

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Кафедра психології

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА
ПСИХОЛОГІЯ**

Для спеціальності: 053 «Психологія»

Автори:
Кандидат психологічних наук,
Доцент кафедри психології
Руда Наталя Леонідівна,

Затверджено на засіданні кафедри психології
Протокол від «27» серпня 2018 року № 1

Навчально-методичний комплект включає:

1. Титульну сторінку
2. Зміст
3. Витяги з освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм спеціальності
4. Навчальну програму дисципліни
5. Робочу програму дисципліни
6. Програми навчальної, технологічної та професійної практик
7. Засоби діагностики початкових досягнень студентів
8. Навчальні – наочні посібники, технічні засоби навчання тощо
9. Конспект лекцій з дисципліни
10. Комплекс контрольних робіт (ККР) для визначення залишкових знань з дисципліни, завдань для змістовно-модульних контрольних робіт
11. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять
12. Завдання на курсові та дипломні проекти
13. Контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, завдання для заліків.
14. Питання до екзаменаційних білетів, екзаменаційні білети
15. Методичні рекомендації та розробки викладача
16. Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів
17. Методичні матеріали щодо виконання контрольних робіт для заочної форми навчання.
18. Інші матеріали.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет педагогіки та психології
Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ О.А. Кузнецова
27 серпня 2019 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Ступінь бакалавра

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 053 Психологія
освітня програма Психологія

Миколаїв 2019 р.

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Руда Наталя Леонідівна, доцент кафедри
психології, кандидат психологічних наук, доцент.

Програму схвалено на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від «27» серпня 2019 року

Завідувач кафедри психології _____ (Савенкова І. І.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією факультету педагогіки та психології

Протокол № 1 від « 27 » серпня 2019 року
Голова навчально-методичної комісії _____ (Чугуєва І.Є)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «27» серпня 2019 року №14
Голова навчально-методичної комісії університету _____ (Кузнецова О.А.)

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни “Експериментальна та диференціальна психологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів спеціальності 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія (Практична психологія. Соціальна психологія).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методологічні основи психологічного експерименту

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія, вікова психологія, соціальна психологія, психодіагностика, методи математичної статистики.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Експериментальна та диференціальна психологія» є ознайомлення студентів з основними положеннями цієї навчальної дисципліни, зокрема з її понятійним апаратом, відомостями про методологію експериментального дослідження, а також з прийомами практичного застосування набутих знань

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Експериментальна та диференціальна психологія» є: ознайомити студентів з методологічними основами

психологічного експерименту, способами контролю змінних, схемами експериментальних планів, подати класифікацію та характеристику емпіричних методів, розглянути процедуру і організацію психологічного дослідження, ознайомити із основними положеннями диференціальної психології як галузі психологічної науки, показати можливості використання диференціально-психологічних знань у психологічній практиці.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіє такими компетентностями:

- **. Загальнопредметні:**
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

II. Фахові:

- Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.
- . Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
- Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
- Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.
- Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.
- Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.
- Здатність дотримуватися норм професійної етики.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 270 годин / 9 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Експериментальна психологія як наука

Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання. ЕП як наука. Наукове дослідження, його типи. Етапи наукового дослідження. Поняття гіпотези та її різновиди.

Тема 2. Методологія наукових досліджень. Методологія, метод та методика у науці. Класифікація методів психологічних досліджень

Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень. Експериментальна взаємодія. Етичні аспекти психологічних досліджень. Згода на участь у психологічному дослідженні. Правове регулювання психологічних досліджень. Наукове шахрайство та чистота експерименту.

Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження

Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи. Спостереження як метод психологічного дослідження. Переваги та недоліки спостереження. Методологія спостереження. Форми спостереження. Спостереження за об'єктом. Різновиди спостереження. Бесіда та Інтерв'ю. Вимоги до запитань. Анкетування. Складання анкети

Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника. Поняття психологічного експерименту. Залежна, незалежна та додаткові змінні у психологічному експерименті. Добір досліджуваних та їх розподіл за групами. Здійснення експерименту.

Кредит 3. Процедура експерименту

Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті. Залежна, незалежна та додаткові змінні.

Тема 7. Експериментальна вибірка. Вибір об'єкта дослідження. Експеримент з одним випробуванням. Різновиди конструювання експериментальних груп. Правила формування вибірки досліджуваних. Репрезентативність вибірки. Чисельність експериментальної вибірки

Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту. Типи експериментів залежно від їхньої валідності. Надійність експерименту. Складові надійності. Внутрішня валідність. Фактори, що загрожують внутрішній валідності. Зовнішня валідність. Фактори, що загрожують зовнішній валідності.

Кредит 4. Планування експерименту

Тема 9. Експериментальні плани Поняття експериментального плану і його різновиди. Плани для одного досліджуваного

Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів. Доекспериментальні, квазіекспериментальні плани і плани істинних експериментів. Систематизовані ознаки доекспериментальних, квазіекспериментальних планів і планів істинних експериментів. Доекспериментальні плани. Квазіекспериментальні плани. Плани істинних експериментів для однієї незалежної змінної. Факторні експериментальні плани.

Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження

Тема 12. Представлення результатів експериментального дослідження Якісний аналіз та інтерпретація результатів експериментів. Наочно-графічне представлення результатів досліджень. Формулювання висновків експериментального дослідження.

Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах. Поняття про науковий стиль. Основні вимоги до мови наукового звіту. Структура та оформлення письмового наукового звіту

Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження. Різновиди графічного представлення результатів експериментальних даних.

Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання

Тема 14. Загальні положення диференційної психології. Диференційна психологія як наука. Спадковість і середовище, як джерела індивідуальних відмінностей. Психогенетичні методи диференційної психології. Індивід, особистість, індивідуальність.

Тема 15. Методи диференційної психології. Психогенетичні методи та її різновиди.

Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей

Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей

Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією. Проблема функціональної спеціалізації півкуль та їх взаємодії. Теорії походження асиметрії. Функції лівої та правої півкуль.

Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей

Тема 19. Психологічні типи особистості

Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей

Тема 20. Статева диференціація. Біологічні та соціальні аспекти статевої диференціації. Теорії біологічного призначення наявності в природі двох статей. Відмінності між особами чоловічої і жіночої статі. Стадії та теорії формування статевої ідентифікації. Соціальні передумови становлення статевої ідентифікації. Когнітивні здібності чоловіків і жінок. Статеві відмінності в емоційній сфері

Тема 21. Психологія соціальних класів.

Тема 22. Міжетнічна диференціація. Етнос, нація, народність. Ознаки етносу. Етнічні стереотипи.

Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей

Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність. Здібності та обдарованість. Поняття про обдарованість, талант, геніальність. Теорії походження обдарованості-таланту-геніальності. Індивідуальні відмінності інтелекту.

Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей. Структурні рівні інтелектуальної активності.

3. Рекомендована література

Базова

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. — К.: Центр навчальної літератури, 2017. — 360 с.
2. Мозявр О. Диференціальна психологія. — К.: Кондор, 2017. — 284 с.

Допоміжна

1. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. — СПб.: Питер, 2015. — 688 с.
2. Бондарчук О. І. Експериментальна психологія: Курс лекцій. — К.: МАУП, 2014. — 120.
3. Ганзен В. А., Балин В. Д. Теория и методология психологического исследования: Практ. уководство. — СПб.: СПбГУ, 2014.
4. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. — М.: Прогресс, 2014.
5. Горбунова В.В. Стратегії та плани експериментального дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — К.: Професіонал, 2016. — С. 105-129.
6. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента. — М.: Изд-во МГУ, 2018. — 464 с.
7. Дружинин В. Н. Структура и логика психологического исследования. — М.: ИП РАН, 2016. — 164 с.
8. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2015. — 286 с.
9. История становления и развития экспериментально- психологических исследований в России: Сб. науч. тр. / Под ред. Б. Ф. Ломова, Е. А. Будиловой, В. А. Кольцовой. — М.: Наука, 2016. — 216 с.
10. Корнилова Т. В. Введение в психологический эксперимент. — М.: Изд-во МГУ; Изд-во ЧеРо, 2015. — 256 с.
11. Корнилова Т.В. Класификация экспериментальных планов // Корнилова Т.В. Експериментальна психологія: Теорія і методи: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2014. — С. 192-214.
12. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. — СПб.: Соц.-психол. центр, 2016. — 392 с.

13. Методы исследования в психологии: квазиэксперимент / Под ред. Т. В. Корниловой. — М.: Форум; ИНФРА-М; Прогресс, 2017. — 296 с.
14. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. — СПб.: Речь, 2016. — С. 162- 178.
15. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. — СПб.: Питер, 2015. — 560 с.
16. Роговин М. С. Психологическое исследование. — Ярославль, Изд- во ЯрГУ, 2014. — 66 с.
17. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. — СПб.: ООО Речь”, 2014. — 350 с.
18. Солсо Р. Л., Маклин М. К. Экспериментальная психология. — 36 СПб., 2014. — 272 с.
19. Хикс Ч. Основные принципы планирования эксперимента. — М.: Мир, 2015. — 406 с.
20. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. — К.: Знання-Прес, 2014. — 295 с.
21. Экспериментальная психология: Практикум: Учебное пособие для вузов / Т.Г. Богданова, Ю.Б. Гиппенрейтер, Е.Л. Григоренко и др.; Под ред. С.Д. Смирнова, Т.В. Корниловой. — М.: Аспект Пресс, 2014. — 383 с.

Інформаційні ресурси

http://web.znu.edu.ua/gazeta/pdfy/955_1.pdf

https://pidruchniki.com/17990126/psihologiya/eksperimentalna_psihologiya

<http://uchebniks.net/book/113-eksperimentalna-psixologiya-v-sxemax-i-tablicyax-navchalnij-posibnik-gorbunova-vv/4-do-problemi-vikladannya-kursu-eksperimentalna-psixologiya.html>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік (3 семестр), іспит (4 семестр).

5. Засоби діагностики успішності навчання: контрольна робота, поточне опитування, тестування, ІНДЗ.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Факультет педагогіки та психології

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ О.А. Кузнецова
27 серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Ступінь бакалавра

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність 053 Психологія

освітня програма Психологія

2019-2020 навчальний рік

Розробник: Руда Наталя Леонідівна, доцент кафедри психології, кандидат
психологічних наук, доцент _____ (Руда Н.Л.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від «27» серпня 2019 р.

Завідувач кафедри _____ (Савенкова І.І.)

«27» серпня 2019 р.

1. Опис навчальної дисципліни
Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів – 9	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Нормативна	
	Спеціальність 053 Психологія		
Індивідуальне науково-дослідне завдання Виконання проекту «Експеримент, що дублює реальний світ»	Освітня програма Практична психологія. Соціальна психологія.	Рік підготовки:	
		2-й	
Семестр			
Загальна кількість годин – 270		3-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 год самостійної роботи студента – 5 год	Освітній ступінь бакалавра	Лекції	
		12 год.	10 год
		Практичні, семінарські	
		38 год.	30 год
		Лабораторні	
		год.	
		Самостійна робота	
		100 год.	80
Вид контролю:			
	Залік	Екамен	

Мова навчання: українська.
Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 270 год.: 90 год. – аудиторні заняття, 180 год. – самостійна робота. (33% - 66%).

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів – 9	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки (шифр і назва)	Нормативна	
	Спеціальність 053 Психологія (шифр і назва)		
Індивідуальне науково-дослідне завдання Виконання проекту «Експеримент, що дублює реальний світ»	Освітня програма Практична психологія. Соціальна психологія.	Рік підготовки:	
		2-й	
Семестр			
Загальна кількість годин – 270		3-й	4-й
	Освітній ступінь бакалавра	Лекції	
		10 год.	
		Практичні, семінарські	
		14 год.	
		Лабораторні	
		год.	
		Самостійна робота 246 год	
		Вид контролю:	
		Залік	

Мова навчання: українська.

Примітка

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для заочної форми навчання – 270 год.: 24 год. – аудиторні заняття, 246 год. – самостійна робота (9% - 91%)

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати навчання

Мета курсу ознайомлення студентів з основними положеннями цієї навчальної дисципліни, зокрема з її понятійним апаратом, відомостями про методологію експериментального дослідження, а також з прийомами практичного застосування набутих знань

Завдання курсу ознайомити студентів з методологічними основами психологічного експерименту, способами контролю змінних, схемами експериментальних планів, подати класифікацію та характеристики емпіричних методів, розглянути процедуру і організацію психологічного дослідження, ознайомити із основними положеннями диференціальної

психології як галузі психологічної науки, показати можливості використання диференціально-психологічних знань у психологічній практиці.

Передумови для вивчення дисципліни: загальна психологія, вікова психологія, соціальна психологія, психодіагностика, методи математичної статистики. Навчальна дисципліна складається з 9-ти кредитів.

Очікувані результати навчання:

- 1) володіння сучасними технологіями діагностики і організації наукового дослідження в діяльності психолога;
- 2) Здатність організовувати та здійснювати психологічну службу.

Згідно з вимогами ОПП студент оволодіває такими компетентностями:

Загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

- Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.
- Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
- Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
- Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.
- Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.
- Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формувати аргументовані висновки та рекомендації.
- Здатність дотримуватися норм професійної етики.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Експериментальна психологія як наука

Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання

Тема 2. Методологія наукових досліджень

Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень

Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження

Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи

Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника

Кредит 3. Процедура експерименту

Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті

Тема 7. Експериментальна вибірка

Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту

Кредит 4. Планування експерименту

Тема 9. Експериментальні плани

Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів

Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження

Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження

Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах

Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження

Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання

Тема 14. Загальні положення диференційної психології

Тема 15. Методи диференціальної психології

Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей

Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей

Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією

Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей

Тема 19. Психологічні типи особистості

Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей

Тема 20. Статева диференціація
Тема 21. Психологія соціальних класів
Тема 22. Міжетнічна диференціація
Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей
Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність
Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей

4. Структура навчальної дисципліни Денна форма навчання

Назви змістових кредитів і тем	Кількість годин					
	усьо го	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Експериментальна психологія як наука						
Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	10	2	2			6
Тема 2. Методологія наукових досліджень	11	2	2			7
Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	9		2			7
Разом	30	4	6			20
Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження						
Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	16		6			10
Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	14	2	2			10
Разом	20	2	8			20
Кредит 3. Процедура експерименту						
Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті	8		2			6
Тема 7. Експериментальна вибірка	11		4			7
Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту	11	2	2			7
Разом	30	2	8			20
Кредит 4. Планування експерименту						
Тема 9. Експериментальні плани	26	2	4			10
Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів	14		4			10
Разом	30	2	8			20
Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження						
Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження	10	2	2			6
Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	11		4			7
Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	9		2			7
Разом	30	2	8			20
Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання						
Тема 14. Загальні положення диференціальної психології	11	2	2			7
Тема 15. Методи диференціальної психології	9		2			7
Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей	10		4			6

Разом	30	2	8			20
Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей						
Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	10	2	2			6
Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	9		2			7
Тема 19. Психологічні типи особистості	11		4			7
Разом	30	2	8			20
Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей						
Тема 20. Статева диференціація	10	2	2			6
Тема 21. Психологія соціальних класів	9		2			7
Тема 22. Міжетнічна диференціація	11	2	2			7
Разом	30	4	6			20
Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей						
Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	26	2	4			10
Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей	14		4			10
Разом	30	2	8			20
УСЬОГО ГОДИН	270	22	68			180

Структура навчальної дисципліни
Заочна форма навчання

Назви змістових кредитів і тем	Кількість годин					
	усьо го	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Експериментальна психологія як наука						
Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	10	2				8
Тема 2. Методологія наукових досліджень	11	2				8
Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	9		2			8
Разом	30	4	2			24
Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження						
Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	16		2			13
Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	14	2				13
Разом	20	2	2			26
Кредит 3. Процедура експерименту						
Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті	8					6
Тема 7. Експериментальна вибірка	11					12
Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту	11					12
Разом	30					30
Кредит 4. Планування експерименту						
Тема 9. Експериментальні плани	26					15
Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх	14					15

експериментів						
Разом	30					30
Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження						
Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження	10					11
Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	11					12
Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	9		2			5
Разом	30		2			28
Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання						
Тема 14. Загальні положення диференціальної психології	11	0				14
Тема 15. Методи диференціальної психології	9		0			11
Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей	10					5
Разом	30	0	0			30
Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей						
Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	10	2				9
Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	9		2			5
Тема 19. Психологічні типи особистості	11					12
Разом	30	2	2			26
Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей						
Тема 20. Статева диференціація	10	0	2			11
Тема 21. Психологія соціальних класів	9					5
Тема 22. Міжетнічна диференціація	11		2			12
Разом	30	0	4			26
Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей						
Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	26	2				13
Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей	14					15
Разом	30	2				28
УСЬОГО ГОДИН	270	10	14			246

5. Теми лекційних занять
Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Експериментальна психологія як наука		
1	Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	2
2	Тема 2. Методологія наукових досліджень	2
3	Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	0
Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження		
4	Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	0
5	Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	2
Кредит 3. Процедура експерименту		
	Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті	0

	Тема 7. Експериментальна вибірка	0
	Тема 8 Валідність та надійність психологічного експерименту	2
Кредит 4. Планування експерименту		
	Тема 9 Експериментальні плани	2
	Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів	0
Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження		
	Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження	2
	Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	0
	Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	0
Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання		
	Тема 14. Загальні положення диференціальної психології	2
	Тема 15. Методи диференціальної психології	0
	Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей	0
Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей		
	Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	2
	Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	0
	Тема 19. Психологічні типи особистості	0
Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей		
	Тема 20. Статева диференціація	2
	Тема 21. Психологія соціальних класів	0
	Тема 22. Міжетнічна диференціація	2
Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей		
	Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	2
	Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей	0
	Разом:	22

**Теми лекційних занять
Заочна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Експериментальна психологія як наука		
1	Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	2
2	Тема 2. Методологія наукових досліджень	2
Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження		
3	Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	2
Кредит 3. Процедура експерименту		
Кредит 4. Планування експерименту		
Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження		
Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання		
Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей		
4	Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	2
Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей		

Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей		
5.	Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	2
	Разом:	10

6. Теми практичних занять
Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Експериментальна психологія як наука	
1.	Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	2
2.	Тема 2. Методологія наукових досліджень	2
3.	Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	2
	Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження	
4	Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	6
5	Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	2
	Кредит 3. Процедура експерименту	
6	Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті	2
7	Тема 7. Експериментальна вибірка	4
8	Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту	2
	Кредит 4. Планування експерименту	
9	Тема 9. Експериментальні плани	4
10	Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів	4
	Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	
11	Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження	2
12	Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	4
13	Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	2
	Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання	
14	Тема 14. Загальні положення диференційної психології	2
15	Тема 15. Методи диференційної психології	2
16	Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей	4
	Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей	
17	Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	2
18	Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	2
19	Тема 19. Психологічні типи особистості	4
	Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей	

20	Тема 20. Статева диференціація	2
21	Тема 21. Психологія соціальних класів	2
22	Тема 22. Міжетнічна диференціація	2
	Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей	
23	Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	4
24	Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей	4
Разом:		68

**Теми практичних занять
Заочна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Експериментальна психологія як наука	
1.	Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	2
	Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження	
2	Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	2
	Кредит 3. Процедура експерименту	
	Кредит 4. Планування експерименту	
3	Тема 9. Експериментальні плани	2
	Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	
4	Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	2
	Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання	
5	Тема 14. Загальні положення диференційної психології	2
	Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей	
6	Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	2
	Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей	
7	Тема 22. Міжетнічна диференціація	2
	Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей	
Разом:		14

**7. Самостійна робота
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Експериментальна психологія як наука	
1.	Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	6
2.	Тема 2. Методологія наукових досліджень	6
3.	Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	7
	Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового	

	дослідження	
4	Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	10
5	Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	10
	Кредит 3. Процедура експерименту	
6	Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті	6
7	Тема 7. Експериментальна вибірка	7
8	Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту	7
	Кредит 4. Планування експерименту	
9	Тема 9. Експериментальні плани	10
10	Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів	10
	Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	
11	Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження	6
12	Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	7
13	Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	7
	Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання	
14	Тема 14. Загальні положення диференційної психології	7
15	Тема 15. Методи диференціальної психології	7
16	Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей	6
	Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей	
17	Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	6
18	Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	7
19	Тема 19. Психологічні типи особистості	7
	Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей	
20	Тема 20. Статева диференціація	6
21	Тема 21. Психологія соціальних класів	7
22	Тема 22. Міжетнічна диференціація	6
	Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей	
23	Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	10
24	Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей	10
Разом:		180

**Самостійна робота
Заочна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Експериментальна психологія як наука	
1.	Тема 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання	8

2.	Тема 2. Методологія наукових досліджень	8
3.	Тема 3. Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень	8
	Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження	
4	Тема 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	13
5	Тема 5. Експеримент як вид практичної діяльності дослідника	13
	Кредит 3. Процедура експерименту	
6	Тема 6. Характеристика змінних у психологічному експерименті	6
7	Тема 7. Експериментальна вибірка	12
8	Тема 8. Валідність та надійність психологічного експерименту	12
	Кредит 4. Планування експерименту	
9	Тема 9. Експериментальні плани	15
10	Тема 10. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів	15
	Кредит 5. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	
11	Тема 11. Представлення результатів експериментального дослідження	11
12	Тема 12. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	12
13	Тема 13. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	5
	Кредит 6. Диференціальна психологія у системі наукового знання	
14	Тема 14. Загальні положення диференційної психології	12
15	Тема 15. Методи диференційної психології	9
16	Тема 16. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальних відмінностей	5
	Кредит 7. Психологічна характеристика індивідуальних відмінностей	
17	Тема 17. Індивідуальні відмінності, пов'язані з функціональною асиметрією	9
18	Тема 18. Біологічні передумови формування індивідуальних відмінностей	5
19	Тема 19. Психологічні типи особистості	12
	Кредит 8. Соціально-психологічні передумови індивідуальних відмінностей	
20	Тема 20. Статева диференціація	9
21	Тема 21. Психологія соціальних класів	5
22	Тема 22. Міжетнічна диференціація	12
	Кредит 9. Індивідуальні відмінності здібностей	
23	Тема 23. Обдарованість, талант, геніальність	15
24	Тема 24. Індивідуальні відмінності здібностей	15
Разом:		246

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів:

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – Виконання проекту «Експеримент, що дублює реальний світ» (для студентів ДФН).

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять; має на меті перевірку рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Види поточного контролю: усне та письмове опитування, тестування, самоконтроль, складання схем, таблиць, опорних конспектів.

Підсумковий контроль здійснюється з метою оцінки результатів навчання студента. Вид підсумкового контролю: контрольна робота, залік.

Контрольна робота (КР) є обов'язковою складовою підсумкового контролю навчальних досягнень студентів. Виконання студентами КР спрямоване на всебічну і комплексну перевірку обсягу, рівня та якості засвоєння ними всього навчального матеріалу, що входить до кожного модуля: як матеріалу, що підлягає вивченню під час аудиторної роботи, так і самостійної роботи.

Іспит – вид підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі виконання ним певних типів робіт на практичних заняттях, у процесі самостійної роботи, індивідуального навчально-дослідного завдання, контрольних робіт, виконання тестових завдань.

Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях:

“відмінно” – студент демонструє повні і глибокі знання навчального матеріалу, достовірний рівень розвитку умінь та навичок, правильне й обґрунтоване формулювання практичних висновків, уміння приймати необхідні рішення в нестандартних ситуаціях, вільне володіння науковими термінами, аналізує причинно-наслідкові зв'язки;

“дуже добре” – студент демонструє повні знання навчального матеріалу, допускає незначні пропуски матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює правильні відповіді;

“добре” – студент демонструє повні знання навчального матеріалу, але допускає незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загальною правильні відповіді, допускає окремі несуттєві помилки та неточності;

“достатньо” – студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не завжди вміє інтегровано застосувати набуті знання для аналізу конкретних ситуацій, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки;

“задовільно” – студент не володіє достатнім рівнем необхідних знань, умінь, навичок, науковими термінами.

Кількість балів у кінці **семестру** повинна складати від 45000 до 900 балів (за 9 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний **розподіл балів, які отримують студенти за 9 крд.**

**Розподіл балів, які отримують студенти
за III семестр**

Поточне тестування та самостійна робота													КР	РАЗО М
Кредит 1			Кредит 2		Кредит 3			Кредит 4		Кредит 5				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13		
30	30	30	30	30	40	30	30	30	30	30	30	30	100	500/100*

за IV семестр

Поточне тестування та самостійна робота											КР	Разо м	Загалом
Кредит 6			Кредит 7			Кредит 8			Кредит 9				
T14	T15	T16	T17	T 18	T 19	T20	T21	T22	T23	T24			900/100*
30	20	30	30	3 0	3 0	30	20	30	30	20	100	400	

*Коефіцієнт для іспиту - 0,6 . Іспит оцінюється в 40 б.

10. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (зокрема есе, реферати), презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи.

11. Методи навчання

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; семінари-дискусії, інтерактивні заняття з використанням інтернет-технологій, розв'язування задач на основі психотерапевтичних випадків, презентації, герменевтичний аналіз, ділові ігри, психотерапевтичні вправи й техніки, ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки та ін.).

12. Рекомендована література

Базова

3. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
4. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Допоміжна

1. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. — СПб.: Питер, 2016. — 688 с.
2. Бондарчук О. І. Експериментальна психологія: Курс лекцій. — К.: МАУП, 2017. — 120.
3. Ганзен В. А., Балин В. Д. Теория и методология психологического исследования: Практ. уководство. — СПб.: СПбГУ, 2014.
4. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. — М.: Прогресс, 2015.
5. Горбунова В.В. Стратегії та плани експериментального дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — К.: Професіонал, 2015. – С. 105-129.
6. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента. — М.: Изд-во МГУ, 2018. — 464 с.
7. Дружинин В. Н. Структура и логика психологического исследования. — М.: ИП РАН, 2018. — 164 с.
8. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2016. — 286 с.

9. История становления и развития экспериментально- психологических исследований в России: Сб. науч. тр. / Под ред. Б. Ф. Ломова, Е. А. Будиловой, В. А. Кольцовой. — М.: Наука, 2017. — 216 с.
10. Корнилова Т. В. Введение в психологический эксперимент. — М.: Изд-во МГУ; Изд-во ЧеРо, 2016. — 256 с.
11. Корнилова Т.В. Классификация экспериментальных планов // Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2016. — С. 192-214.
12. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. — СПб.: Соц.-психол. центр, 2015. — 392 с.
13. Методы исследования в психологии: квазиэксперимент / Под ред. Т. В. Корниловой. — М.: Форум; ИНФРА-М; Прогресс, 2016. — 296 с.
14. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. — СПб.: Речь, 2017. — С. 162- 178.
15. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. — СПб.: Питер, 2018. — 560 с.
16. Роговин М. С. Психологическое исследование. — Ярославль, Изд- во ЯрГУ, 2015. — 66 с.
17. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. — СПб.: ООО Речь, 2016. — 350 с.
18. Солсо Р. Л., Маклин М. К. Экспериментальная психология. — 36 СПб., 2017. — 272 с.
19. Хикс Ч. Основные принципы планирования эксперимента. — М.: Мир, 2015. — 406 с.
20. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. — К.: Знання-Прес, 2016. — 295 с.
21. Экспериментальная психология: Практикум: Учебное пособие для вузов / Т.Г. Богданова, Ю.Б. Гиппенрейтер, Е.Л. Григоренко и др.; Под ред. С.Д. Смирнова, Т.В. Корниловой. — М.: Аспект Пресс, 2016. — 383 с.

13. Інформаційні ресурси

http://web.znu.edu.ua/gazeta/pdf/955_1.pdf

https://pidruchniki.com/17990126/psihologiya/eksperimentalna_psihologiya

<http://uchebniks.net/book/113-eksperimentalna-psixologiya-v-sxemax-i-tablicyax-navchalnij-posibnik-gorbunova-vv/4-do-problemi-vikladannya-kursu-eksperimentalna-psixologiya.html>

Тести з «Експериментальної психології»

Кредит 1. Варіант 1

1. Яка група методів діє протягом усього дослідження?

- а) емпіричні
- б) організаційні
- в) прийоми обробки даних
- г) інтерпретаційні

2. Як з грецької перекладається «метод»?

- а) досягання мети
- б) шлях до чого-небудь
- в) спосіб пізнання
- г) система досліджень

3. До чийої класифікації відносяться такі методи як: порівняльний, лонгітюдний та комплексний?

- а) Ананьєва
- б) Пирьова
- в) Дружиніна
- г) Нікандрова

4. Методологія -це:

- а) система принципів
- б) засіб організації
- в) техніка дослідження
- г) наукове дослідження

5. Наукове дослідження, що спрямоване на отримання знань незалежно від їхнього практичного застосування -це:

- а) теоретичне дослідження
- б) фундаментальне
- в) прикладне
- г) емпіричне

6. За метою дослідження розподіляються на:

- а) фундаментальні та прикладні
- б) теоретичні та емпіричні
- в) пошукові та уточнюючі
- г) монодисциплінарні та міждисциплінарні

7. Коли експериментальна психологія була виокремлена як наука?

- а) уXX столітті
- б) уXIX столітті
- в) уXXI столітті
- г) уXV столітті

8. На етапі ідентифікації проблеми дослідник:

- а) визначає провідні невирішені питання з обраної теми, формулює мету, визначає об'єкт та предмет дослідження
- б) висуває припущення
- в) планує дослідження
- г) спростовує або підтверджує гіпотези

9. Наука – це сфера людської діяльності, яка відповідає критерію:

- а) суб'єктивності
- б) об'єктивності
- в) принципів
- г) експерименту

10. «Створення штучних ситуацій» - це:

- а) метод
- б) експеримент
- в) методологія
- г) моделювання

11. Структурний та комплексний метод відносяться до:

- а) інтерпретаційних методів
- б) прийомів обробки даних
- в) емпіричних методів
- г) організаційних методів

12. За класифікацією Дружиніна взаємодія дослідника з предметом у знаково-символічній формі відбувається у :

- а) емпіричному методі
- б) інтерпретаційному методі
- в) теоретичному методі
- г) описовому методі

13. Який метод за Дружиніним дозволяє встановити причинно-наслідковий зв'язок між явищами?

- а) описовий
- б) емпіричний
- в) каузальний
- г) кореляційний

14. В які три класи Дружинін запропонував поєднати усі різноманітні методи психологічних досліджень?

- а) емпіричні, теоретичні, інтерпретаційні та описові
- б) емпіричні, теоретичні, функціональні
- в) емпіричні, теоретичні, систематичні
- г) емпіричні, теоретичні, організаційні

15. Методи психологічних досліджень, за Ананьєвим, можна розділити на такі чотири групи за Ананьєвим:

- а) організаційні, емпіричні, інтерпретаційні та функціональні
- б) організаційні, емпіричні, біографічні, функціональні
- в) організаційні, емпіричні, інтерпретаційні, прийоми обробки даних
- г) організаційні, емпіричні, систематичні, комплексні

16. До «чистих» дослідницьких методів за Дружиніним відносять:

- а) спостереження, обсервацію
- б) діяльні, обсервацію
- в) лабораторний експеримент, інтроспекцію
- г) емпіричні, вільну бесіду

17. Фабрикація результатів – це:

- а) оголошення про результат експерименту, який взагалі не проводився
- б) підтасування, викривлення справжніх результатів з метою підтвердження гіпотези
- в) привласнення здобутків інших дослідників
- г) відсутність посилань на автора експерименту

18. «Зміни у психіці чи поведінці учасників виникають внаслідок уваги, яка їм приділяється, а не внаслідок експериментальних впливів» - це ефект:

- а) ефект плацебо
- б) ефект Хотторна
- в) ефект фасилітації
- г) ефект очікування

19. Чому деякі психологічні дослідження проводять на тваринах?

- а) це є законним та високооплачуваним
- б) проведення аналогічних досліджень на людях є неетичним
- в) дослідження на тваринах дають більш точний результат
- г) у тварин більш складна психіка, ніж у людей

20. Які є функції згоди на участь в психологічних дослідженнях?

- а) інформативна, соціальна, організаційна
- б) інформативна, пошукова, соціальна
- в) інформативна, етично-правова, соціальна
- г) інформативна, етично-наукова, організаційна

Кредит 1. Варіант 2

1. Яке з цих тверджень НЕ вірне:

- а) учасники мають право на відмову від участі у дослідженні
- б) неповнолітні та недієздатні не мають права на участь у дослідженні
- в) умови та правила є обов'язковими для виконання обох сторін
- г) згода на участь є етично правовим документом

2. Спільна діяльність у психологічному експерименті дослідника та учасника має назву:

- а) експериментальна взаємодія
- б) експериментальний аналіз
- в) механізм взаємодії
- г) експеримент

3. На етапі ідентифікації проблеми дослідник:

- а) визначає провідні невирішені питання з обраної теми, формулює мету, визначає об'єкт та предмет дослідження
- б) висуває припущення
- в) планує дослідження
- г) спростовує або підтверджує гіпотези

4. Наука – це сфера людської діяльності, яка відповідає критерію:

- а) суб'єктивності
- б) об'єктивності
- в) принципів
- г) експерименту

5. Що таке методологія?

- а) система прийомів та принципів побудови наукового знання
- б) експериментальні дослідження
- в) концепція про експерименти
- г) метод визначення організації

6. До завдань експериментальної психології належать :

- а) удосконалення експериментальних методик; розробка типології психологічного експерименту
- б) фундаментальне наукове дослідження; прикладні наукові дослідження
- в) ідентифікація проблеми; теоретичний аналіз
- г) висування гіпотез; планування досліджень

7. Сутність першого етапу дослідження полягає у :

- а) визначенні провідних питань з обраної теми; формулюванні остаточної теми та мети
- б) здійсненні дослідження
- в) розробці програми дослідження; обирання методики
- г) висування гіпотези

8. За характером дослідження є типи наукового дослідження:

- а) теоретичні та емпіричні
- б) фундаментальні та теоретичні
- в) прикладні та уточнюючі
- г) фундаментальні та прикладні

9. Яке із досліджень може здійснюватися або тривати десятиліттями :

- а) теоретичні

- б) фундаментальні
- в) критичні
- г) пошукові

10. Експериментальна психологія вивчає:

- а) формування психічних процесів
- б) внутрішні психічні процеси
- в) методи та психічні дослідження
- г) будь-які явища, пов'язані з навколишнім світом за допомогою спостереження

11. На якому етапі відбувається первинний аналіз даних та їхня математична обробка?

- а) планування дослідження
- б) інтерпретація даних
- в) здійснення дослідження
- г) ідентифікація проблеми

12. Найбільш творчий етап дослідження - це:

- а) планування дослідження
- б) висування гіпотези
- в) здійснення дослідження
- г) підготовка наукового звіту

13. Яку інформацію має містити згода на участь у психологічному дослідженні?

- а) інформацію про можливі наслідки дослідження
- б) право на відмову від експерименту у будь-який момент та інші права
- в) мету дослідження, тривалість, характер, наслідки, права і обов'язки обох сторін та право на відмову
- г) етичні правила та норми, а також право на відмову і конфіденційність цієї інформації

14. Що є предметом експериментальних досліджень?

- а) поведінкові реакції досліджуваного
- б) ставлення досліджуваного до експерименту
- в) вік та професійна діяльність досліджуваних
- г) етапи проведення експерименту

15. Структурний та комплексний метод відносяться до:

- а) інтерпретаційних методів
- б) прийомів обробки даних
- в) емпіричних методів
- г) організаційних методів

16. За класифікацією Дружиніна взаємодія дослідника з предметом у знаково-символічній формі відбувається:

- а) емпіричному методі
- б) інтерпретаційному методі
- в) теоретичному методі
- г) описовому методі

17. Який метод за Дружиніним дозволяє встановити причинно-наслідковий зв'язок між явищами?

- а) описовий
- б) емпіричний
- в) каузальний
- г) кореляційний

18. В які три класи Дружинін запропонував поєднати усі різноманіття методів психологічних досліджень?

- а) емпіричні, теоретичні, інтерпретаційні та описові
- б) емпіричні, теоретичні, функціональні
- в) емпіричні, теоретичні, систематичні
- г) емпіричні, теоретичні, організаційні

19. Яка група методів діє протягом усього дослідження?

- а) емпіричні
- б) організаційні
- в) прийоми обробки даних
- г) інтерпретаційні

20. Фабрикація результатів – це:

- а) оголошення про результат експерименту, який взагалі не проводився
- б) підтасування, викривлення справжніх результатів з метою підтвердження гіпотези
- в) привласнення здобутків інших дослідників
- г) відсутність посилань на автора експерименту.

Кредит 2. Варіант 1

1. Цілеспрямоване, організоване та фіксоване сприйняття психічних явищ з метою їх вивчення в конкретних умовах – це:

- а) експеримент
- б) спостереження
- в) біографічний метод дослідження
- г) вивчення продуктів життєдіяльності

2. До якого методу відносять тестування, анкетування, бесіду та інтерв'ю:

- а) психодіагностичного
- б) інтерпретаційного
- в) структурного
- г) комплексного

3. Предметом спостереження можуть бути:

- а) властивості
- б) установки
- в) конкретні поведінкові акти
- г) оцінки здатності

4. Оберіть недолік методу спостереження:

- а) безпосередність
- б) широта
- в) настрій спостерігача
- г) багатовимірність охоплення

5. Оберіть недолік усвідомленого спостереження:

- а) безпосередній вплив спостерігача на дії та поведінку спостережуваного
- б) труднощі безпосередньої фіксації результатів
- в) об'єкти спостереження представляють собою відносно незмінні чинники
- г) спостерігач може бути замінений іншим спостерігачем непомітно для спостережуваних

6. Оберіть особливості неусвідомленого зовнішнього спостереження:

- а) присутність спостерігача спостерігається як природня
- б) спостерігач не обмежує поведінку спостережуваних
- в) відносність внутрішньої дистанції з об'єктом дослідження
- г) може вестися без перешкод із застосуванням технічних засобів

7. Як реальний експеримент може наближуватися до ідеального?

- а) коли постійно змінюються зовнішні умови
- б) через залежну змінну
- в) через досягнення внутрішньої валідності
- г) через кількість спроб експерименту

8. Об'єкти спостереження:

- а) суб'єктивність, психіка
- б) поведінка та реакція піддослідних
- в) людина
- г) поведінка

9. «Строго» підпорядковане із заздалегідь розробленим чітким планом:

- а) пряме спостереження
- б) повне спостереження

- в)об'єктивне спостереження
- г)стандартизоване спостереження

10. Яке спостереження проводиться в контакті зі спостережуваним і з його відома:

- а)несвідоме спостереження
- б)несвідоме внутрішнє
- в)несвідоме зовнішнє
- г)свідоме спостереження

11. Коли складається анкета, необхідно дотримуватися таких загальних правил:

- а)формулювати запитання слід так, щоб забезпечити правдивість відповідей
- б)до анкети включаються найсуттєвіші запитання, відповіді на які дослідник може одержати лише шляхом анкетування
- в)правильний тільки А
- г)правильний А і Б

12. Спостереження при якому помітні явища і дії лише фіксуються і не підлягають обговоренню, або оцінюванню дослідником в ході спостереження:

- а)суцільне
- б)вибіркове
- в)узагальнююче
- г)констатуюче

13. Які є підходи до розуміння біографічного методу?

- а)аналітичний та прогностичний
- б)ідеографічний та номотетичний
- в)номотетичний та аналітичний
- г)ідеографічний та прогностичний

14. Продукти діяльності ідеальної форми:

- а)малюнки, вишивки
- б)листи, твори
- в)історії, хвороби
- г)думки, міркування

15. Складовими формуючого експерименту є:

- а)природний експеримент
- б)формуючий експеримент
- в)констатуючий експеримент
- г)всі варіанти вірні

16. Методика надійна, якщо коефіцієнт кореляції дорівнює:

- а) $0,9 \geq$
- б) $< 0,75$
- в) $0,5 \leq$
- г) $> 0,3$

17. Які фактори загрожують внутрішній валідності?

- а)фактор фону, фактор природного розвитку, фактор тестування, фактор похибки
- б)фактор надійності, фактор кореляції
- в)фактор залежності і незалежності
- г)фактор стабільності і досліджуваної ознаки

18. Критичний експеримент спрямований на перевірку.....:

- а)об'єктів
- б)методик
- в)гіпотези
- г)змінних

19. Серед різновидів додаткових змінних (ДЗ) зустрічаються такі:

- А) Спонтанні ДЗ
- Б) Цілеспрямовані ДЗ
- В) Зовнішні ДЗ
- Г) Логічні ДЗ

20. Генеральна сукупність – це:

- А) вибірка досліджуваних
- Б) Потенційна група досліджуваних
- В) Крайній варіант норми
- Г) Немає правильної відповіді

Кредит 2. Варіант2

1. Аналіз та тлумачення інформації, яка була зібрана та збережена – це:

- а) метод інтерв'ю
- б) архівний метод
- в) аналіз продуктів знакової форми
- г) аналіз продуктів ідеальної форми

2. Перевагою методу спостереження є:

- а) настрої спостерігача та час дослідження
- б) тенденція очікування у спостерігача
- в) широта та багатомірність охопту методу
- г) однократність спостережуваних ситуацій (чи обставин)

3. Об'єктивне спостереження – це:

- а) спостереження за об'єктами в природних умовах їх повсякденному житті й діяльності
- б) спостереження з боку, тобто спостереження зовнішніх, по відношенню до спостерігача, об'єктів
- в) спостереження в штучно створених умовах
- г) не заплановане заздалегідь спостереження, що здійснюється в силу несподівано сформованих обставин

4. Оберіть форму спостереження:

- а) усвідомлене
- б) інтенсивне
- в) діагностичне
- г) основне

5. Оберіть вимогу, яка НЕ підходить до методу анкетування:

- а) опосередкованість
- б) цілеспрямованість
- в) індивідуальність
- г) масовість

6. Ідеальний експеримент зроблений таким чином, щоб змінювали лише:

- а) залежну змінну
- б) незалежну змінну
- в) надійність
- г) валідність

7. Нескінченний експеримент передбачає:

- а) необмежену кількість дослідів
- б) обмежене число спроб
- в) внутрішню валідність
- г) зміну зовнішніх умов

8. За ступенем формалізованості інтерв'ю бувають:

- а) вільні, статистичні, прості
- б) вільні, стандартизовані
- в) панельні та стандартизовані
- г) системні, панельні

9. Про який вид спостереження йдеться: «Спостереження зовнішнє по відношенню до спостерігача об'єктами»:

- а)об'єктивне спостереження
- б)індивідуальне спостереження
- в)лабораторне спостереження
- г)польове спостереження

10.Оптимальний час для заповнення анкети:

- а)10-20 хв.
- б)40-45 хв.
- в)35-40 хв.
- г)20-30 хв.

11.Систематичне спостереження – це:

- а)заздалегідь заплановане спостереження, що входить в задум дослідника і переслідує певні цілі
- б)заплановане заздалегідь спостереження, що здійснюється в силу несподівано сформованих обставин. Особливу цінність цей вид спостереження має в сфері рідкісних явищ, передбачити які неможливо
- в)навмисне спостереження, що здійснюється за заздалегідь обдуманим планом і, як правило, за заздалегідь складеним графіком
- г)нестроге спостереження без певного плану

12.Відкрите спостереження характеризується тим, що:

- а)досліджувані знають про свою роль об'єкта дослідження
- б)досліджуваним не повідомляється, спостереження проведене непомітно для них
- в)спостереження проводиться збоку, без взаємодії спостерігача з об'єктом вивчення
- г)спостереження, що проводиться через посередників

13.Які є види продуктів діяльності?

- а)продукти діяльності матеріальної, ідеальної та знакової форми
- б)продукти діяльності знакової та біографічної форми
- в)продукти діяльності матеріальної та знакової форми
- г)продукти діяльності стратегічної та знакової форми

14.Види психологічного експерименту:

- а)природний, експериментальний, формуючий
- б)обсерваційний, емпіричний, генетичний
- в)лабораторний, природний, експерметально-генетичний
- г)якісний, природний, обсерваційний

15.Надійність – це:

- а)критерій, який свідчить про точність психологічних вимірювань
- б)метод експерименту
- в)найбезпечніший спосіб одержання дослідних даних
- г)закріплена система регулятивних принципів

16.Який метод використовується для перевірки коефіцієнту стабільності?

- а)бесіда
- б)анкетування
- в)тести
- г)тест-ретест

17. Серед різновидів додаткових змінних (ДЗ) зустрічаються такі:

- А) Спонтанні ДЗ
- Б) Цілеспрямовані ДЗ

- В) Зовнішні ДЗ
- Г) Логічні ДЗ

18. Що первинне: валідність або встановлення надійності?

- а)валідність
- б)встановлення надійності
- в)однаково
- г)жоден варіант невірний

19.Змінна, яку може вимірювати експериментатор?

- а)залежна
- б)незалежна
- в)додаткова, проміжні
- г)усі відповіді вірні

20. Пілотне дослідження – це:

- А) підсумкове дослідження, під час якого перевіряється основна гіпотеза
- Б) узагальнене дослідження
- В) екстраполяція даних
- Г) перше дослідження, під час якого перевіряється основна гіпотеза

Кредит 3. Варіант 1

1. Фактор, змінюваний самим експериментатором називається:
 - а) незалежною змінною
 - б) залежною змінною
 - в) додатковою змінною
 - г) констатуючою змінною
2. Дослідник повинен прагнути оперувати в експерименті тільки:
 - а) додатковою змінною
 - б) залежною змінною
 - в) незалежною змінною
 - г) психологічною змінною
3. Латентний час – це:
 - а) відкритий
 - б) прихований
 - в) швидкий
 - г) якісний
4. До зовнішніх додаткових змін відносять:
 - а) настрій та мотивацію
 - б) фізичну обстановку досліду
 - в) психологічні установки
 - г) темперамент і характер
5. До внутрішніх додаткових змін відносять:
 - а) настрій та мотивацію випробуваного
 - б) стать, вік, національність
 - в) звуковий фон, матеріали
 - г) темперамент, характер
6. Що відноситься до залежної змінної?
 - а) зовнішні умови, стани піддослідного
 - б) вік піддослідного чи фіксований час, що надається на виконання завдання
 - в) кількість помилок, час затрачений на виконання
 - г) ті умови, що встановлює експериментатор
7. У випадку «стимул-відповідь», у якості чого виступають стимул та відповідь?
 - а) стимул - незалежна змінна, відповідь - залежна
 - б) стимул – залежна змінна, відповідь - незалежна
 - в) стимул та відповідь – залежні змінні
 - г) стимул та відповідь – незалежні змінні
8. Якою змінною можуть бути стать та вік?
 - а) залежною
 - б) незалежною
 - в) побічною
 - г) додатковою
5. До внутрішніх додаткових змін відносять:
 - а) настрій та мотивацію випробуваного
 - б) стать, вік, національність
 - в) звуковий фон, матеріали

г) темперамент, характер

6. Що відноситься до залежної змінної?

- а) зовнішні умови, стани піддослідного
- б) вік піддослідного чи фіксований час, що надається на виконання завдання
- в) кількість помилок, час затрачений на виконання
- г) ті умови, що встановлює експериментатор

7. У випадку «стимул-відповідь», у якості чого виступають стимул та відповідь?

- а) стимул - незалежна змінна, відповідь - залежна
- б) стимул – залежна змінна, відповідь - незалежна
- в) стимул та відповідь – залежні змінні
- г) стимул та відповідь – незалежні змінні

8. Якою змінною можуть бути стать та вік?

- а) залежною
- б) незалежною
- в) побічною
- г) додатковою

13. Незалежна змінна в експерименті – це:

- а) змінна, яка навмисно маніпулюється або вибирається експериментатором з метою з'ясувати її вплив на залежну змінну
- б) зміни якої пов'язують зі змінами незалежної змінної
- в) реальність, зміни якої можуть бути будь-яким чином виміряні, зафіксовані
- г) оцінювані риси

14. Яка з цих формул К. Левіна – «поведение есть функция личности и ситуации»

- а) $B = f(P; S)$
- б) $X = OX$
- в) $A = f(S)$
- г) $U = P + S$

15. До внутрішніх додаткових змінних відносять:

- а) матеріал
- б) розмова
- в) вік
- г) настрій та мотивацію випробуваного

16. Хто запропонував фактори, які загрожують внутрішній валідності експерименту?

- а) Кемпбелл
- б) Ананьєв
- в) Фрейд
- г) Дружинін

17. Фактор фону, який загрожує внутрішній валідності характеризується тим, що:

- а) полягає у впливі попереднього вимірювання на результат наступних
- б) включає події, між попереднім і остаточним вимірюванням
- в) пов'язаний з неточністю або змінами в процедурі або методі вимірювання експериментального ефекту
- г) пов'язаний з тим, що зміни у рівні залежної змінної виникають у зв'язку з розвитком учасника експерименту

18. Залежна змінна повинна бути:

- а)валідною і константною
- б)надійною і константною
- в)надійною
- г)валідною і надійною

19.Найбільшого контролю потребує:

- а)залежна змінна
- б)незалежна змінна
- в)додаткова змінна
- г)усі відповіді вірі

20.Прийом контролю над впливом зовнішніх змінних на результат експерименту:

- а)контрбалансування
- б)порівняння
- в)експертна оцінка
- г)порівняння з минулим експериментом

Кредит 3. Варіант 2

1. Критерій репрезентативності при формуванні вибірки вимагає того, щоб:
 - а) вибірка представляла, з точки зору теоретичних статистичних критеріїв, всю генеральну сукупність
 - б) вибірка представляла собою не всю генеральну сукупність, а лише її половину
 - в) вибірка представляла певних людей
 - г) всі варіанти вірні
2. Критерій репрезентативності при формуванні вибірки випробуваних по-іншому називається:
 - а) критерієм мінливості
 - б) критерієм валідності
 - в) критерієм сумнівів
 - г) не має іншої назви
3. До якого типу вибірки випробуваних відноситься таке судження: «вибірка досліджуваних, на яку спрямований експериментальний вплив»?
 - а) називається загальною групою
 - б) називається експериментальною групою
 - в) називається контрольною групою
 - г) називається логічною групою
4. До якого типу вибірки випробуваних відноситься таке судження: «вибірка досліджуваних, на яку НЕ спрямований вплив незалежної змінної»?
 - а) називається загальною групою
 - б) називається експериментальною групою
 - в) називається контрольною групою
 - г) називається логічною групою
5. Репрезентативне моделювання вибірки – стратегія формування вибірки, яка визначається як:
 - а) здатність вибірки представляти досліджувані явища вибірково
 - б) здатність вибірки представляти досліджувані явища максимально повно (з точки зору їх мінливості в генеральній сукупності)
 - в) здатність вибірки не представляти досліджувані явища
 - г) здатність вибірки представляти досліджувані явища вибірково (за 6-ти критеріями)
6. В першу чергу контрольна група застосовується :
 - а) для перевірки результатів отриманих на експериментальній вибірці
 - б) для оголошення результатів експерименту
 - в) для відсіювання вибірки
 - г) для змішування вибірок
7. Доцільно, щоб вибірка складала не менше ніж:
 - а) від 1 до 50 осіб
 - б) не менше 30-35 осіб
 - в) не менше 50 осіб
 - г) не більше 100 осіб
8. Критерій еквівалентності випробуваних – це:
 - а) критерій зовнішньої валідності
 - б) критерій внутрішньої валідності
 - в) критерій операціональної валідності

г)критерій репрезентативності

9.Репрезентативність вибірки – це:

- а)здатність вибіркової сукупності відтворювати основні характеристики генеральної сукупності
- б)відхилення вибіркової сукупності за певними характеристиками від генеральної сукупності
- в)чисельність експериментальної вибірки
- г)характеристики реальної експериментальної групи

10.Відхилення вибіркової сукупності за певними характеристиками від генеральної сукупності – це:

- а)репрезентативність вибірки
- б)критерій репрезентативності
- в)помилка репрезентативності
- г)чисельність експериментальної вибірки

11. Критерій репрезентативності можна ще назвати:

- а)критерієм зовнішньої валідності
- б)критерієм внутрішньої валідності
- в)критерієм операціональної валідності
- г)критерієм систематичної валідності

12.Оберіть НЕ правильне твердження: «Експеримент з одним випробуванням проводиться тоді, коли»:

- а)індивідуальними відмінностями можна нехтувати, дослідження надзвичайно велике і включає безліч експериментальних проб
- б)випробування не є унікальним об'єктом
- в)від випробуваного потрібна особлива компетентність при проведенні дослідження
- г)повторення даного експерименту за участю інших випробуваних неможливо

13.Підбір експериментальної групи повинен визначатися предметом і _____ дослідження

- а)гіпотезою
- б)критерієм
- в)валідністю
- г)ступенем

14.Яка рекомендована чисельність порівнювальних груп повинна бути :

- а) не менше 15-25 осіб
- б)не менше 30-35 осіб
- в)не менше 20-25 осіб
- г)жодна відповідь не вірна

15.Критерій еквівалентності – це :

- а)критерій репрезентативності
- б)критерій внутрішньої валідності
- в)критерій операціональної валідності
- г)жодна відповідь не вірна

16.Критерій репрезентативності при формуванні вибірки вимагає того, щоб:

- а)вибірка представляла, з точки зору статистичних критеріїв, всю генеральну сукупність
- б)вибірка представляє певних людей
- в)вибірка представляла собою не всю генеральну сукупність, а лише її половину
- г)нічого не вірно

Кредит 3. Варіант 3

2.Неправильна селекція (нееквівалентність груп за складом, яка викликає систематичну помилку в результатах) впливає на :

- а)конструктивну валідність
- б)зовнішню валідність
- в)внутрішню валідність
- г)немає вірної відповіді

3. Мірою адекватності інтерпретації експериментальних даних вимогам психологічної теорії є ____ валідність

- а)конструктивна валідність
- б)зовнішня валідність
- в)внутрішня валідність
- г)немає вірної відповіді

4. Міра відповідності методу інтерпретації експериментальних даних теорії називається ____ валідність

- а)конструктивну валідність
- б)зовнішню валідність
- в)внутрішню валідність
- г)немає вірної відповіді

5. Валідність, як характеристика психологічного експерименту, перш за все, складається з двох основних видів:

- а)внутрішньої і зовнішньої
- б)внутрішньої і потокової
- в)зовнішньої та побічної
- г)немає вірної відповіді

6. Тест валідний (та надійний), якщо на його результати впливає:

- а)лише вимірювана властивість
- б)всі аспекти
- в)вплив не релевантних змінних
- г)немає вірної відповіді

7.Ідеальний експеримент – це:

- а)експеримент, який ставиться в реальних умовах життя
- б)експеримент, який передбачає необмежений досвід спроб для отримання найточніших результатів
- в)експеримент, організований таким чином, що експериментатор змінює лише незалежну змінну, при цьому залежна змінна контролюється, а всі інші умови експерименту залишаються незмінними
- г)експеримент, який свідчить про точність психологічних вимірювань

8.Реальний експеримент - це :

- а)експеримент, який ставиться в реальних умовах життя
- б)експеримент, який передбачає необмежений досвід спроб для отримання найточніших результатів
- в)експеримент, організований таким чином, що експериментатор змінює лише незалежну змінну, при цьому залежна змінна контролюється, а всі інші умови експерименту залишаються незмінними
- г)експеримент, який свідчить про точність психологічних вимірювань

9.Некінчений експеримент – це:

- а) експеримент, який ставиться в реальних умовах життя
- б) експеримент, який передбачає необмежений досвід спроб для отримання найточніших результатів
- в) експеримент, організований таким чином, що експериментатор змінює лише незалежну змінну, при цьому залежна змінна контролюється, а всі інші умови експерименту залишаються незмінними
- г) експеримент, який свідчить про точність психологічних вимірювань

10. Надійність – це :

- а) продукт діяльності
- б) данні, які взяті за допомогою певних процедур
- в) критерій, який свідчить про точність психологічних вимірювань, тобто дає змогу дійти висновку про те, наскільки достовірні отримані результати
- г) характеристика, як можливість використання на тій або іншій вибірці

11. Який експеримент може наближатися до ідеального через досягання внутрішньої валідності?

- а) нескінченний
- б) реальний
- в) ніякий
- г) вірні А та Б

12. Одним із найважливіших засобів підвищення надійності експерименту є:

- а) однаковість процедури дослідження
- б) різноплановість процедури дослідження
- в) надійність процедури дослідження
- г) вірні Б і В

13. Методика надійна, коли коефіцієнт кореляції не нижче:

- а) 0,65
- б) 0,75
- в) 0,85
- г) 0,9

14. Для визначення надійності інструменту використовується:

- а) «Тест-ретест»
- б) порівняння результатів отриманих на двох групах
- в) розщеплення
- г) варіант А та В

15. Для перевірки коефіцієнта стабільності використовується метод:

- а) «тест-ретест»
- б) порівняння результатів отриманих на двох групах
- в) розщеплення
- г) варіант А та В

16. Яка складова перевіряється шляхом кореляції результатів двох експериментів проведених на одній вибірці різними експериментаторами:

- а) визначення стабільності
- б) визначення надійності
- в) визначення константності
- г) жодна складова так не перевіряється

17. Питання валідності вирішується після того, як встановлена:

- а) репрезентативність

- б)надійність
- в)стабільність
- г)константність

18.Який фактор полягає у впливі попередніх вимірювань на результати наступних?

- а)фактор фону
- б)фактор природнього росту
- в)фактор тестування
- г)фактор статистичної регресії

Кредит 4

1. Експериментальний план – це....

- а) тактика експериментального дослідження, втілена в конкретній системі операцій планування експерименту
- б) план, у яких рівні незалежної змінної задані в інтервальних, пропорційних та рангових шкалах
- в) план, в яких вплив варіантів незалежної змінної та вимір експериментального ефекту здійснюється в 1 групі
- г) план, в якому вплив незалежної змінної здійснюється на різних експериментальних групах

2. Які існують типи експериментальних планів за шкалою:

- а) внутрішньо групові та міжгрупові
- б) кількісні та якісні
- в) до експериментальні
- г) плани істинних експериментів

3. «Плани експериментів близькі до ідеалу, які одночасно, в силу мов організації та проведення, містять загрози валідності» - це

- а) доекспериментальні плани
- б) плани істинних експериментів
- в) квазіекспериментальні плани
- г) факторні плани

4. Дослідження одиничного випадку має форму:

- а) X-O
- б) R-X-O1
- в) R-O1-X-O2
- г) O1-X-O2

5. Який план застосовують у тому випадку, якщо немає можливостей або необхідності проводити попереднє тестування?

- а) план для рандомізованих груп з тестуванням після впливу
- б) план для двох рандомізованих груп з попереднім та підсумковим тестуваннями
- в) план дискретних тимчасових серій для 1 групи
- г) план експерименту для нееквівалентних груп

6. Тактика експериментального досягнення, втілена в конкретній системі операцій планування експерименту – це...

- а) кореляційне дослідження
- б) одновимірне дослідження
- в) експериментальний план
- г) багатовимірне кореляційне дослідження

7. Які недоліки має експеримент з групою піддослідних?

- а) економія часу
- б) можливість виникнення схематизації
- в) проблема репрезентативності експериментальної вибірки
- г) місце та умови проведення

8. У факторних планах експериментатор маніпулює:

- а) двома або більше незалежними змінними
- б) лише однією незалежною змінною
- в) лише залежною змінною

г) необмеженою кількістю додаткових змінних

9. Хто запропонував всі експериментальні плани поділити на три групи?

- а) Н. Макіавеллі
- б) Д. Кемпелл
- в) Дружинін
- г) Д. Мартін

10. Результати яких експериментів представлені у вигляді кривої типових реакцій?

- а) квазіекспериментальні плани
- б) доекспериментальні плани
- в) плани для одного досліджуваного
- г) плани істинних експериментів

11. Які експерименти проводяться в природних умовах?

- а) квазіекспериментальні
- б) плани істинних експериментів
- в) доекспериментальні плани
- г) плани з одним досліджуваним

12. План експерименту для нееквівалентних груп спрямований на:

- а) зрівнювання груп
- б) встановлення причинно-наслідкової залежності
- в) місце проведення
- г) повторне тестування

13. Для оцінки експериментальних процедур використовують поняття:

- а) ідеальний, реальний та нескінченний експерименти
- б) ідеальний, природний та лабораторний експерименти
- в) реальний, природний та ідеальний експерименти
- г) нескінченний, лабораторний та польовий експерименти

14. Що означає термін «артефакт»?

- а) достовірність
- б) недостовірність
- в) комунікативність
- г) маніпулювання випробуванням

15. Фактор фону включає події, які відбуваються:

- а) між попереднім та остаточним вимірюваннями і можуть викликати зміни
- б) зміни в рівні залежної змінної
- в) зміни в процедурі або в методі вимірювання
- г) в статистичній регресії

16. RXO

RO – це план:

- а) простий план для експериментальної та контрольної груп, без попереднього тестування
- б) план з еквівалентними часовими серіями
- в) план з попереднім та підсумковим виміром на різних групах
- г) план з нееквівалентною контрольною групою

17. Доекспериментальний план – це:

- а) комплексна характеристика методики (тесту), що відбиває інформацію про коло досліджуваних явищ, а також міру репрезентативності процедури дослідження по відношенню до них
- б) порівняння статистичних груп, або план для двох нееквівалентних груп з тестуванням після випробування
- в) плани низької складності, які є швидше помилкою ніж правилом, оскільки несуть в собі багато загроз валідності експерименту
- г) можливість приймати самостійні рішення, які підкорюються власним бажанням та інтересам і не потребують зовнішніх вказівок та наказів

18. Основні ознаки доекспериментальних планів:

- а) нееквівалентність досліджуваних груп при наявності контрольної або відсутності контрольної групи
- б) широкі можливості контролю змінних
- в) наявність значної кількості загроз внутрішньої валідності та відсутність можливості зовнішнього контролю
- г) неможливість висновку про однозначний каузальний зв'язок

19. Які експериментальні плани за Б. Дружиніним можуть служити лише ілюстрацією, але в практиці наукових досліджень їх необхідно уникати?

- а) істинні
- б) доекспериментальні
- в) квазіекспериментальні
- г) правильної відповіді немає

20. В основі поділу планів на доекспериментальні, квазіекспериментальні та істинні лежить критерій

- а) рандомізації експерименту
- б) системності експерименту
- в) надійності експерименту
- г) істинності експерименту

21. До типів квазіекспериментальних планів належить:

- а) план ex-post-facto
- б) план Соломона
- в) план дослідження поодинокого випадку
- г) план порівняння статистичних груп

22. До типів доекспериментальних планів належить:

- а) план Соломона
- б) план ex-post-facto
- в) план з попереднім і підсумковим виміром на одній групі
- г) план часових серій

23. До типів істинних експериментальних планів належить:

- а) план часових серій
- б) план з контрольною групою і виміром після впливу
- в) план порівняння статистичних груп
- г) план ex-postfacto

24. До типів квазіекспериментальних планів належить:

- а) план порівняння статистичних груп
- б) план Соломона
- в) план для нееквівалентних груп

г) план з контрольною групою та виміром після впливу

25. До типів доекспериментальних планів належить:

- а) план дослідження поодинокого випадку
- б) план для нееквівалентних груп
- в) план Соломона
- г) план ex-post-facto

26. План з попереднім та підсумковим виміром на одній групі має таку схему:

- а) X-O
- б) R-O1
R-X-O2
- в) O1-X-O2
- г) R-X-O1
R-O2

27. План порівняння статистичних груп має схему:

- а) R-X-O1
R-O2
- б) O1-X-O2
- в) X-O
- г) X-O1
O2

28. План дискретних тимчасових серій для однієї групи має схему:

- а) X-O
- б) O1-O2-O3-O4-O5-O6
- в) R-X-O1
R-O2
- г) R-O1-X-O2
R-O3-O4

29. План для двох рандомізованих груп з попереднім і підсумковими вимірами має схему:

- а) O1-O2-O3-O4-O5-O6
- б) R-X-O1
R-O2
- в) R-O1-X-O2
R-O3-O4
- г) X-O

30. План ex-post-facto має таку схему:

- а) R-X-O1
R-O2
- б) R-O1-X-O2
R-O3-O4
- в) O1-O2-O3-O4-O5-O6
- г) (R)-X-O1
(R)-O2

31. Групові експерименти мають такі переваги:

- а) можливість узагальнення експериментів на популяцію
- б) економія часу
- в) застосування математичних методів обробки даних

г)усі варіанти вірні

32.Групові експерименти мають такий недолік:

- а)вплив індивідуальних відмінностей між людьми на результати
- б)проблема нестабільності груп
- в)проблема затратності часу
- г)проблема затратності коштів

33.Експеримент з одним випробуванням застосовується:

- а)за бажанням експериментатора
- б)за браком бажуючих взяти участь
- в)в унікальних випадках, коли у силу причин не можна залучити багато учасників
- г)усі варіанти вірні

34.Результати планів для одного дослідження представленні:

- а)формою середніх значень
- б)графіком
- в)діаграмою
- г)кривою типових реакцій

35.Символ «R» за Кембеллом означає:

- а)регуляцію
- б)реструктуризацію
- в)рандомізацію
- г)реформацію

36.Плани ідеального експерименту – це:

- а)плани низької складності, які є швидше помилкою ніж правилом, оскільки несуть багато загроз валідності експерименту
- б)близькі до ідеального плану, які не несуть в собі загроз внутрішній валідності та малу кількість загроз зовнішній валідності
- в)плани експерименту, близькі до ідеалу які, однак у силу умов організації та проведення, містять загрози валідності
- г)плани для одного піддослідного

37.Чим відрізняється план істинного експерименту від квазіекспериментального?

- а)відсутністю контрольної групи
- б)вибірками
- в)істинний експеримент проводиться у лабораторних умовах
- г)квазіекспериментальний план спрямований на встановлення причинно-наслідкового зв'язку

38.Експериментальні плани поділяються на доекспериментальні, квазіекспериментальні та істинні за критерієм....:

- а)істинності
- б)кількістю груп
- в)способом представлення змінних
- г)кількості впливів

39.Які значення мають позначки «O» та «X» у формулах експериментальних планів?

- а)O- тестування, X- вплив експериментатора
- б)O-вплив експериментатора, X- тестування
- в)O- тестування, X- результати експерименту

г)О- результати експерименту, Х- контрольна група

40.Певна схема дослідження в якій дослідники здійснюють спробу обліку реалій життя називається:

- а)доекспериментальним планом
- б)квазіекспериментальним планом
- в)планом справжніх експериментів
- г)факторним планом

41.Окремий випадок «планів з маленьким N» - це:

- а)експерименти з одною групою піддослідних
- б)експеримент з одним випробуванням
- в)реверсивний план
- г)між груповий експериментальний план

42.Неможливість контролювати ефект «фону» є недоліком одного з планів:

- а)доекспериментального
- б)квазіекспериментального
- в)плани справжніх експериментів
- г)факторні плани

43. Ці плани є своєрідним компромісом між реальністю і строгими рамками справжніх експериментів:

- а)доекспериментальні плани
- б)квазіекспериментальні плани
- в)плани справжніх експериментів
- г)факторні плани

44.Якщо мало артефактів (загроз валідності) в плані, та суворіший експериментальний контроль, то експеримент стає:

- а)складним
- б)ідеальним
- в)ближчий до ідеального
- г)неідеальний

Кредит 5

1. Кількісний аналіз – це:

- а) спроба, дослід, які потребують підтвердження чи спростування, форма пізнання, один з основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається в доцільно вибраних або штучно створених умовах, що забезпечують появу процесів
- б) сукупність процедур, методів опису та перетворення дослідницьких даних на основі використання математико-статистичного апарату
- в) інтерпретація результатів – системна процедура пояснення досліджуваних феноменів на основі теоретичної моделі та систематизації результатів якісного та кількісного аналізу дослідницького матеріалу
- г) способи наочного, раціонального та систематичного викладу та налізу цифрових та якісних характеристик досліджуваного процесу чи явищ

2. Інтерпритація результатів – це:

- а) способи наочного, раціонального та систематичного викладу та налізу цифрових та якісних характеристик досліджуваного процесу чи явищ
- б) системна процедура пояснення досліджуваних феноменів на основі теоретичної моделі та систематизації результатів якісного та кількісного аналізу дослідницького матеріалу
- в) спроба, дослід, які потребують підтвердження чи спростування, форма пізнання, один з основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається в доцільно вибраних або штучно створених умовах, що забезпечують появу процесів
- г) сукупність процедур, методів опису та перетворення дослідницьких даних на основі використання математико-статистичного апарату

3. «Інтерпретація результатів» в перекладі означає:

- а) необхідність, обов'язок
- б) проект, задум
- в) крос-індивідуальні
- г) тлумачення, пояснення

4. Таблиці, схеми та графіки – це:

- а) передбачає фіксацію експериментальних даних, математико-статистичний аналіз результатів, їх візуалізацію та моделювання
- б) причинні (каузальні) пояснення емпірично встановленої залежності між двома або більше явищами
- в) способи наочного, раціонального і систематичного викладу та аналізу цифрових та якісних характеристик досліджуваного процесу чи явища
- г) один із функціональних стилів мови, що охоплює лексичні особливості письмового та усного мовлення

5. Науковий стиль – один із:

- а) абстрактних
- б) формально логічних
- в) розділів мовознавства
- г) функціональних стилів мови

6. Якісний аналіз результатів – це:

- а) систематизований опис випадків, як тих, що найповніше відображають типи та варіанти, так і тих, які є виключеннями із загальних правил
- б) систематизація та диференціація матеріалу дослідження за типами, видами та інш.
- в) сукупність процедур та методів опису дослідницьких даних на основі теоретичних умовисновків та узагальнень, індивідуального досвіду, інтуїції, методів логічного висновку
- г) система процедура пояснень досліджуваних феноменів на основі теоретичної моделі

7.Письмовий науковий звіт – це:

- а)звіт за результатами наукового дослідження, викладений на письмі з дотриманням усіх формально-логічних вимог наукового стилю
- б)звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання і яка надає інформацію органам державної статистики
- в)стиль художньої літератури, який використовують в художній творчості
- г)використовується найчастіше в політичній, суспільній, освітній масовій агітації

8.До правил складання таблиць входять:

- а)назва таблиці має розкривати її зміст у стислій і виразній формі. Назви рядків і стовпчиків пишуться коротко і без скорочень
- б)горизонтальна шкала читається зліва направо, а вертикальна – знизу вверху
- в)цифри відповідних шкал розміщують зліва а знизу
- г)з відсотками бажано певним чином виділяти лінію 100% чи інші лінії, важливі для аналізу

9. «- сукупність процедур, методів опису і перетворення дослідницьких даних на основі використання математико-статистичного апарату» - це:

- а)інтерпретаційний метод
- б)якісний аналіз
- в)кількісний аналіз
- г)структурний метод

10. «-сукупність процедур та методів опису і перетворення дослідницьких даних на основі теоретичних умовисновків та узагальнень, індивідуального досвіду, інтуїції » - це:

- а)інтерпретаційний метод
- б)якісний аналіз
- в)кількісний аналіз
- г)структурний метод

11. «-системна процедура пояснення досліджуваних феноменів на основі теоретичної моделі та систематизації результатів якісного і кількісного аналізу дослідницького матеріалу» - це:

- а)генетичний метод
- б)інтерпретація результатів
- в)наочно-географічне представлення результатів
- г)структурний метод

12. Яке з цих визначень відносяться до типів висновків наукового дослідження:

- а)генетичні, структурні
- б)ідеальні, знакові
- в)статистичні, змістові
- г)еквівалентні, нееквівалентні

13. «-передбачає фіксацію експериментальних даних, математико-статистичний аналіз результатів, їх візуалізацію та моделювання» - це:

- а)комп'ютерна обробка
- б)інтерпретація результатів
- в)наочно-географічне представлення результатів
- г)кількісний та якісний аналіз

14.Яке з вимог до побудови графіків НЕ вірне?

- а)графіки читаються зліва направо
- б)не можна зображати лінійні величини за допомогою об'ємів чи площі

- в)бажано, щоб на графіку була зображена нульова відмітка
- г)криві лінії повинні різко відрізнятися від прямих

15.Науковий стиль – це один із:

- а)функціональних стилів мови
- б)розділів мовознавства
- в)абстрактних
- г)формально-логічних

16.Висновки на основі зіставлення емпіричних даних і теоретичних гіпотез – це:

- а)статистичні
- б)змістові
- в)достовірні
- г)недостовірні

17.Методи описової статистики:

- а)призначені для встановлення статистичної значимості досліджуваних характеристик
- б)спрямовані на опис характеристик явища, що досліджується: розподілу, особливостей зв'язкутощо
- в)спрямовані на перетворення даних з метою оптимізації представлення та аналізу
- г)використовуються з метою роз'яснення та популяризації отриманих результатів

18.Систематизація та диференціація матеріалу дослідження за типами, видами, варіантами, побудова схем та структур – це:

- а)категоризація
- б)психологічна казуїстика
- в)систематизація
- г)раціоналізація

19.У психологічних експериментах кількісний аналіз використовують для:

- а)опису та встановлення статистичної значимості результатів
- б)опису та встановлення репрезентативності вибірки
- в)опису характеристик явища
- г)оптимізації представлення аналізу

20.Методи описової статистики – це:

- а)мода, медіана, середнє арифметичне значення
- б)U-критерій Манна-Уїтні, t-критерій Ст'юдента
- в)L-критерій Пейджа, мода
- г)медіана, мода, процентний аналіз

21.Наочно-географічне представлення результатів наукового дослідження передбачає:

- а)їх візуалізацію
- б)їх систематизацію
- в)опис характеру та сили зв'язку
- г)їх інтерпретацію

22.Які з перелічених методів відносяться до «методів математико-статистичного аналізу»:

- а)методи описової статистики
- б)методи статистичного висновку
- в)методи перетворення даних
- г)всі варіанти вірні

23.Методи описової статистики спрямовані на :

- а)перетворення даних з метою оптимізації представлення та аналізу
- б)опис характеристик явища, що досліджується
- в)встановлення статистичної значимості досліджуваних характеристик
- г)відповіді А та В

24.Інтерпритація результатів- це:

- а)сукупність процедур та методів опису дослідницьких даних на основі теоретичних умовисновків та узагальнення індивідуального досвіду
- б)системна процедура пояснення досліджуваних феноменів на основі теоретичної моделі та систематизації результатів якісного і кількісного аналізу дослідницького матеріалу
- в)сукупність процедур, методів і перетворення дослідницьких даних на основі використання математико-статистичного апарату
- г)способи наочного, раціонального і систематичного викладу та аналіз цифрових а якісних характеристик досліджуваного процесу

25.Структурний метод – це:

- а)систематизація та диференціація матеріалу дослідження за типами, видами, варіантами; побудова схем та графіків
- б)систематизований опис випадків, як тих, що найповніше відображають типи та варіанти, так і тих, які є виключеннями із загальних правил
- в)пояснення процесів розвитку та становлення явищ, ролі різних факторів у цих процесах
- г)пояснення явищ, у характеристиках систем та типів зв'язку

26.Оберіть особливості та зміст тез наукової доповіді:

- а)представлення основних результатів дослідження, із зазначенням теоретичної бази, методів та процедури проведення
- б)короткий виклад основних результатів дослідження
- в)результати не одного дослідження, а систематичної дослідницької роботи
- г)індивідуальні або колективні роботи, розраховані на широку публіку

1.Що вивчає диференціальна психологія?

- а)психічні процеси, компоненти та властивості
- б)психічні відмінності окремих груп і людей, які об'єднуються певною спільною ознакою
- в)психічні процеси та причини
- г)причини та наслідки психічних властивостей

2.Що є предметом диференціальної психології?

- а)об'єктивне кількісне дослідження індивідуальних відмінностей в психології
- б)об'єктивне якісне дослідження
- в)психічні процеси та факти
- г)праця як соціальна активність

3.Дослідження співвідношень між вимірювальними характеристиками – це..

- а)предмет диференціальної психології
- б)завдання диференціальної психології
- в)об'єкт диференціальної психології
- г)структура диференціальної психології

4.Хто був прибічником характерології?

- а)Еммануїл Кант
- б)Іоганн КаспарЛаватер
- в)Платон
- г)Геракліт

5.Іоганн КаспарЛаватер був прибічником:

- а)фізіогноміки
- б)характерології
- в)графології
- г)психології праці

6.Прибічники якої науки прагнули вивчати психічні особливості людини за будовою черепа?

- а)графології
- б)фізіогноміки
- в)френології
- г)характерології

7.Хто був прибічником графології?

- а)Олександр Мішон
- б)Еммануїл Кант
- в)Іоганн КаспарЛаватер
- г)Ф. Тейлор

8.З якими іменами пов'язаний початок наукового вивчення індивідуальності?

- а)Еммануїл Кант, О. Мішон
- б)Ф.Тейлор, К.Лаватер
- в)Ф.Гальтон, В.Штерн
- г)Платон та Демокріт

9.Хто запропонував термін «диференціальна психологія»?

- а)В.Штерн
- б)О.Мішон
- в)В.Вундт

г)Е.Катн

10.Які є основні поняття психогенетики?

- а)відкриття першої лабораторії
- б)генотип, середовище, спадковість
- в)спадковість, психічні процеси
- г)властивості і середовище

11.Що означає термін «генотип»?

- а)це сума генів, які людина отримує від своїх батьків
- б)це одиниця генетичного матеріалу, яку отримує кожен індивід
- в)це процес розпаду клітини на дві дочірніх
- г)це індивідуальні задатки

12.Передача генетичної інформації від одного до іншого покоління – це:

- а)генотип
- б)мітоз
- в)спадковість
- г)ген

13.Що означає термін «мітоз»?

- а)це процес розподілення клітини на дві дочірні
- б)це сума генів, які людина отримує від батьків
- в)це передавання генетичної інформації від одного до іншого покоління
- г)процес професійного розвитку

14.Закінчіть речення : «Спадковість забезпечує стійкість існування...»

- а)біологічного виду
- б)психологічного виду
- в)природного виду
- г)навколишнього середовища

15.Хто є прихильником біогенетичної теорії?

- а)Ф.Гальтон
- б)В.Вундт
- в)Е.Кант
- г)Платон

16.Прихильником якої теорії є Джон Локк?

- а)соціогенетичної теорії
- б)біогенетичної теорії
- в)двох факторної теорії
- г)психологічної теорії

17.Про які теорію йдеться: «Людина спочатку чиста, а всі її досягнення і особливості зумовлені середовищем»?

- а)генеалогічна
- б)біогенетична
- в)соціогенетична
- г)двох факторна

18.Про який метод йдеться : «у дослідженнях включаються діти, які були максимально рано віддані на виховання до чужих людей »?

- а)метод прийомних дітей

- б) генеалогічний метод
- в) метод контрольного близнюка
- г) правильної відповіді немає

19. Хто був представником френології?

- а) Е. Кант
- б) Ф. Гальтон
- в) В. Штерн
- г) Ф. Гален

20. У рамках цього підходу риси особистості, міміка, зображення силуету стали підґрунтям для передбачення поведінки людини:

- а) френологія
- б) фізіогноміка
- в) графологія
- г) психофізіологія

21. Графологія вивчає:

- а) психологічні особливості людини за будовою черепа
- б) ознаки індивідуальностей, які диференціювали за написанням букв
- в) ознаки індивідуальностей
- г) жоден варіант не є вірним

22. Який вчений був першим, хто розробив індивідуальні відмінності між людьми спеціальним предметом дослідження?

- а) Вундт
- б) Фрейд
- в) Лаватер
- г) Гальтон

23. Визначення джерел індивідуальних відмінностей це:

- а) вимірювання процедури оцінки відмінностей за допомогою спеціального статистичного апарату
- б) центральна проблема диференціальної психології
- в) галузь науки, яка вивчає психологічні відмінності окремих індивідів та груп людей, які обумовлюються певною індивідуальною ознакою
- г) правильної відповіді не має

24. Недоліком біогенетичної та соціогенетичної теорій є:

- а) недостовірність цих теорій
- б) ці теорії не відносяться до диференційної психології
- в) людина в цих теоріях розуміється як пасивна істота
- г) жодна відповідь не вірна

25. Який метод у порівнянні дітей в сім'ях, де матері або батьки є монозиготними близнюками:

- а) метод контрольного близнюка
- б) близнюків метод
- в) метод сімей монозиготних близнят
- г) метод розлучених близнят

26. «Диференціальна психологія» від латинської означає:

- а) відмінність
- б) схожість

- в)передача
- г)відтворення

27. Який вчений розробив антропометричну лабораторію, в якій було обстежено більш ніж 9 тис.осіб?

- а)Ф.Бекон
- б)Ф.Гальтон
- в)В.Вундт
- г)О.Ухтомський

28.При використанні якого методу обов'язкова наявність першого ступеня спорідненості, утворюючих нуклеарну «ядерну групу»?

- а)генеалогічного методу
- б)близнюкового методу
- в)метод розрізнених близнят
- г)контрольний метод

29.Однаковим генотипом характеризуються:

- а)монозиготні близнюки
- б)дизиготні близнюки
- в)сібси
- г)прийомні діти

30.Латералізація – це:

- а)розподіл функцій між півкулями головного мозку
- б)розподіл функцій кінцівок
- в)розподіл функцій між органами чуття
- г)серед варіантів немає вірного

1. До сенсорної асиметрії відноситься:

- а) мнемонічна
- б) ручна
- в) інтелектуальна
- г) тактильна

2. До моторної асиметрії відноситься:

- а) зорова
- б) ручна
- в) слухова
- г) тактильна

3. Ліворукість - це:

- а) якісна характеристика, яка визначає провідну руку
- б) якісна характеристика, яка відображає велику активність правої півкулі головного мозку
- в) якісна характеристика, яка відображає велику активність лівої півкулі головного мозку
- г) якісна характеристика, яка відображає велику активність обох півкуль головного мозку

4. На земній кулі правші складають:

- а) 15%
- б) 25%
- в) 70%
- г) 90%

5. Теорія, згідно якої, майже 50% ліворуких людей мають не обтяжену ліворукість, що передається у спадок за законами Г. Менделя:

- а) генетично закріплена ліворукість
- б) компенсаторна ліворукість
- в) патологічна ліворукість
- г) вимушена ліворукість

6. Згідно з якою теорією ліворукість настає внаслідок серйозної або тривалої травми правої руки, ампутації:

- а) генетично закріплена
- б) компенсаторна (патологічна)
- в) вимушена
- г) немає правильної відповіді

7. До функцій лівої півкулі належить:

- а) емоційність
- б) сприйняття метафор
- в) розвиток мовленнєвої функціональності
- г) творча схильність

8. До функцій правої півкулі належить:

- а) здатність до сприйняття вербального мовлення
- б) здатність до вивчення мов
- в) схильність до підвищеного сприйняття дійсності
- г) емоційність

9. Звідки якій функції правої півкулі у людини є можливість орієнтуватися на місцевості?

- а) паралельна обробка інформації
- б) контроль рухових здібностей лівої сторони тіла

- в)візуально-просторове сприйняття
- г)схильність до підвищеного сприйняття дійсності

10.Права півкуля відповідає за:

- а)логіку і аналіз
- б)мовлення, здібності до читання і письма, запам'ятовування фактів
- в)розпізнання чисел та математичних символів
- г)музичні здібності

11.Основною сферою спеціалізації лівої півкулі є:

- а)логічне мислення
- б)інтуїція
- в)обробка невербальної інформації
- г)просторова орієнтація

12.Основної сферою спеціалізації правої півкулі є:

- а)логічне мислення
- б)інтуїція
- в)аналітичне мислення
- г)математичні здібності

13.Соціально-психологічна характеристика особистості, тобто стать із соціальної точки зору – це:

- а)хромосомна стать
- б)гендер
- в)гонадна стать
- г)морфологічна стать

14.Стать, що створюється під час запліднення та визначає генетичну програму розвитку:

- а)хромосомна
- б)гонадна
- в)гаметна
- г)гармональна

15.Особливість внутрішніх репродуктивних органів, будова зовнішніх геніталій – це:

- а)гаметна стать
- б)гормональна стать
- в)морфологічна стать
- г)гонадна стать

16.Гаметна стать – це:

- а)здатність статевої залози утворювати сперматозоїди або яйцеклітини
- б)здатність статевої залози секретувати(виділяти) спеціальні статеві гормони
- в)особливість внутрішніх репродуктивних органів, будова зовнішніх геніталій
- г)стать, що визначає генетичну програму розвитку

17.На якому місяці вагітності визначається гонадна стать?

- а)1
- б)2-3
- в)4-5
- г)6-8

18.До соціальних чинників статі належить:

- а)гонадна стать
- б)морфологічна стать
- в)стать виховання
- г)гормональна стать

19.Стать виховання:

- а)визначається через статеву самосвідомість
- б)формує остаточну сексуальну ідентичність
- в)визначає вибір статевого партнера
- г)визначає генетичні програму розвитку

20. Хто розглядав сангвіністичний тип темпераменту та меланхолічний як темперамент почуттів, а холеричний та флегматичний як темперамент дій ?

- а)Вундт
- б)Айзенк
- в)Кант
- г)Шелдон

21.Хто вважав, що темперамент залежить від «соків», а саме : лімфа, жовта жовч, кров, чорна жовч?

- а)Шелдон
- б)Кречмер
- в)Гіппократ
- г)Юнг

22.Хто виділив чотири конституціональних типи будови тіла, а саме: лептосоматик, пікнік, атлетик, диспластик?

- а)Шелдон
- б)Кречмер
- в)Гіппократ
- г)Юнг

23. «Асиметрія» з латинської – це:

- а)подібність
- б)невідповідність
- в)відмінність
- г)невід'ємність

24.Люди, які в рівній мірі володіють обома руками – це :

- а)генії
- б)амбідекстри
- в)талановиті люди
- г)перенавчені правші

25.До амбідекстрів відносять:

- а)патологічну ліворукість
- б)перенавчених правшів
- в)перенавчених лівшів
- г)вимушену ліворукість

26.Ліворукість. яка викликана внаслідок патології вагітності і важких захворювань в ранньому дитинстві – це:

- а) генетично закріплена ліворукість
- б) вимушена ліворукість
- в) псевдо ліворукість
- г) компенсаторна ліворукість

27. Основа відмінності право- та лівопівкульного мислення полягає в :

- а) особливостях використання інформації
- б) особливостях обробки інформації
- в) особливостях відтворення інформації
- г) особливостях сприймання інформації

28. Одна з основних функцій правої півкулі:

- а) вербальний інтелект
- б) синтетична тенденція пізнання
- в) довільне запам'ятовування
- г) логічне мислення

29. Оберіть функцію лівої півкулі:

- а) мимовільне запам'ятовування
- б) впізнання осіб
- в) довільне запам'ятовування
- г) встановлення відмінностей

30. Оберіть функції правої півкулі:

- а) чуттєва сфера та тембр і гармонія музики
- б) ритм музики
- в) рухова сфера а тембр і гармонія музики
- г) жоден з варіантів не підходить

31. Оберіть функцію лівої півкулі:

- а) впізнавання осіб
- б) запам'ятовування імен
- в) образне мислення
- г) невербальний інтелект

32. Який вчений у своїй праці «Антропологія» співвідносив типи темперамента з характеристикою крові?

- а) Гіппократ
- б) К. Гален
- в) І. Кант
- г) В. Вундт

33. Який вчений ототожнював темперамент з типом нервової системи?

- а) Л. С. Виготський
- б) С. Л. Рубінштейн
- в) І. П. Павлов
- г) Б. Г. Ананьєв

34. Який вчений виділив дві біполярні якості темпераменту: силу і швидкість змін емоцій?

- а) Арістотель
- б) В. Вундт
- в) І. Кант
- г) К. Гален

35. Головним ідеологом конституційної типології був німецький психіатр:

- а) К. Сіґо
- б) П.П.Блонський
- в) Е.Кречмер
- г) В.Вундт

36. Який конституційний тип за Е.Кречмером описується: «володіє циліндричною формою тулуба, тендітною статурою, високого зросту, грудна клітка плоска, видовжене обличчя яйцеподібної форми»:

- а) лептосоматик
- б) пікнік
- в) атлетик
- г) диспластик

37. Який конституційний тип за Е.Кречмером описується: «йому властиві надмірна огрядність, малий або середній зріст, великий живіт, кругла голова на короткій ший»:

- а) лептосоматик
- б) пікнік
- в) атлетик
- г) диспластик

38. Який конституційний тип за Е.Кречмером описується: «має хорошу мускулатуру, міцну статуру, високий або середній зріст, широкий плечовий пояс і вузькі стегна, через що фронтальний вид тіла утворює трапецію»:

- а) лептосоматик
- б) пікнік
- в) атлетик
- г) диспластик

39. Який конституційний тип за Е.Кречмером описується: «його будова безформна, неправильна»:

- а) лептосоматик
- б) пікнік
- в) атлетик
- г) диспластик

40. Ендоморфний, мезоформний та екторморфний – це типи статури за:

- а) Е.Кречмером
- б) К.Сіґо
- в) В.Шелдоном
- г) К.Конрадом

41. Аналітична знаково-опосередкована стратегія пізнання характерна для роботи:

- а) правої півкулі
- б) лівої півкулі
- в) амбідекстрів
- г) для обох півкуль

42. Синтетична образно-опосередкована стратегія пізнання характерна для :

- а) правої півкулі
- б) лівої півкулі
- в) для обох півкуль
- г) амбідекстрів

43. Які є різновиди асиметрії?

- а) психічна, вікова, соціальна
- б) моторна, сенсорна, психічна
- в) сенсорна, клінічна, педагогічна
- г) соціальна, моторна, функціональна

44. Чим з'єднані права і ліва півкулі мозку?

- а) міжпівкульною асиметрією
- б) борознами і комісурою
- в) мозолистим тілом і низкою комісур
- г) тактильною асиметрією

45. Теорії походження асиметрії:

- а) генетична, компенсаторна, культурна
- б) сенсорна, моторна, психічна
- в) генетична, вікова, моторна
- г) двофакторна, соціогенетична, біогенетична

46. Прибічники якої теорії розглядають «лівість» і «правість» як результат соціального виховання, умов життя?

- а) культурної теорії
- б) генетичної теорії
- в) компенсаторної теорії
- г) біогенетичної теорії

47. Які є основні функції правої півкулі?

- а) образне мислення, впізнавання осіб, орієнтування в просторі
- б) вербальний інтелект, довільне запам'ятовування
- в) логічне мислення, рухова сфера
- г) запам'ятовування імен, почуття гумору

48. Які є основні функції лівої півкулі?

- а) логічне мислення, вербально-знакова система
- б) образне мислення, невербальний інтелект
- в) встановлення відмінностей предметів
- г) впізнавання осіб, орієнтування в просторі

49. Який вчений розумів темперамент як схильність до афекту?

- а) В. Вундт
- б) Аристотель
- в) Платон
- г) Сократ

50. Які є два основні індекси для визначення типу статури за К. Конрадом?

- а) метричний і пластичний
- б) стабільний і нестабільний
- в) позитивний і негативний
- г) біполярний та пластичний

Конспект лекцій

Л 1. Експериментальна психологія у системі наукового знання

Мета:

ознайомити студентів з предметом, завданнями, специфікою експериментальної психології. розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних дефініціях експериментальної психології.

виховувати зацікавленість дисципліною.

Завдання:

- Визначити предмет та завдання експериментальної психології.
 - Розглянути основні передумови виникнення експериментальної психології.
 - Проаналізувати специфіку експериментальної психології.
- Дати уявлення про основні експериментально - психологічні конструкти.

Література

1. Галян О.І. Експериментальна психологія: навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів / О.І.Галян, І.М.Галян. – Київ: Академвидав, 2012. - 400 с.
2. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник / В.В. Горбунова. - К.: «ВД «Професіонал», 2009. — 208 с.
3. Додаткова література
4. Максименко С.Д. Експериментальна психологія. Підручник / С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 360
5. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
6. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
7. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.
- 8.

ПЛАН

Питання 1. ЕП як наука

Питання 2. Наукове дослідження, його типи

Питання 3. Етапи наукового дослідження

Питання 4. Поняття гіпотези та її різновиди.

Питання 1. ЕП як наука

Експериментальна психологія — галузь психологічної науки, яка ставить на меті розробку системи принципів, методів та процедур планування, проведення, обробки й інтерпретації результатів психологічних експериментів. Вивчати ЕП психологам важливо, оскільки її предмет є найголовнішим з того, що має знати справжній психолог: знання про методи психологічного дослідження, про організацію і проведення експеримента.

Завдання експериментальної психології:

1. Удосконалення експериментальних методик дослідження і застосування їх у різних галузях психологічної науки;
2. Розробка типології психологічного експерименту, визначення можливостей і обмежень кожного з типів експерименту, формулювання принципів їх організації, розробка критеріїв і стандартів, які визначають місце та функції різних типів експериментів у

психологічному дослідженні (з метою зіставлення результатів, отриманих у різних галузях психологічної науки);

3. Розробка і створення апаратури, спеціально призначеної для психологічних досліджень, яка відповідає сучасному рівню науково-технічного прогресу;

4. Визначення шляхів застосування досягнень психологічної науки в різних сферах суспільної практики, які спираються на наукові знання, здобуті в експериментальному дослідженні психічної реальності.

Питання 2. Наукове дослідження, його типи

Призначення науки – встановлення істини, а засобом її розуміння є наукове дослідження. **Дослідження**, на відміну від стихійних форм пізнання оточуючого світу (Ньютон- яблуко), **ґрунтується на методології (або системі принципів), методи (або засобі організації) та методиці (або техніці дослідження).**

Його реалізація передбачає низку обов'язкових етапів (постановку мети дослідження, вибір засобів дослідження, фіксацію та представлення результатів).

***Наукове дослідження** - цілеспрямоване вивчення явищ і процесів за допомогою наукових методів, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень. Метою наукового дослідження є всебічне, об'єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їх характеристик, на підставі наукових принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів (практична значущість дослідження). Результати наукових досліджень тим кращі, чим вищий науковий рівень висновків, узагальнень, чим вища їх достовірність та ефективність.*

Типи наукових досліджень

1. За методом дослідження:

- Теоретичне дослідження
- Емпіричні дослідження

Як правило, більшість досліджень носить теоретико-емпіричний характер. При такому підході на підґрунті вже відомих у науці фактів здійснюється накопичення нових знань.

2. За характером наукові дослідження прийнято поділяти на:

- Фундаментальні наукові дослідження
- Прикладні наукові дослідження

3. За охопленням галузей знань

- Монодисциплінарні дослідження.
- Міждисциплінарні дослідження
- За метою:
- Пошукові дослідження
- Уточнюючі дослідження
- Відтворююче дослідження
- Критичне дослідження

Питання 3. Етапи наукового дослідження

1. **Ідентифікація проблеми:** Проблема (от греч. problema – задача, задание). Об'єкт дослідження. Предмет.

2. **Теоретичний аналіз проблеми.**

3. **Висування гіпотези (гіпотез).** Гіпотеза – це науково обґрунтоване припущення (вірогідного характеру) про сутність явищ дійсності, які досліджуються.

4. **Планування дослідження.**

5. **Здійснення дослідження.**

6. **Інтерпретація даних.**

7. **Спростування або підтвердження гіпотези (гіпотез).**

8. У разі спростування старої гіпотези - висування нової та її перевірка.

9. Підготовка наукового звіту.

Питання 4. Поняття гіпотези та її різновиди.

Гіпотеза - це наукове припущення, яке базується на теорії або емпіричних даних і ще не має підтвердження або спростування.

За замістом експериментальні гіпотези поділяють на три класи:

1. **Гіпотеза про наявність будь-якого явища, або гіпотеза про факти.**
2. **Гіпотеза про зв'язки між явищами.**
3. **Гіпотеза про причинний зв'язок між явищами (каузальна).**

Розрізняють експериментальні (наукові) і статистичні гіпотези.

Експериментальна (Наукова) гіпотеза – це твердження, що містить припущення щодо рішення певної наукової проблеми. По-суті гіпотеза – це головна ідея можливого рішення.

Статистична гіпотеза є твердженням щодо невідомого параметра, яке формулюється в термінах математичної статистики. Будь-яка наукова гіпотеза потребує перекладу на мову статистики. Висновки про експериментальний ефект можуть бути зроблені як на підґрунті встановлення значущого зв'язку між змінами незалежної та залежної змінних (рус – переменных), так і на підґрунті встановлення значущих відмінностей в рівні залежної змінної в експериментальних та контрольних умовах.

При перевірці статистичних гіпотез використовують два поняття: **H1** (гіпотеза про відмінність) і **H0** (гіпотеза про тотожність).

Отже, експериментальна (наукова) гіпотеза необхідна для організації експерименту, тоді як статистична гіпотеза – для організації процедури порівняння отриманих показників на етапі математичної інтерпретації отриманих емпіричних даних. Експериментальна гіпотеза первинна, а статистична - вторинна.

Підведення підсумків:

- Розкрийте поняття «експериментальної психології».
- Визначити предмет та завдання експериментальної психології.
- Назвіть основні передумови експериментальної психології.
- Наведіть типологію наукових досліджень.
- Схарактеризуйте етапи наукового дослідження.
- Розкрийте поняття гіпотези в експерименті.
- Назвіть різновиди гіпотез в психологічному експерименті.

Завдання до практичного заняття:

- Зробити порівняльну таблицю етапів розвитку експериментальної психології як науки.
- За психологічними словниками виписати 3-4 термінологічних визначення поняття «експериментальної психології». Порівняйте їх між собою.

Завдання до самостійної роботи студентів:

1. Підготувати повідомлення на тему: «Вплив психологічних напрямків на становлення і розвиток експериментальної психології».

ЛЕКЦІЯ 2. Методологія наукових досліджень

Мета: ознайомити студентів з поняттям «методологія науки»;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних методах наукового психологічного дослідження;
стимулювати у студентів прагнення займатись науковою діяльністю.

Завдання:

1. Визначити поняття та функції методології психологічної науки.
2. Розглянути основні методи емпіричного наукового психологічного дослідження.
3. Дати уявлення про класифікацію методів дослідження.

ПЛАН

Питання 1. Методологія, метод та методика у науці.

Питання 2. Класифікація методів психологічних досліджень

Література

Основна література

1. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008.
2. Кугішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). – К., 2013.

Допоміжна література

1. Лефрансуа Ги. Прикладная педагогическая психология. –СПб., Прайм- Евронек, 2005.- 416с.
2. Логвинов Й., Сарычев С., Симаков А. Педагогическая психология в схемах и комментариях. К.; Х.; Минск, 2005.
3. Педагогічна психологія / За ред. Л.М. Проколієнко і Д.Ф.Ніколенка.- К.: Вища школа, 1991.

Питання 1. Методологія, метод та методика у науці.

Методологія науки (гр. спосіб) - це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. Її роль полягає не тільки в окресленні того, що повинна досліджувати наука, а й у пошуку найефективніших способів пізнання сутності певного кола явищ. Методологія охоплює принципи і закони певної науки.

Методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань;
- передбачає особливий шлях, за допомогою якого може бути досягнута науково-дослідна мета;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних явищах, та логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання.

Метод (від грецького - шлях до чого-небудь) - засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини. *Науковий метод* - це спосіб пізнання явищ дійсності в їхньому

взаємозв'язку та розвитку, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження. Він відповідає на запитання: «Як пізнавати?».

Методикою у науковому дослідженні прийнято називати процедуру чи послідовність здійснюваних пізнавальних дій, операцій та впливів у цілому, які реалізуються у ході дослідження щодо його предмету і спрямовані на розв'язання завдань дослідження. *Методика дослідження* — це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження.

Питання 2. Класифікація методів психологічних досліджень

Б.Г. Ананьєв розробив найбільш вдалу класифікацію. Розподіл методів на групи відбувається залежно від етапів психологічного дослідження.

1. **Організаційні методи** – діють впродовж всього дослідження, визначаючи його організацію.

1.1. Порівняльний метод – розподіл на групи залежно від віку, форми діяльності.

1.2. Лонгітюдний метод – обстеження одних і тих же осіб впродовж тривалого часу (десятиліттями).

1.3. Комплексний - у дослідженні беруть участь представники різних наук.

2. **Емпіричні методи.**

2.1. Обсерваційні методи

- Спостереження
- Самоспостереження (інтроспекція)

2.2. Експериментальні методи

- Лабораторний експеримент
- Польовий експеримент
- Природний (рус - естественный)
- Формуючий експеримент (у педагогічній психології).

2.3. Психодіагностичні методи

- Тести стандартизовані та проєктивні
- Анкети
- Соціометрія
- Інтерв'ю
- Бесіда

2.4. Прийоми аналізу процесів і продуктів діяльності (листи, автобіографії, щоденники, фото, відеозаписи, творчі вироби у різних видах мистецтв).

2.5. Моделювання. Моделювання у психології - це моделювання штучних (искусственных) ситуацій.

2.6. Біографічні методи (аналіз дат, фактів та подій життєвого шляху особистості, документів) – як результат – з'явилися компенсаторні теорії прагнення особистості до влади (Наполеон, Сталін).

3. **Третю групу методів складають прийоми обробки даних:**

3.1. Кількісний аналіз (математико-статистичний)

3.2. Якісний аналіз

4. **Четверта група – інтерпретаційні методи**

1. Генетичний

2. Структурний

3. Функціональний

4. Комплексний метод

5. Системний метод

Підведення підсумків:

1. Поясніть відмінності у поняттях «методологія, метод, методика»
2. Наведіть найбільш вдалу класифікацію психологічних експериментів
3. Які вчені пропонували класифікації експериментів?

ЛЕКЦІЯ 3. ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ВИД ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИКА

Мета: ознайомити студентів зі специфікою експерименту.

- розвинути знання про проведення експерименту
- виховувати зацікавленість експериментальною діяльністю.

Завдання: сформулювати поняття експерименту

- Дати уявлення про залежну та незалежну змінні у експерименті
- Проаналізувати класифікацію експериментів
- Навчити обирати репрезентативну вибірку.

ПЛАН

Питання 1. Поняття психологічного експерименту

Питання 2. Залежна, незалежна та додаткові змінні у психологічному експерименті

Питання 3. Типи експериментів

Питання 4. Добір досліджуваних та їх розподіл за групами

Література

- Галян О.І. Експериментальна психологія: навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів / О.І.Галян, І.М.Галян. – Київ: Академвидав, 2012. - 400 с.
- Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник / В.В. Горбунова. - К.: «ВД «Професіонал», 2009. — 208 с.

Додаткова література

- Максименко С.Д. Експериментальна психологія. Підручник / С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 360
- Дружинин В.Н. Експериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
- Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
- Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Питання 1. Поняття психологічного експерименту

Експеримент – це формальний дослідний процес, під час якого експериментатор у контрольних умовах здійснює систематичні спостереження за реакціями досліджуваних на змінювані фактори (маніпулювання незалежною змінною).

Якщо відповідь досліджуваного позначати символом R (від. лат. reactio – реакція, протидія), а вплив на нього експериментальної ситуації (як сукупності впливів стимуляції і умов експерименту) – символом S (від. франц. situation – ситуація), то їхнє співвідношення можна позначити формулою $R = f(S)$. Тобто, реакція є функція від ситуації.

Але ця формула вірна лише на перший погляд. Саме нею користується біхевіоризм, який ігнорує активну роль психіки. Насправді, реакція на ситуацію завжди опосередкована психікою. Щодо людини краще говорити про опосередкування відповідей його особистістю (Р –від. *лат. persona*). І більш того, в поняття «ситуація» необхідно включити і вплив на досліджуваного експериментатора, який проводить дослід. Дійсно, відношення, яке складається між дослідником і досліджуваним, можуть в значній мірі впливати на відповіді піддослідного. Отже, співвідношення між основними елементами експерименту:

$$R = f(P, S).$$

Питання 2. Залежна, незалежна та додаткові змінні у психологічному експерименті

Психологічний експеримент являє собою цілеспрямовану зміну незалежної змінної з метою спостереження за залежною змінною.

Експериментатори виокремлюють одну (чи декілька) змінних для більш детального вивчення, в якості яких можуть виступати будь-які характеристики ситуації чи властивості досліджуваних, що змінюються в різних умовах, або в різні проміжки часу. Виокремивши, скажімо, одну змінну, експериментатори діють у відповідності з тим, що Дж. С. Мілл назвав «правилом однієї змінної»: якщо дві групи досліджуваних подібні в усіх аспектах, за винятком одного, і відрізняються з точки зору особливостей поведінки (переживання, ставлення до інших або до ситуації тощо), то відмінності між ними можна віднести за рахунок тієї змінної, за якою вони відрізняються. *Той фактор, за яким групи учасників дослідження будуть відрізнятися в експерименті, називають незалежною змінною (НЗ). Його назва означає, що він знаходиться поза сферою контролю досліджуваного. Ті зміни у функціонуванні досліджуваних, які вимірює експериментатор, називаються залежними змінними (ЗЗ).* У наведеному вище прикладі –це характеристики мови. Назва «залежна змінна» відображає той факт, що нею неможливо маніпулювати, оскільки вона є результатом (наслідком) маніпулювання незалежною змінною і залежить від неї. **ЗЗ** – це компонент у складі відповіді досліджуваного, який безпосередньо цікавить дослідника.

Додаткові змінні (ДЗ) – це супутні (рус., *сопутствующие*) стимуляції впливу на досліджуваного, що впливають на його відповідь, та доповнюють ЗЗ.

До зовнішніх ДЗ відносяться: фізична обстановка досліду (освітлення, температурний режим, звуковий фон, просторові характеристики приміщення і т. ін.), непередбачені перешкоди (наприклад, непередбачене поява сторонніх осіб або самого експериментатора в лабораторії), характеристики стимульного матеріалу, що не входять в комплекс НЗ (наприклад, форма зорового тесту об'єкта при вивченні впливу кольору на впізнання); параметри апаратури та обладнання (наприклад, дизайн вимірювальних приладів, відволікаючий випробуваного).

До внутрішніх ДЗ відносяться: настрій і мотивація випробуваного, його ставлення до експериментатора і експерименту, його психологічні установки, схильності, знання, навички і досвід в даній діяльності, рівень втоми і т. ін.

У експериментах усіх видів і класів вирішується одна загальна задача: встановлення наявності і форми зв'язку між незалежною змінною (подразником) і залежною змінною (реакціями досліджуваних). Змінні, або змінна подразника **S- незалежна**; змінна або змінні реакції **R** – залежна. Завдання – встановити зв'язок $R=f(S)$.

Питання 3. Типи експериментів

Нормальним варіантом експериментального дослідження є наявність у ньому основної (експериментальної) та контрольної групи досліджуваних. Експерименти завжди включають те чи інше порівняння, зазвичай, між контрольною групою (– групою з ураженням лівої частини тіла внаслідок інсульту). Тобто, групою, в якій не фіксуються зміни незалежної змінної (порушення мови), і експериментальною групою (в якій

фіксуються ураження правої півкулі мозку, що призводять до проблем з мовою). Отже, найпростішою версією експерименту є експеримент з двома групами.

Типи експериментів

- експлораторний (пошуковий) експеримент;
- конфірматорний (підтверджувальний) експеримент.

Експлораторний експеримент проводиться, якщо невідомо, чи існує причинний зв'язок між незалежною та залежною змінними. Він перевіряє гіпотезу про наявність чи відсутність чинникової залежності між змінними А і В.

Конфірматорний експеримент проводиться, якщо існує інформація про якісний зв'язок між двома змінними, але необхідно виявити функціональний кількісний зв'язок між незалежною та залежною змінними.

В експериментальній психології існує поняття *пілотного* дослідження (тобто першого дослідження, під час якого перевіряється основна гіпотеза). Після цього здійснюють «великий» експеримент (з більшою кількістю досліджуваних і суворим контролем зовнішніх змінних).

Існує також поняття *польового (природного)* експерименту, який здійснюють для вивчення зв'язку між реальними змінними у повсякденному житті. Прихильники польових експериментів вважають їх більш інформативними за лабораторні.

Питання 4. Добір досліджуваних та їх розподіл за групами

У потенційних досліджуваних, які можуть бути об'єктом конкретного психологічного дослідження, розглядають як популяцію або *генеральну сукупність*.

Кількість досліджуваних(людей чи тварин), які беруть участь в експерименті, називають *вибіркою*.

Склад вибірки повинен репрезентувати генеральну сукупність, адже висновки експерименту поширюються на всіх членів, популяції.

Потенційні досліджувані характеризуються різною статтю, віком, соціальним станом, рівнем освіти, тощо. Крім того, вони мають різні індивідуально-психологічні особливості(наприклад, інтелект,рівень нейротизму, агресивності).

Для того, щоб вибірка репрезентувала всіх членів популяції, застосовують техніки рандомізації, згідно з якою, різним представникам генеральної сукупності присвоюють відповідний індекс, а потім з кожної підгрупи випадково вибирають членів експериментальної вибірки.

Одна з вимог до вибірки –репрезентативність. Вибірка повинна якісно і кількісно представляти генеральну сукупність, основні типи потенційних досліджуваних, які існують у популяції. Досліджувані повинні бути правильно розташовані по експериментальних і контрольних групах, щоб всі групи були еквівалентними. Крім того, дослідник розподіляє групи відносно різних умов експерименту так, щоб контролювати або враховувати можливі ефекти послідовності, диференційованого переносу та ін.

Питання 5. Здійснення експерименту

Дослідник організовує під час експерименту взаємодію з досліджуваними, ознайомлює їх з інструкцією (якщо потрібно, здійснює навчальну серію експерименту). Він змінює незалежну змінну (тобто, завдання, зовнішні умови тощо) і реєструє реакції (поведінку).

Охарактеризуємо основні етапи послідовності експерименту.

- А.Підготовкаексперименту.
- Б. Інструктування і мотивування респондентів.
- В. Експериментування.

Підведення підсумків:

1. *Розкрийте специфіку психологічного експерименту*

2. Наведіть приклади залежної та незалежної змінних в експерименті
3. Перелічіть типологію експериментів
4. Обґрунтуйте засади добору досліджуваних та розподілу їх за групами

ЛЕКЦІЯ 4. Валідність та надійність психологічного експерименту

Мета:

- ознайомлення із поняттями валідності та надійності психологічних експериментів
- розвиток вміння виділяти фактори, що загрожують внутрішній та зовнішній валідності експерименту
- виховання професійної етики студентів-психологів.

Завдання

1. Проаналізувати типологію експериментів, залежно від їхньої валідності.
2. З'ясувати чинники ступеня надійності експерименту.
3. Навчити розрізняти рівні надійності експерименту.
4. Вирізняти внутрішню та зовнішню надійність.

ПЛАН

Питання 1. Типи експериментів, їх валідність

Питання 2. Надійність експерименту

Питання 3. Складові надійності.

Питання 4. Внутрішня валідність. Фактори, що загрожують внутрішній валідності.

Питання 5. Зовнішня валідність. Фактори, що загрожують зовнішній валідності.

Література

1. Галян О.І. Експериментальна психологія: навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів / О.І.Галян, І.М.Галян. – Київ: Академвидав, 2012. - 400 с.
2. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник / В.В. Горбунова. - К.: «ВД «Професіонал», 2009. — 208 с.
3. Додаткова література
4. Максименко С.Д. Експериментальна психологія. Підручник / С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 360
5. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
6. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
7. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Питання №1. Типи експериментів, їх валідність

Для конструювання і оцінки експериментальних процедур використовуються поняття: *ідеальний експеримент, експеримент повної відповідності і нескінченний експеримент.*

Ідеальний експеримент - це експеримент, організований таким чином, що експериментатор змінює лише незалежну змінну, залежна змінна контролюється, а всі інші умови експерименту залишаються незмінними. Ідеальний експеримент передбачає еквівалентність всіх випробовуваних, незмінність їхніх характеристик в часі, відсутність

самого часу. Він ніколи не може бути здійснений в реальності, оскільки в житті змінюються не тільки параметри, які цікавлять дослідника, але і ряд інших умов.

Наближення **реального експерименту** до ідеального виражається в такій його характеристиці, як внутрішня валідність. ***Внутрішня валідність показує достовірність результатів, яку забезпечує реальний експеримент в порівнянні з ідеальним.*** Чим більше впливають на зміну залежних змінних не контрольовані дослідником умови, тим нижче внутрішня валідність експерименту, отже, більша ймовірність того, що факти, виявлені в експерименті, є артефактами (штучно створеними, недостовірними). Висока внутрішня валідність – головна ознака якісно проведеного експерименту.

Нескінченний експеримент передбачає необмежену кількість дослідів, спроб для отримання найточніших результатів. Збільшення кількості спроб в експерименті з одним випробуванням веде до підвищення надійності результатів експерименту. В експериментах з групою піддослідних підвищення надійності відбувається при збільшенні числа випробовуваних. Однак суть експерименту полягає саме в тому, щоб на основі обмеженого числа спроб або за допомогою обмеженої групи випробовуваних виявити причинно-наслідкові зв'язки між явищами. Тому нескінченний експеримент не тільки неможливий, але і безглуздий. Для досягнення високої надійності експерименту кількість спроб або число випробовуваних має відповідати мінливості (рус. Изменчивости) досліджуваного явища.

Питання 2. Надійність експерименту

Надійність – це критерій, який свідчить про точність психологічних вимірювань, тобто дає змогу дійти висновку про те, наскільки достовірні отримані результати.

Ступінь надійності методик залежить від багатьох причин. Серед негативних факторів найбільш часто називаються такі:

1. нестабільність якості, яка вимірюється;
2. недосконалість діагностичних методик (недбало складена інструкція, завдання за своїм характером різноманітні, нечітко сформульовані інструкції щодо заповнення методики випробуванням і т.ін.);
3. змінюється ситуація обстеження (різний час дня, коли проводяться експерименти, різна освітленість приміщення, наявність або відсутність сторонніх шумів і т.д.);
4. відмінності в манері поведінки експериментатора (від досліду до досліду по-різному пред'являє інструкції, по-різному стимулює виконання завдань і т.д.);
5. коливання в функціональному стані випробуваного (в одному експерименті відзначається хороше самопочуття, в іншому – втомлений і т.д.);
6. елементи суб'єктивності в способах оцінки та інтерпретації результатів (коли ведеться протоколювання відповідей випробовуваних, оцінюють відповіді за ступенем повноти, оригінальності і т.д.).

Питання 3. Складові надійності.

К.М. Гуревич запропонував тлумачити надійність як:

1. надійність самого вимірювального інструменту (коефіцієнт надійності);
2. стабільність досліджуваної ознаки (коефіцієнт стабільності);
3. константність, тобто відносна незалежність результатів від особистості експериментатора (коефіцієнт константності).

Саме в такому порядку рекомендується здійснювати перевірку методики: доцільно спочатку перевірити інструмент вимірювання. Якщо отримані дані задовільні, то можна переходити до встановлення міри стабільності вимірюваної властивості, а вже після цього при необхідності зайнятися критерієм константності.

- 1. Визначення надійності вимірювального інструмента.**
- 2. Визначення стабільності досліджуваної ознаки..**

Якщо властивість, яка вимірюється, вже сформована, то коефіцієнт повинен бути не нижче 0,80.

3. Визначення константності. Коефіцієнт кореляції не повинен бути нижче за 0,80.

Питання 4. Внутрішня валідність. Фактори, що загрожують внутрішній валідності.

Питання валідності вирішується після того, як встановлена надійність, так як ненадійна методика не може бути валідною. **Внутрішня валідність - вид валідності, який відображає ступінь впливу незалежної змінної на залежну змінну.** Внутрішня валідність тим вище, чим більше імовірність того, що зміна залежної змінної викликано зміною саме незалежної змінної (а не чого-небудь ще).

Д. Кемпбелл виділяє наступні фактори, що загрожують внутрішній валідності експерименту: фактор фону, фактор природного розвитку, фактор тестування, похибка вимірювання, статистична регресія, не випадковий відбір, відсіювання. Якщо вони не контролюються, то призводять до появи відповідних ефектів.

Питання 5. Зовнішня валідність. Фактори, що загрожують зовнішній валідності.

Від рівня зовнішньої валідності залежить ступінь перенесення результатів експерименту в реальність. Зовнішня валідність впливає на достовірність висновків, які дають результати реального експерименту, в порівнянні з ідеальним експериментом. **Зовнішня валідність - характеристика експерименту, що визначає можливість переносу (узагальнення) отриманих результатів на різні часи, місця, умови і групи людей (або тварин).**

Для досягнення високої зовнішньої валідності потрібно, щоб рівні додаткових змінних в експерименті відповідали їх рівням в реальності. Експеримент, який не має зовнішньої валідності, вважається недостовірним.

До факторів, що загрожують зовнішній валідності, відносять такі:

1. реактивний ефект (полягає в зменшенні або збільшенні чутливості досліджуваних до експериментального впливу внаслідок попередніх вимірювань);
2. ефект взаємодії відбору і впливу (полягає в тому, що експериментальний вплив буде істотним тільки для учасників даного експерименту);
3. фактор умов експерименту (може привести до того, що експериментальний ефект може спостерігатися лише в даних спеціально організованих умовах);
4. фактор інтерференції впливів (проявляється при пред'явленні одній групі випробовуваних послідовності взаємовиключних впливів).

Увагу до зовнішньої валідності експериментів особливо проявляють дослідники, що працюють в прикладних галузях психології – клінічній, педагогічній, організаційній, оскільки у разі невалідності, дослідження його результатів нічого не дадуть при перенесенні їх в реальні умови.

Підведення підсумків

1. Наведіть типологію експериментів, спираючись за інформацію про їхню валідність
2. Поясніть, які чинники впливають на ступінь надійності експерименту
3. Перелічіть, які рівні надійності може мати експеримент, та як їх вимірювати.
4. Що таке внутрішня та зовнішня валідність експерименту?

Лекція 5. Експериментальні плани(4г)

План

1. Поняття експериментального плану і його різновиди
2. Плани для одного досліджуваного
3. Доекспериментальні, квазіекспериментальні плани і плани істинних експериментів.
 - 3.1 Систематизовані ознаки доекспериментальних, квазіекспериментальних планів і планів істинних експериментів.
 - 3.2 Доекспериментальні плани.
 - 3.3 Квазіекспериментальні плани.
 - 3.4 Плани істинних експериментів для однієї незалежної змінної
4. Факторні експериментальні плани.

Питання 1.Поняття експериментального плану і його різновиди

Експериментальний план – це тактика експериментального дослідження, втілена в конкретній системі операцій планування експерименту. Основними критеріями класифікації планів є:

1. склад учасників (індивід або група);
2. кількість незалежних змінних і їх рівнів;
3. види шкал представлення незалежних змінних;
4. метод збору експериментальних даних;
5. місце і умови проведення експерименту;
6. особливості організації експериментального впливу і способу контролю.

Експерименти з групою піддослідних мають наступні переваги:

- можливість узагальнення результатів експерименту на популяцію;
- можливість використання схем між групових порівнянь;
- економія часу;
- застосування методів статистичного аналізу.

До недоліків даного типу експериментальних планів можна віднести:

- вплив індивідуальних відмінностей між людьми на результати експерименту;
- проблему репрезентативності експериментальної вибірки;
- проблему еквівалентності груп випробовуваних.

Експерименти з одним випробуванням проводяться в унікальних випадках, коли в силу ряду причин неможливо залучити багато учасників. У цих випадках метою експерименту є аналіз унікальних явищ і індивідуальних характеристик.

Плани з однією незалежною змінною і факторні плани. За критерієм кількості експериментальних впливів *Д.Мартин* пропонує розрізняти плани з однією незалежною змінною, факторні плани і плани з серією експериментів.

У планах з однією незалежною змінною експериментатор маніпулює однією незалежною змінною, яка може мати необмежену кількість варіантів прояву. **У факторних планах експериментатор маніпулює двома, або більше незалежними змінними**, досліджує всі можливі варіанти взаємодії їх на різних рівнях.

Д. Кемпбелл запропонував всі експериментальні плани для груп випробовуваних ділити на наступні групи: доекспериментальні, квазіекспериментальні плани і плани істинних експериментів. В основі цього поділу лежить близькість реального експерименту до ідеального. Чим менше артефактів проковує той чи інший план і чим суворіше контроль додаткових змінних, тим ближче експеримент до ідеального.

Питання 2. Плани для одного досліджуваного

Дослідники іноді воліють в кожній з процедур працювати з одним або двома піддослідними, а не з великими групами. Ці дослідники прагнуть представляти результати

не в формі середніх значень і відхилень від них показників досліджуваних з декількох груп, а в формі кривої типових реакцій.

Частіше за все в планах з малим n застосовується план АВА, коли спочатку спостерігається поведінка випробуваного без впливу досліджуваного фактора (фаза А). Результати цих спостережень іноді називаються вихідним рівнем даних, з якими потім будуть порівнюватися результати наступних експериментальних процедур. У другій фазі (В) вводиться відповідна змінна і оцінюється її вплив. У фінальній фазі змінна знову відсутній і проводиться спостереження за поведінкою випробуваних (фаза А). Візьмемо приклад, в якому фахівців в області поведінкової психотерапії цікавить робота з пацієнтом, який страждає від переїдання. В цьому випадку залежною змінною може служити просто вага клієнта. (У більш складних планах залежними змінними можуть бути різні фізіологічні та психологічні критерії – швидкість метаболічних процесів, фізична сила, відчуття здоров'я, кількість невиходів на роботу за лікуванням листком.)

Таким чином, спостереження за поведінкою у фазі А може бути зважування випробуваного перед експериментальними процедурами. У фазі В вводиться незалежна змінна, яка може виражатися в формі будь-яких процедур поведінкової терапії. В деяких дослідженнях подібного роду можна використовувати дві або більше змінних (наприклад, психотерапевт може використовувати позитивне підкріплення і фізичні вправи).

Дуже важливо зрозуміти, що результати експериментів, в яких задіяні дві або більше змінні, не дозволяють робити остаточні висновки щодо причинно-наслідкових зв'язків. Однак вони дають підстави стверджувати, що процедура при умовах 1 і 2 привела до певних результатів.

У згаданому випадку, якщо спостерігається втрата ваги у випробуваного, то можна сказати, що цьому сприяли поведінкова терапія, рисова дієта і фізичні вправи, але при цьому не можна стверджувати, що зниження ваги стало наслідком тільки терапії або тільки вправ. Можливо, кожна з цих процедур окремо дає такий ефект, але цей план не дозволяє робити такого погляду.

З іншого боку, комбінація цих процедур (терапії і вправ) може привести до зниження ваги внаслідок синергетичного ефекту, що означає, що їх спільна дія може бути більш ефективним, ніж їх сумарна ефективність окремо. Вдумливі й уважні психологи-експериментатори завжди стежать за можливими проявами синергетичних ефектів, які можуть мати дуже важливі наслідки для поведінки людини.

План АВА может быть расширен до плана АВАВА, в котором переменные вводятся повторно, или до планов АВ1АВ2А или АВ1АВ2АВ3А, когда используются две или более независимые переменные.

Питання 3. Доекспериментальні, квазіекспериментальні плани і плани істинних експериментів

3.1 . Систематизація ознак доекспериментальних, квазіекспериментальних планів і планів природних експериментів.

Доекспериментальні плани найменше враховують вимоги, що пред'являються до ідеального експерименту. В.Дружинін вказує, що вони можуть служити лише ілюстрацією, в практиці наукових досліджень їх слід по можливості уникати.

Квазіекспериментальні плани є спробою врахування реалій життя при проведенні емпіричних досліджень, вони спеціально створюються з відхиленням від схем справжніх експериментів. Створені такі плани з метою подолати деякі проблеми, які постали перед психологами, які хотіли дослідити поведінку в менш суворій обстановці, ніж лабораторній. Дослідник повинен усвідомлювати джерела артефактів – зовнішніх додаткових змінних, які він не може контролювати. Квазіекспериментальний план застосовується тоді, коли застосування кращого плану неможливо.

Систематизовані ознаки доекспериментальних, квазіекспериментальних планів і планів справжніх (істинних) експериментів наводяться в наступній таблиці.

<i>Доекспериментальні плани</i>	<i>Плани істинних експериментів</i>	<i>Квазіекспериментальні плани</i>
1. Нееквівалентність досліджуваних груп або відсутність контрольної групи. 2. Відсутність або низькі можливості контролю умов валідності. 3. Наявність значної кількості загроз внутрішньої валідності і відсутність можливостей зовнішнього контролю. 4. Неможливість висновку про однозначний каузальний зв'язок.	1. Наявність стратегії формування еквівалентних експериментальних груп (рандомізації). 2. Наявність двох або більше експериментальних груп. 3. Можливість висновку про однозначний каузальний зв'язок. 4. Широкі можливості контролю змінних. 5. Завершення експерименту вимірюванням і порівнянням його результатів в різних групах.	1. Проведення експерименту в природних умовах, труднощі контролю. 2. Наявність контрольної групи або серій вимірювання ефекту експериментального впливу. 3. Можливість порівняння результатів експериментальних груп або результатів однієї групи до і після експериментального впливу. 4. Обмежені можливості керування змінними.

При описі експериментальних планів будемо користуватися символами, які запропонував Д. Кемпбелл: R - рандомізація; X - експериментальний вплив; O - тестування.

3.2. Доекспериментальні плани

До доекспериментальних планів належать:

1) *дослідження одиничного випадку*. При дослідженні одиничного випадку одноразово тестується одна група після експериментального впливу. Схематично цей план можна записати у вигляді:

X – O.

Контроль зовнішніх змінних і незалежної змінної повністю відсутній. У такому експерименті немає ніякого матеріалу для порівняння. Результати можуть бути співставлені лише зі звичайними уявленнями про реальність, наукової інформації вони не несуть.

2) *план з попереднім і підсумковим тестуванням однієї групи*. План з попереднім і підсумковим тестуванням однієї групи часто застосовується в соціологічних, соціально-психологічних і педагогічних дослідженнях. Його можна записати у вигляді:

O1 - X - O2.

В цьому плані відсутня контрольна група, тому не можна стверджувати, що зміни залежної змінної (різниця між O1 і O2), що реєструються в ході тестування, викликані саме зміною незалежної змінної. Між початковим і підсумковим тестуванням можуть статися і інші «фонові» події, що впливають на піддослідних разом з незалежною змінною. Цей план не дозволяє контролювати також ефект природного розвитку і ефект тестування.

3) *порівняння статистичних груп*. Порівняння статистичних груп буде точніше названо планом для двох нееквівалентних груп з тестуванням після впливу. Він може бути записаний в такому вигляді:

X - O1

O2

Цей план дозволяє враховувати ефект тестування, завдяки введенню контрольної групи контролювати ряд зовнішніх змінних. Однак, з його допомогою неможливо врахувати ефект природного розвитку, так як немає матеріалу для порівняння стану випробовуваних на даний момент з їх початковим станом (попереднє тестування не проводилося). Для порівняння результатів контрольної та експериментальної груп використовують t-критерій

Стьюдента. Однак слід враховувати, що відмінності в результатах тестування можуть бути обумовлені не експериментальним впливом, а відмінністю в складі груп.

3.3. Квазіекспериментальні плани

Квазіекспериментальні плани є своєрідним компромісом між реальністю і суворими рамками справжніх (істинних) експериментів. Існують наступні типи квазіекспериментальних планів в психологічному дослідженні:

1. **План експерименту для нееквівалентних груп** спрямований на встановлення причинно-наслідкової залежності між змінними, однак в ньому відсутня процедура зрівнювання (рус, урівнювання) груп (рандомізація). Цей план може бути представлений наступною схемою:

O1 – X - O2

O3 - O4

До проведення експерименту в даному випадку залучаються дві реальні групи. Обидві групи тестуються. Потім одна група піддається експериментальному впливу, а інша – ні. (Прикладом такого дослідження є психолого-педагогічний експеримент. На першому етапі ми тестуємо за допомогою дидактичного тексту рівень знань тих, хто навчається іноземній мові(словниковий запас). Експериментальну групу навчаємо мнемотехнічним прийомам під час вивчення слів, а контрольна займається, як завжди, з вчителем. Потім обидві групи повторно тестуються. Результати першого та другого тестування обох груп зіставляють, для порівняння використовують t-критерій Стьюдента і дисперсійний аналіз Фішера. Різниця O2 і O4 свідчить про природний розвиток і фоновий вплив. Значимість відмінності приростів показників буде свідчити про вплив незалежної змінної на залежну.

2. **План з попереднім і підсумковим тестуванням різних рандомізованих груп** відрізняється від плану істинного експерименту тим, що попереднє тестування проходить одна група, а підсумкове – еквівалентна група, яка зазнала впливу:

R - O1

R – X - O2

3) **Плани дискретних тимчасових серій** поділяються на кілька видів залежно від кількості груп (однієї або декількох), а також в залежності від кількості експериментальних впливів (одиначного або серії впливів).

А). **План дискретних тимчасових серій для однієї групи** випробовуваних полягає в тому, що спочатку визначається вихідний рівень залежної змінної на групі випробовуваних за допомогою серії послідовних вимірів. Потім застосовують експериментальний вплив і проводять серію аналогічних вимірів. Порівнюють рівні залежної змінної до і після впливу. Схema цього плану:

O1 - O2 - O3 – X - O4 - O5 - O6

Головний недолік плану дискретних тимчасових серій в тому, що він не дає можливості відокремити результат впливу незалежної змінної від впливу фонових подій, які відбуваються впродовж дослідження. Щоб ліквідувати «ефект історії» рекомендують використовувати експериментальну ізоляцію досліджуваних.

Б) Модифікацією цього плану є **квазіексперимент за схемою тимчасових серій, в якому вплив перед виміром чергується з відсутністю впливу перед виміром**. Його схема така:

X - O1 ----- O2 – X - O3 ----- O4 – X - O5

Чередування може бути регулярним або випадковим.

Плани тимчасових серій часто реалізуються на практиці. Однак при їх застосуванні нерідко спостерігається так званий «ефект Хотторна». Вперше його виявили американські вчені в 1939 р, коли проводили дослідження на заводі Хотторна в Чикаго. Передбачалося, що зміна системи організації праці дозволить підвищити його продуктивність. Однак в ході експерименту будь-які зміни в організації праці приводили до підвищення його продуктивності. В результаті виявилось, що сама по собі участь в експерименті

підвищувала мотивацію до праці. Випробовувані зрозуміли, що ними особисто цікавляться, і стали працювати продуктивніше. Щоб контролювати цей ефект, повинна була використовуватися контрольна група.

В) Схема плану тимчасових серій для двох нееквівалентних груп, з яких одна не отримує впливу, виглядає так:

O1O2O3O4O5 - X - O6O7O8O9O10

O1O2O3O4O5O6O7O8O9O10

Такий план дозволяє контролювати ефект «фону». Зазвичай він використовується дослідниками при вивченні реальних груп в освітніх установах, клініках, на виробництві.

Г) Ще один специфічний план, який нерідко використовується в психології, називають **експериментом ex-post-facto**. Він часто застосовується в соціології, педагогії, а також в нейропсихології та клінічній психології. Стратегія застосування цього плану полягає в наступному. Експериментатор сам не впливає на піддослідних. Як вплив виступає деякий реальна подія з їхнього життя. Експериментальна група складається з «піддослідних», які зазнали впливу, а контрольна група – з людей, що не зазнали його. При цьому *групи по можливості зрівнюються на момент свого стану до впливу*. Потім проводиться тестування залежної змінної у представників експериментальної і контрольної груп. Дані, отримані в результаті тестування, зіставляються і робиться висновок щодо впливу на подальшу поведінку піддослідних. Тим самим план ex-post-facto імітує схему експерименту для двох груп з їх вирівнюванням і тестуванням після впливу. Його схема така:

(R) - X - O1

(R) - O2

Якщо вдається досягти еквівалентності груп, то цей план стає планом істинного експерименту. Він реалізується в багатьох сучасних дослідженнях. Наприклад, при вивченні посттравматичного стресу, коли люди, які перенесли впливу природної або техногенної катастрофи, або учасники бойових дій тестуються на наявність посттравматичного синдрому, їхні результати зіставляються з результатами контрольної групи, що дозволяє виявити механізми виникнення подібних реакцій. У нейропсихології травми головного мозку, ураження певних структур, що розглядаються як «експериментальний вплив», надають унікальну можливість для виявлення локалізації психічних функцій.

3.4. Плани справжніх (істинних) експериментів для однієї незалежної змінної відрізняються від інших наступним:

- 1) використанням стратегій створення еквівалентних груп (рандомізація);
- 2) наявністю як мінімум однієї експериментальної і однієї контрольної груп;
- 3) підсумковим тестуванням і порівнянням результатів груп, які отримували і не отримували вплив.

Розглянемо докладніше деякі експериментальні плани для однієї незалежної змінної.

А) План для двох рандомізованих груп з тестуванням після впливу. Його схема виглядає так:

R – X - O1

R - O2

Цей план застосовують в тому випадку, якщо немає можливості або необхідності проводити попереднє тестування. У разі рівного розподілу експериментальної і контрольної груп даний план є найкращим, оскільки дозволяє контролювати більшість джерел артефактів. Відсутність попереднього тестування виключає як ефект взаємодії процедури тестування і експериментального завдання, так і сам ефект тестування. План дозволяє контролювати вплив складу груп, стихійного вибування, вплив фону і природного розвитку, взаємодія складу групи з іншими факторами.

У розглянутому прикладі використовувався один рівень впливу незалежної змінної. Якщо ж вона має кілька рівнів, то кількість експериментальних груп збільшується до числа рівнів незалежної змінної.

Б) План для двох рандомізованих груп з попереднім і підсумковим тестуванням. Схема плану виглядає таким чином:

R - O1 – X - O2

R - O3 - O4

Цей план використовують у тому випадку, коли не має можливості або необхідності проводити попереднє тестування. При однаковості експериментальної і контрольної групи даний план є найкращим, тому що дозволяє контролювати більшість джерел артефактів. Відсутність попереднього тестування виключає як ефект взаємодії процедури тестування і експериментального завдання, так і сам ефект тестування. План дозволяє контролювати вплив складу групи, впливу фону, природного розвитку, взаємодії складу групи з іншими факторами.

Л7. Загальні положення диференціальної психології (2 г)

Мета: ознайомити студентів з предметом, завданнями, специфікою диференціальної психології.

розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних дефініціях диференціальної психології.

виховувати зацікавленість дисципліною.

Завдання:

- Визначити предмет та завдання диференціальної психології.
- Розглянути основні передумови виникнення диференціальної психології.
- Проаналізувати специфіку диференціальної психології.

План

Питання 1. Диференційна психологія як наука

Питання 2. Спадковість і середовище, як джерела індивідуальних відмінностей.

Питання 3. Психогенетичні методи диференціальної психології

Питання 4. Індивід, особистість, індивідуальність.

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник / О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.
4. Анастازی А. Дифференциальная психология. М.: "Эксмо-Пресс", 2001.
5. Егорова М.С. Психология индивидуальных различий. М, 1997.
6. Либин А.В. Дифференциальная психология. М., "Смысл", 1999
7. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Ижица, 2002.
8. Ревич-Щербо И.В., Марютина Т.М., Григоренко Е.Л. Психогенетика. М: Аспект-пресс, 2000.

Питання 1. Диференційна психологія як наука

Диференційна психологія (від лат. (відмінність) - галузь психології, яка вивчає психологічні відмінності окремих індивідів і груп людей, які об'єднуються якоюсь спільною ознакою (вік, стать тощо), а також причини та наслідки цих відмінностей.

Предметом диференціальної психології є об'єктивне кількісне дослідження індивідуальних відмінностей в психології.

Завдання диференціальної психології:

1. Вивчення різних джерел варіабельності серед вимірюваних ознак;
2. Дослідження співвідношень між вимірюваними характеристиками;
3. Аналіз групового розподілу ознак;
4. Розробка теоретичних основ психодіагностичних досліджень і психокоректувальних програм.

Диференціальна психологія має передісторію становлення, в ході якої донаукові, емпіричні думки навіть встигли отримати власні назви. *Характерологія* прагнула звести розходження між людьми до простих типів, тобто займалася складанням класифікацій за різними підставами, як анатомо-фізіологічних, так і психологічних, подібно, наприклад, здатності людини приймати страждання (/Кант,). *Психогностикс* виявляла і встановлювала зв'язки між певними рухами, анатомічними характеристиками і властивостями характеру людини. У фокус уваги при цьому потрапляли різні природні властивості людини. У рамках *фізіогноміки*, заснованої Ж.Лаватером, риси особистості, міміка і навіть просто зображення силуету людини були основою для передбачення її поведінки. Прихильники *френології*, що розвивалась Ф.Й Галлем, прагнули визначати особливості людини за формою будови черепа. А прихильники *графології*, науки про почерк, якою займався абат І Мішону діагностували ознаки індивідуальності за написанням букв, нахилом, натиском та іншими характеристиками точних рухів людини, відбитим у її почерку. Усі ці області донаукового пізнання, у свій час визнані ненадійними і відкинуті позитивістською наукою, у даний час, уже на нових підставах, знову повертаються у психологію індивідуальних відмінностей. Задача майбутніх досліджень - валідизувати ці прийоми емпіричних узагальнень і пов'язати їх із сучасними науковими результатами.

Сам термін "*диференційна психологія*" запровадив німецький психолог *В.Штерну* своїй роботі "Про психологію індивідуальних відмінностей", опублікованій у 1900 р.

Виокремлення диференціальної психології в самостійну науку стало можливим після виникнення наступних передумов:

1. **впровадження в психологію експериментального методу** (Важнейшим событием здесь оказалось открытие В. Вундтом первой экспериментально-психологической лаборатории в 1879 году, где он начал в экспериментальных условиях (хотя и при помощи метода интроспекции) изучение психических процессов, в частности апперцепции);
2. **використовування методів статистичного аналізу** - Каждое психическое качество, любая особенность психики может быть рассмотрена как точка на континууме, выражающем изменение этой черты от минимума к максимуму. Почти каждый раз, когда рассматриваемое качество является результатом действия многих переменных, получается кривая нормального распределения, то есть малых (субнормальных) и больших (супернормальных) значений обычно меньше, чем значений средней величины (нормальных).

3. **використовування даних психогенетики** - пограничной с генетикой области психологии, предметом которой является происхождение индивидуальных психологических особенностей человека, роль среды и генотипа в их формировании. Наиболее информативным явился близнецовый метод в его вариантах.

Питання 2. Спадковість і середовище як джерела індивідуальних відмінностей.

Визначення джерел індивідуальних варіацій психічного – центральна проблема диференціальної психології. Відносну роль факторів спадковості і середовища у формуванні індивідуально-психічних відмінностей людини, зокрема розумових здібностей вивчає *психогенетика*.

Основними поняттями психогенетики є генотип, середовище і спадковість.

Генотип - це сума генів людини, які вона отримує від своїх батьків.

Спадковість – це передача генетичної інформації від одного покоління організмів до іншого. На основі цієї інформації відбувається розвиток ознак організму, тому говорять про спадковість ознак, хоча, строго кажучи, успадковуються не ознаки, а гени.

Ген (грец. *genos* – рід, походження) є одиницею генетичного матеріалу. Гени людини розподілені в строго універсальному порядку - по 23 пари хромосом. Кожна хромосома з пари отримана від одного з батьків, тобто одна від матері, друга від батька. 22 пари хромосом називаються аутосомами, їх набір однаковий для осіб чоловічої і жіночої половини. Двадцять третя пара – це пара, яка визначає стать.

Кожен індивід починає своє життя з однієї клітки – це запліднена яйцеклітина. Кожна з таких кліток починає ділитися. **Мітоз** – це процес розподілу клітки на дві «дочірні клітки», кожна з яких, в свою чергу ділиться, ще на дві клітки і т.д. Біологічне значення мітоза полягає в строго однаковому розподілі редукованих (точно скопійованих) хромосом між дочірніми клітками, що забезпечує утворення генетично рівноцінних кліток і зберігає спадковість у ряді клітинних поколінь. Таким чином, всі клітки тіла мають однакову спадковість.

Середовище, на думку У. Бронфенбреннера, містить два основні вимірювання: це види діяльності, в які залучена людина, і характеристики наставників (вчителів), яких він вибирає для себе протягом всього життя. На різних стадіях розвитку людина обирає і змінює своє середовище, причому впродовж життя роль власної активності у формуванні середовища постійно збільшується.

Різні **теорії по-різному оцінюють внесок двох чинників** у формування індивідуальності.

Можна виділити наступні теорії:

1. *Біогенетичні теорії.*

2. *Соціогенетичні теорії*

3. *Двохфакторна теорія*

4. *Вчення про вищі психічні функції Л.С. Виготського* (культурно-історичний підхід).

До теперішнього часу, не заперечуючи внеску середовища і спадковості у формування і прояв індивідуальних відмінностей психіки, теорія диференціальної психології йде по шляху уточнення цих понять. Спадковість стала розумітися ширше: це не просто властивості нервової системи, але також і вроджені програми поведінки (репродуктивна, територіальна і ін.)

Сучасне ставлення до взаємодії середовища і спадковості можна визначити у наступних положеннях:

1. Більшість спадкоємних ознак піддається зміні, і навіть спадкоємні хвороби не є неминучими.

2. Сліди середовищних впливів можуть бути досить стійкими в психологічному портреті індивіда, хоча передаватися наступним поколінням генетично вони не будуть.

3. Генотипно-середовищний вплив проявляється в тому, що однакові умови середовища більш сприятливі для людей з одним генотипом і менш сприятливі для людей з іншим генотипом.

Питання 3. Психогенетичні методи диференціальної психології

1. **Близнюковий метод.**

2. **Метод розлучених близнят**

3. Метод сімей МЗ близнят або метод монозіготних полусиблінгів
4. Метод контрольного близнюка
5. Генеалогічний метод
6. Метод прийомних дітей.

Питання 4. Індивід, особистість, індивідуальність.

Індивід (від лат. Individuum — неподільне) — це психосоматична організація особи, що робить його представником людського роду. Індивідом ми називаємо людину, коли говоримо про неї як про біологічну істоту виду "людина розумна". Індивід — окрема людина, особина, що належить до людського роду (однакова для всіх будова тіла, гірмоходіння, наявність провідної руки, здатність до мовленнєвої комунікації і вищих психічних функцій).

Особистість — це системна соціальна якість індивіда, яку він набуває в процесі вікового розвитку при взаємодії зі своїм соціальним оточенням. У особистості перш за все ми знаходимо соціальні якості людини. Розвиток людини в суспільстві і формує його як особистість.

Таким чином, поняття "індивід" і "особистість" не тотожні. Індивід — це та реальність, яка існує у межах тіла людини, тоді як особистість — це те, що формується в зовнішньому просторі соціальних відносин.

Індивідуальність — це поняття відображає тільки ті особливості психіки індивіда, які властиві тільки даній людині. Тим самим ці особливості відрізняють одну людину від іншої. Сюди відносяться як індивідуально-неповторні психобіологічні особливості організму індивіда, так і ті, які слід віднести до унікальних властивостей особистості. Індивідуальність складається з особливостей різних рис людини, причому роль соціальних і біологічних чинників в них не однакова. Є особистісні якості, в розвитку яких роль біологічних, природжених впливів дуже велика (наприклад, темперамент), але є якості (наприклад, мислення, пам'ять або уява), в розвитку яких істотну роль вже виконують особливості навчання. Ще більш зростає роль навчання в розвитку таких якостей людини, як знання, навички, вміння. Особливу групу складають якості спрямованості особистості (інтереси, ідеали, переконання, світогляд), у формуванні яких роль біологічного нікчемна, але суттєва роль соціального досвіду, особливостей виховання.

Таким чином, психічна індивідуальність людини є складним переплетенням різних психофізіологічних, психологічних і соціально-психологічних властивостей. Індивідуальність людини і є предметом диференціально-психологічного дослідження.

Підведення підсумків:

1. *Охарактеризуйте диференціальну психологію як науку*
2. *Розкрийте роль спадковості та середовища у прояві індивідуальних відмінностей*
3. *Наведіть психогенетичні методи диференціальної психології*
4. *Дайте порівняльну характеристику понять «індивід, особистість, індивідуальність».*

ЛЗ. Статева диференціація (3 год.)

Мета:

- сформулювати поняття про гендер
- розвинути усвідомлення становлення власної гендерної ідентифікації
- виховувати зацікавленість науковими дослідженнями

Завдання:

- Проаналізувати соціальні аспекти статевої диференціації
- З'ясувати психологічні особливості чоловічої та жіночої статі

План

1. Біологічні та соціальні аспекти статевої диференціації
2. Теорії біологічного призначення наявності в природі двох статей
3. Відмінності між особами чоловічої і жіночої статі
4. Стадії та теорії формування статевої ідентифікації
5. Соціальні передумови становлення статевої ідентифікації
6. Когнітивні здібності чоловіків і жінок
7. Статеві відмінності в емоційній сфері

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник / О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.
4. Анастаси А. Дифференциальная психология. М.: "Эксмо-Пресс", 2001.
5. Егорова М.С. Психология индивидуальных различий. М, 1997.
6. Либин А.В. Дифференциальная психология. М., "Смысл", 1999
7. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Ижица, 2002.
8. Ревич-Щербо И.В., Марютина Т.М., Григоренко Е.Л. Психогенетика. М: Аспект-пресс, 2000.

1. Біологічні та соціальні аспекти статевої диференціації

Стать – характеризує біологічні відмінності між людьми, що визначаються генетичними особливостями будови клітин, анатомо-фізіологічними характеристиками та дітородними функціями. **Гендер** – це соціально-психологічна характеристика особистості, тобто стать із соціальної точки зору.

Детермінація статі у людини дуже складна. Становлення цієї системи починається з детермінації **біологічних чинників** у пренатальному розвитку:

1. **хромосомна (генетична) стать** - жіноча (XX хромосома) або чоловіча (XY) створюється у момент запліднення та визначає генетичну програму організму;
2. **гонадна стать** (Гонади - грец. gone - народження), (Визначається на 2-3 місяці вагітності). *Стать статевих залоз — наявність яєчок або яєчників.*
3. **Гаметна стать**, тобто здатність статевої залози утворювати сперматозоїди або яйцеклітини (з 3-го місяця вагітності).
4. **гормональна стать**, тобто здатність статевої залози секретувати (секретировать) специфічні статеві гормони. Фетальні (первинні) андрогени забезпечують диференціювання нервових шляхів і деяких відділів головного мозку, регулюючих статеві відмінності в поведінці (іноді їх називають "статевими центрами");

5. **морфологічна стать** - особливості внутрішніх репродуктивних органів і будова зовнішніх геніталій, а також вторинних статевих ознак.

Соціальні детермінанти статі:

7. **стать виховання**, визначає статеву самосвідомість і реалізується через вибір форми одягу, зачіски, ігор, видів покарання і заохочення та ін.;
8. **пубертатна стать**, з характерними вторинними статевими ознаками формує остаточну статеву і сексуальну ідентичність;
9. **соціальна стать** - визначає вибір статевого партнера і виконання статевої ролі, і визначає відповідне сприйняття і оцінку індивіда оточуючими.

2. Теорії біологічного призначення наявності в природі двох статей

Біологічне призначення чоловіків і жінок можна було б виразити дуже коротко: задача чоловіків - запліднити жінок, а задача жінок - народжувати дітей. Ця позиція відображає впливову концепцію 19в. - дарвінізм, і його розвиток у вигляді **соціального дарвінізму**, яка робить упор на «природний відбір» і основне призначення жінки в суспільстві - материнство. З позицій соціального дарвінізму, більшість представників науки і освіти вважала, що надмірна розумова праця негативно впливає на фізіологічний розвиток і дітородні функції жінок і, що вся енергія жінок повинна присвячуватися дитині і домашньому побуту. У німців такий принцип одержав розвиток у вигляді трьох К (Kinder, Kirche, Kuche).

В.А.Геодакян розробив «Еволюційну теорію статті» - він бачить доцільність наявності двох статей в їх спеціалізації по двом головним альтернативним напрямкам еволюційного процесу: консервативному - жіночому (збереженню властивостей виду) і прогресивному - чоловічому (отримання видом нових властивостей). Чоловіча стать - це передовий загін популяції, що бере на себе функцію зіткнення з новими умовами існування. Якщо вони достатньо сильні, то формуються нові генетичні тенденції, які можуть бути передані потомству. *Для ілюстрації этой мысли Геодакян приводит такой поэтический пример. Когда наступило всеобщее похолодание на планете, то у женщин, как высокоадаптированных существ, увеличилась жировая прослойка. А мужчины в силу слабой приспособленности оказались к этому неспособны и большей частью просто вымерли. Зато оставшийся - изобрел огонь, чтобы согреть всю общину, и с этого момента стал закрепляться именно его генотип. Итак, мужчины осуществляют поиск, а женщины - совершенствование. Таков механизм эволюционного биологического (и психологического) прогресса.*

Теорія функціоналізму також підкреслює позитивну функцію диференціації двох статей. Прихильники цієї теорії вважають, що в сучасній сім'ї подружжя виконує дві різні ролі: інструментальну та експресивну. Інструментальна роль, виконувана чоловіком, полягає в підтримці зв'язку між сім'єю і зовнішнім миром; це робота і забезпечення сім'ї. Експресивна роль, яку виконує жінка, виявляється у встановленні гармонії і внутрішнього емоційного клімату сім'ї; і в першу чергу пов'язана з турботою про дітей і виконанням домашніх справ.

3. Відмінності між особами чоловічої і жіночої статі

Морфологічні. Вже з народження дівчинки морфологічно розвиваються більшими темпами, ніж хлопчики. Великі темпи зростання і дозрівання дівчаток пояснюються концентрацією у них в крові гормону зростання - соматотропіну. Те, що жінки поступаються чоловікам за фізичним розвитком, пов'язане з впливом чоловічих статевих гормонів (андрогенів), яких в період статевого дозрівання стає більше, ніж у жінок.

Фізіологічні статеві відмінності. Є дані, що у жінок менші основні параметри гемодинаміки: об'єм серця - на 100-200мл, його вага - на 50г, об'єм систоли - на 30-40%, маса циркулюючої крові - на 1,2л. У той час жінки володіють більшою еластичністю кровоносних судин. Жінки можуть втрачати кров більш ніж чоловіка, так втрата 1 літра

крові для чоловіка може бути смертельною, а жінка перенесе цю втрату без переливання крові.

Нервова система і темперамент. За даними І.М.Владимірової виявилось, що дівчата більш екстравертовані, емоційні, володіють розвиненішою інтуїцією, більш природні і спонтанні, ніж хлопці. Хлопці ж відрізняються раціональністю і плановістю.

Демографічні дані. На 100 викиднів плодів жіночої статі, доводиться 160-170 викиднів плодів чоловічої статі. В світі народжується на 6% більше хлопчиків. Далі, травматизм у осіб чоловічої статі вищий в порівнянні з жіночим в будь-якому віці (при пологах, через великі розміри тіла; травми у дітей; від нещасних випадків; самогубств). Приблизно до 20-24 років чисельність чоловіків і жінок вирівнюється, а у подальшому віці настає «жіноча перевага». В середньому жінки живуть на 10 років довше, ніж чоловіки.

Аномалії розвитку і захворюваність чоловіків і жінок. Жіночому організму властива більша життєстійкість, ніж чоловічому, при порушенні ряду фізіологічних функцій: кисневому голодуванні, харчовому голодуванні, безсонні; у жінок йдуть швидше відновні процеси.

4. Стадії та теорії формування статевої ідентифікації

Гендерна ідентифікація – процес, результатом якого є гендерна ідентичність. **Гендерна ідентичність** – це єдність поведінки і самосвідомості індивіда, який ототожнює себе з певною статтю.

Стадії статевої ідентифікації. Статева ідентифікація - це стадіальний процес. Багато авторів виділяють наступні етапи:

1. дитина спочатку засвоює статеву ідентичність,
2. потім переконується в безповоротності статі в часі (хлопчик виростає у дядю),
3. у дитини виникає розуміння того, що стать є константною характеристикою людини.

Психологічне самовизначення статевої приналежності починається з другого року життя і закінчується до третього. До цього строку 75% дітей вважають себе хлопчиком або дівчинкою. Діти можуть правильно відповісти на питання хлопчик він або дівчинка і визначати стать оточуючих. Проте поняття статі ще не є для них постійним, так, наприклад, багато дітей упевнене, що якщо надіти на хлопчика плаття, то він стане дівчинкою.

Теорії статевої ідентифікації.

1. Теорія ідентифікації.

2. Теорія соціального навчання.

3. Теорія статевої типізації

4. Теорія когнітивного розвитку або теорія самокатегоризації.

5. Теорія гендерної схеми, розроблена С.Бем.

5. Соціальні передумови становлення статевої ідентифікації

Багато дослідників вважають, що в основі формування статевої ідентичності лежить біологічно задана стать, але формування психологічної статі є результатом дії на особистість соціальних умов і культурних традицій суспільства. Бути чоловіком або жінкою – це означає не лише бути людиною з певною анатомією, але й слідувати певним соціокультурним очікуванням, які суспільство висуває до людини.

Таким чином, статева ідентичність - це фенотип, сплав природженого і набутого.

Дж. Мак-Ки і А. Шеріфс дійшли висновку, що типово чоловічий образ - це набір рис, пов'язаний з соціально необмежуваним стилем поведінки, компетенцією і раціональними здібностями, активністю і ефективністю. Типово жіночий образ, навпаки, включає соціальні і комунікативні уміння, теплоту і емоційну підтримку. В цілому чоловікам приписується більше позитивних якостей. Типовими негативними якостями чоловіка признаються грубість, авторитаризм, зайвий раціоналізм, жінок - формалізм, пасивність, зайва емоційність.

Багато дослідників дотримуються думки, що цілісну особистість характеризує не маскуліність або фемініність, а *андрогінія, тобто інтеграція жіночого емоційно-експресивного стилю з чоловічим інструментальним стилем діяльності*. Творець теорії андрогінії Сандра Бем вважала, що андрогінія забезпечує великі можливості соціальної адаптації.

6. Когнітивні здібності чоловіків і жінок

Увага. При виконанні завдань на увагу дівчатка орієнтуються на швидкість, а хлопчики - на точність роботи. У завданнях, де потрібно швидко сприймати деталі і часто переключати увагу, жінки показують більшу ефективність, ніж чоловіки.

Інтелект. Масові обстеження школярів показали, що серед осіб з високим інтелектом більше дівчаток, а серед осіб з низьким - більше хлопчиків, проте автори посилаються на те, що більшість тестів мають переважно вербальний зміст, а дівчатка з вербальними тестами зазвичай справляються краще. У дівчаток, крім вербального, також краще розвинений соціальний інтелект.

Розвиток інтелекту має вікові особливості, так, дівчатка 5-10 років вирішують експериментальну задачу швидше, в 15-17 років картина змінюється - задачу швидше вирішують хлопчики. Це пояснюють тим, що морфологічне дозрівання головного мозку у дівчаток відбувається швидше.

Просторові здібності. Чоловіки значно краще виконують завдання, які вимагають ротації зорових образів в ментальному просторі. Вони кращі запам'ятовують маршрут, проте жінки запам'ятовують більше орієнтирів на дорозі.

Пояснення цим відмінностям можна знайти в дослідженнях фізіологів, які показали, що у хлопчиків спеціалізація правої півкулі мозку відносно просторових функцій є вже в 6 років, тоді як у дівчаток її немає навіть у 13 років.

Абстрактне мислення і математичні здібності. Спочатку вважали, що і просторовий, і математичний інтелект - це "вторинні статеві ознаки" чоловіків. При вимірюванні цих здібностей спостерігаються максимальні статеві відмінності. Серед чоловіків більше осіб з абстрактним мисленням, ніж серед жінок.

Креативність. Знайдена значна перевага чоловіків в «переструктуризації», тобто відмові від первинного підходу і організації фактів по-новому. Проте деякі автори вважають, що невербальна креативність однакова у хлопчиків і дівчаток, а вербальна креативність вище у дівчаток.

Вербальні здібності. Жіноча перевага у вербальних, або лінгвістичних, функціях наголошується з дитинства до зрілого віку. Дівчатка в середньому починають говорити раніше хлопчиків, а також користуються більш великим словниковим запасом. такіє нарушения как дислексия и дисграфия чаще отмечаются у мальчиков

Пам'ять. Дівчатка досягають успіху і в тестах на згадування, хоча розбіжності тут не відрізняються ні величиною, ні стійкістю. Все ж таки в цілому, коли зміст не суттєвий ні для кого, дівчатка демонструють стійкішу перевагу в логічній, ніж в механічній пам'яті. Це може бути результатом того, що тести на логічну пам'ять спираються на здібність до читання.

7. Статеві відмінності в емоційній сфері

Гнів. У перші роки життя немає відмінностей у частоті та тривалості цієї негативної емоції, але з віком їх частота і інтенсивність у хлопчиків зростає, а у дівчаток знижується. Автори пояснюють це тим, що дівчатка маючи ті ж агресивні тенденції, що і хлопчики, бояться проявити їх через можливе покарання, а до агресії хлопчиків відносяться стриманіше.

Тривога і страх. У дівчаток в усіх вікових групах схильність до страху виражена значно більше, ніж у хлопців. Також жінки мають більшу кількість страхів. За даними А.І. Захарова у дорослих чоловіків більш виражений страх висоти, а у дорослих жінок - смерть

батьків, страх війни, страх зробити що-небудь неправильно, або не встигнути зробити. У дівчат кількість уявних страхів в 6 разів більше, ніж у хлопців.

Емпатія. Жінки більше схильні до прояву емпатії, ніж чоловіки, що можна пояснити їх гендерними ролями (дбайливість перших і владність, незалежність других). У дівчаток заохочується вираженість емоцій, а у хлопчиків формується установка на пригнічення їх вияву.

Провина. У чоловіків відчуття провини виражене набагато слабкіше і вони набагато рідкіше про нього говорять, ніж жінки.

Заздрість. У жінок заздрість вища, ніж у чоловіків, виключаючи кар'єру; тут відмінності між чоловіками і жінками не виявлені.

Ревнощі. Чоловіки якнайбільше ревнують, коли їх партнерка займається сексом з ще ким-небудь. Жінки відчувають найбільші ревнощі, коли їх партнер емоційно прив'язується до іншої жінки. Психологи вважають, що ці відмінності відображають стурбованість чоловіків з приводу достовірності їх батьківства, і потребою жінок в турботі з боку партнера.

Підведення підсумків:

1. *Охарактеризуйте біологічні та соціальні аспекти статевої диференціації*
2. *Розкрийте теорії біологічного пояснення існування двох статей*
3. *Назвіть стадії становлення статево-рольової ідентифікації*
4. *Наведіть психологічні відмінностей чоловіків та жінок.*

Л 4. Індивідуальні відмінності здібностей (2 г.)

Мета:

- сформувати уявлення про індивідуальні відмінності у прояві здібностей
- Розвинути вміння диференціювати ступень прояву здібностей
- Виховувати зацікавленість дисципліною.

Завдання:

- Ознайомити з поняттями обдарованість, талант, геніальність
- Обґрунтувати теорії походження обдарованості
- З'ясувати індивідуальні відмінності у прояві інтелекту

План

Питання 1. Здібності та обдарованість

Питання 2. Поняття про обдарованість, талант, геніальність.

Питання 3. Теорії походження обдарованості-таланту-геніальності.

Питання 4. Індивідуальні відмінності інтелекту

Питання 5. Структурні рівні інтелектуальної активності

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник / О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

4. Анастаси А. Дифференциальная психология. М.: "Эксмо-Пресс", 2001.
5. Егорова М.С. Психология индивидуальных различий. М, 1997.
6. Либин А.В. Дифференциальная психология. М., "Смысл", 1999
7. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Ижица, 2002.
8. Ревич-Щербо И.В., Марютина Т.М., Григоренко Е.Л. Психогенетика. М: Аспект-пресс, 2000.

Питання 1. Здібності та обдарованість

Здібності - це індивідуально-психологічні особливості індивіду, що є умовою успішного виконання тієї або іншої продуктивної діяльності. Природним підґрунтям здібностей є *здатки*. **Здатки** - це генетично вроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, що є індивідуально-природною основою формування й розвитку здібностей.

На думку психологів, кожна здорова, нормальна людина отримує від батьків повний набір завдатків всіх людських здібностей. Отже, що можна зробити обдарованими всіх дітей. На початку XIX століття в Німеччині був проведений експеримент, який доводить, що якщо своєчасно і цілеспрямовано розвивати завдатки, вони можуть розвинути у видатні здібності.

Комітет Освіти США опублікував визначення: «**Обдарованими** можна назвати тих осіб, хто за оцінкою досвідчених фахівців, через видатні здібності демонструє високі досягнення».

Сфери обдарованості:

- *Інтелектуальна обдарованість*
- *Академічна обдарованість*
- *Творча обдарованість*
- *Сфера спілкування і лідерства;*
- *Рухова сфера - спорт.*

Питання №2. Поняття про обдарованість, талант, геніальність.

Обдарованість – це ранній прояв здібностей. Обдарованість пов'язана з простими видами діяльності, які не вимагають спеціальної підготовки (музична обдарованість, художня, математична), але ми не можемо говорити про політекономічну обдарованість. “Вундеркінд” в перекладі з німецького «чудо-дитина». Грібєєдов в 11 років поступив в Московський університет, а в 15 років закінчив два його відділення: філологічне і юридичне на філософському факультеті. Дуже рано проявили свої здібності В.Гюго, Паскаль, Лейбніц.

Структуру обдарованості запропонував А.Петровський. «Перша особливість особистості – це уважність, зібраність, постійна готовність до напруженої роботи. Друга особливість високообдарованої дитини нерозривно пов'язана з першою, і полягає у тому, що готовність до праці у неї переростає в схильність до праці, в працьовитість. Третя група особливостей пов'язана безпосередньо з інтелектуальною діяльністю: це особливості мислення, швидкість розумових процесів, систематичність розуму.

Талант – це сукупність здібностей, які сприяють успішному і оригінальному виконанню діяльності (симфонія, літературний твір, новий спосіб рішення задачі). Відмінність від обдарованості:

- Необхідно цілеспрямовано вчитися,
- Талант має на увазі створення чогось нового.

Геніальність – це сукупність здібностей, які дозволяють проявляти себе в різних видах діяльності. (М. Ломоносов: хімія, література, живопис, фізика, будівництво). До цього дня вчені сперечаються про те, кого можна зарахувати до розряду геніїв. Встановлено, що протягом існування людства до розряду геніїв можна віднести лише 400 осіб: 1 геній народжується раз на 10 років життя всього людства.

Питання 3. Теорії походження обдарованості-таланту-геніальності.

Обдарованість залежить від здібностей, а здібності людина отримує від природи (зататки) і розвиває їх впродовж життя. Проте, щоб дійти цього висновку, вчені, висували різні теорії:

1. Платон вважав, що здібності є природженими.

2. Здібності залежать від розміру мозку. Середня вага мозку дорослої людини складає 1400 гр. Мозок Тургенева - 2012 гр., Мозок Байрона - 1800 гр. – ці дані підтверджують теорію, але мозок хіміка Лібіха - 1362 гр., письменника - А.Франса 1017 гр. До того ж встановлено, що найбільший мозок належав людині, яка не була видатною.

3. Ф.Гальтон – талант успадковується від батьків. Талант – це таємна енергія, яка передається між поколіннями. Він вивчав генеалогічні дерева тих сімей, де зустрічалося багато талантів. Бах – 56 музикантів, з них 20 дуже відомих. У сім'ї швейцарських математиків Бернуллі за 200 років Гальтон нарахував 14 вчених. Дуже багато видатних осіб зафіксовано у в сім'ях Тіціана, Дарвіна, Штрауса.

4. Патологические теории.

5. Психоаналитические теории.представления о гениальности ставят акцент скорее на мотивационных, чем на интеллектуальных характеристиках. Среди психоаналитических концепций, которые чаще других обращались к объяснению гениальности, можно назвать теории сублимации, компенсации и «бессознательных процессов» в творчестве. Под сублимацией подразумевается, что художественные или научные достижения играют роль заместителя, выхода нереализованных потребностей, чаще сексуального характера.

6. Теории качественного превосходства.В соответствии с этой доктриной гениальный человек представляет собой отдельный вид людей, отличающийся от всего остального человечества своими способностями. Такие взгляды отличаются от патологической и психоаналитической теорий тем, что они безоговорочно признают гениального человека более развитым, чем обычные люди. В этой концепции нет места каким бы то ни было недостаткам.

7. Теории количественного превосходства. обуславливает определение гениальности как верхнего предела распределения способностей.

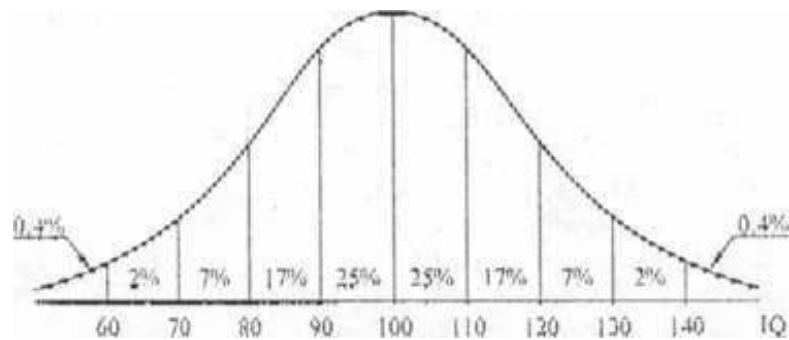
Питання 4. Індивідуальні відмінності інтелекту

Серед усіх видів здібностей найбільш дослідженими є інтелектуальні здібності. Проте поняття інтелекту не має однозначного визначення. Основним критерієм виділення інтелекту як самостійної реальності є його функція в регуляції поведінки.

Інтелект, як вважав В.Штерн, є загальна здібність пристосування до нових життєвих умов. Розвинений інтелект, за Ж.Піаже, виявляється в універсальній адаптивності, в досягненні «рівноваги» індивіда з середовищем.

Доведено, що близько 50% розумових здібностей формується у дитини до 4-х років. Інші 50% формуються в шкільні роки (найсприятливіший вік 11-13 років).

Існує статистика для дорослих: «Крива Гауса» - Распределение показателей IQ в человеческой популяции по стандартизированному тесту Стенфорда-Бине.

За среднестатистическую норму принят $IQ = 100$ баллов, а стандартное отклонение $s = \pm 20$ баллов. Из рисунка видно, что в диапазоне $80 < IQ < 120$ баллов находится практически большинство индивидов (84%). Эти так называемые границы нормы интеллекта. Вправо в диапазоне $120 < IQ < 140$ баллов находятся умственно способные индивиды, а индивиды с $IQ > 140$ баллов считаются умственно одаренными. На противоположной стороне (слева) в диапазоне $60 < IQ < 80$ баллов находятся индивиды с интеллектом ниже нормы. Это тот контингент, который в области специальной психологии и педагогики рассматривается как контингент с задержкой психического развития (ЗПР). Индивиды с $IQ < 60$ баллов составляют патологический контингент умственно отсталых в человеческой популяции.

Перша теорія була створена у 1927 році Ч.Спірменом, який виділив два чинники. Спірмен припустив, що успіх будь-якої інтелектуальної роботи визначають: якийсь загальний чинник, загальна здатність - чинник G і безліч специфічних чинників S , властивих тільки конкретному виду діяльності.

Пізніше стали створюватися теорії багаточинників. Наприклад, А.Терстоун у 1938 році виділив 12 чинників (первинних розумових здібностей), серед яких вербальне мислення, швидкість сприйняття, асоціативна пам'ять, просторове мислення, здатність оперувати числами та ін.

У зв'язку з тим, що чинник - найпопулярніша характеристика інтелекту, широко обговорюється питання про його природу. Як вони виникають і чи є результатом досвіду або природженими здібностями?

Про генетичні передумови інтелекту до теперішнього часу мало що відоме. З сотень тисяч генів, виявлені лише декілька, які при пошкодженні можуть викликати грубі порушення інтелекту. На розумовий розвиток дитини також можуть мати вплив хвороби матері (краснуха, сифіліс, діабет), а також лікарські препарати, алкоголь, наркотики і тютюн.

Розрізняють три типи моделей, що пояснюють вплив соціального мікросередовища на інтелект дітей.

➤ У першій групі моделей вирішальне значення має **спілкування батьків з дітьми**. Передбачається, що тривалість спілкування між батьками та дитиною є основним чинником, що впливає на інтелект. Основний недолік цієї моделі - ігнорування емоційного відношення дитини до батьків.

➤ **Ідентифікаційна модель** припускає, що в ході соціалізації дитина освоює нові ролі, і при ідентифікації дитини з батьками тієї ж статі вона опановує способи поведінки, характерні для батька її статі.

➤ Третя модель, автором якої є Р.Зайонц, прогнозує **залежність інтелекту дитини від числа дітей в сім'ї**. Це єдина з моделей, яка знаходить емпіричне підтвердження. Перевага інтелектуального розвитку належить первісткам, оскільки вони мають більше батьківської уваги і довше взаємодіють із батьками, порівняно з тими дітьми, які народилися пізніше.

В даний час **найбільшу популярність набула модель генетико-середовищних взаємодій**, запропонована Р.Пломіном з колегами. Пломін розрізняє три типи кореляції генотипу і середовища:

1. пасивний вплив - коли члени однієї сім'ї мають і загальну спадковість, і загальне середовище (у даному випадку спостерігається не випадкове поєднання генотипу і середовища); Прикладом взаємодії «генотип-середовище» є сім'я музикантів: дитина, яка має завдатки музичних здібностей, розвивається в музичному середовищі.

2. реактивний вплив - реакція середовища на прояви природжених особливостей індивіда, яка може привести до формування певних особистісних рис. Другий тип виявляється в різних відносинах батьків-опікунів до дітей залежно від рівня їх індивідуального розвитку.

3. активний вплив - індивід або активно шукає, або створює середовище, яке найбільшою мірою відповідає його спадковості. Третій тип - це коли при виборі професійної кар'єри дитина вибирає середовище, відповідне його завдаткам і схильностям.

Питання 5. Структурні рівні інтелектуальної активності

1. **Стимульно-продуктивний рівень** інтелектуальної активності досліджуваний демонструє у разі незмінної фіксації його на первинно знайденому способі дій в рамках інтенсивної, тривалої роботи.

2. **Евристичний рівень** інтелектуальної активності характеризує випробовуваного, який не фіксується на вже готовому знайденому способі, шаблоні роботи, а йде далі, шляхом логічного аналізу знаходить «дотепніші рішення».

3. **Креативний рівень** є вищим рівнем прояву інтелектуальної активності. При даному рівні емпірично знайдена закономірність стає не кінцевим пунктом розумового процесу, а проблемою, самостійною метою дослідження.

Дослідження, проведені Д.Б.Богоявленською доводять, що даний феномен (творча активність) опосередкований численними детермінантами: дошкільним дитинством індивідуума, умовами його навчання, його індивідуальними відмінностями. І тому, у свою чергу, служать підґрунтям творчої особистості.

У більшості наукових концепцій обдарованість і передумови її розвитку пов'язують з творчими можливостями, які визначаються як креативність. **Креативність** – здатність породжувати надзвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. У широкому розумінні – синонім слова “творчість”. Креативність пов'язана із чутливістю до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, невідповідності; фіксація цих проблем; пошук їх рішень, висунення гіпотез; повідомлення результату рішення. Креативність може виявлятися в мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності. Креативність – природний процес, який породжується сильною потребою людини в знятті напруги, що виникає в ситуації невизначеності або незавершеності. Розгляд креативності як процесу дає можливість виявляти як здібності до творчості, так і умови, що полегшують і стимулюють цей процес і його результати.

Узагальнюючи досвід зарубіжних дослідників творчості Л.Б.Єрмолаєва-Томіна, визначає креативність як сукупність різноманітних здібностей, кожна з яких може бути представлена в тому або іншому ступені у тієї або іншої індивідуальності, і виділяє наступні її **ознаки**:

1. відкритість досвіду – чутливість до нових проблем;
2. широта категоризації – широта асоціативного ряду;
3. швидкість мислення – здатність переходити достатньо швидко від однієї категорії до іншої, від однієї способи рішення задачі до іншої;
4. оригінальність мислення – самостійність, остроумність рішення.

Підведення підсумків:

5. *Розкрийте взаємозв'язок здібностей та обдарованості*
6. *Поясніть відмінності між обдарованістю, талантом, геніальністю.*
7. *Наведіть теорії походження таланту*
8. *Розкрийте індивідуальні відмінності інтелекту.*

10.

Комплексні контрольні роботи з курсу "Експериментальна та диференціальна психологія"

Варіант 1

1. Охарактеризуйте та дайте оцінку "реальним" експериментам. Яка їх мета ? Проведіть опис процедури організації таких експериментів. Назвіть основні розділи протоколу та звіту експерименту. Наведіть приклади реальних експериментів (за Р.Готсданкером).
2. Поясніть, чому бесіда може вважатися специфічно психологічним методом дослідження.
3. Що таке "надійність експерименту" ? Які різновиди виділяють.

Варіант 2

1. Дайте визначення поняттям "ідеальний, безкінечний, реальний експеримент". Дайте перелік внутрішніх факторів, які гальмують досягнення внутрішньої валідності експерименту. Проаналізуйте кожен тип експерименту.
2. Сформулюйте, що таке науковий метод. Назвіть його основні характеристики.
3. Охарактеризуйте інтерв'ю як метод дослідження: функції, популярність, сфери вживання. Оцініть його переваги та недоліки. Назвіть вимоги, які висуваються до інтерв'юєра: якості, риси, професійна підготовка.

Варіант 3

1. Проаналізуйте експерименти, які "поліпшують" реальний світ (штучні експерименти). Доведіть, яким чином у штучних експериментах досягається більша внутрішня валідність, ніж в "реальних" (природних).
2. Поясніть, які особистісні якості притаманні психологу-експериментатору та психологу-практику (за Р.Кеттелом).
3. Дайте класифікацію методів дослідження за Б.Г.Ананьєвим.

Варіант 4

1. Поясніть, в яких випадках проводиться експеримент з міжгруповим порівнянням, а в яких – інтраіндивідуальний. Які джерела порушення внутрішньої валідності усуваються в експерименті з міжгруповим порівнянням? Сформулюйте відмінність 2-х міжгрупових схем: з випадковим розподілом по групах та з випадковим відбором у групи.
2. Назвіть основні причини типових помилок спостереження як метода дослідження.
3. Охарактеризуйте типи вимірювальних шкал. Стисло поясніть їх відмінність.

Варіант 5

1. Охарактеризуйте процедуру добору або розподілу учасників дослідження. Поясніть, що таке контрольна група в дослідженні. Зробіть класифікацію способів контролю, які наближають експеримент до бездоганного. Визначте джерела порушення внутрішньої валідності.
2. Поясніть, в чому особливість "розуміючої" і експериментальної психології.
3. Сформулюйте, в яких випадках використовується шкалограмний аналіз.

Варіант 6

1. Поясніть "нуль-гіпотезу" на експериментах Флінера та Кернса. При яких умовах можлива перевірка нуль-гіпотез і в чому її необхідність? Доведіть, що використання правил статистичного аналізу сприяє внутрішній валідності.
2. Дайте відповідь, що таке контрольна група, нащо вона використовується.
3. За допомогою таблиць Е.Крепеліна поясніть дослідження працездатності та втомлювання. Яка мета використання методу Крепеліна?

Варіант 7

1. Що таке метод анкетування? Які вимоги до анкет? Для дослідження агресивності учня розробіть анкету, що складається з декількох (6 – 7) питань.
2. Порівняйте види експериментальних досліджень: пілотажне, критичне, польове. Назвіть етапи психологічного дослідження.
3. Назвіть основні вимоги до організації спостереження.

Варіант 8

1. Визначте поняття "факторний експеримент". Наведіть приклади основних результатів і взаємодії в факторних експериментах. Поясніть сутність закону Йеркса-Додсона. Чому для перевірки цього закону був необхідний факторний експеримент? Як ви вважаєте, яке місце займає експеримент Йеркса-Додсона в системі експериментальних схем?
2. Поясніть, як впливають очікування експериментатора на результати дослідження.
3. Сформулюйте поняття наукового дослідження; дайте характеристику його принципам і структурі.

Варіант 9

1. Поясніть, яке дослідження називається кореляційним. За якими параметрами розрізняються кореляційні дослідження? Вкажіть, як можна використовувати ідеальний експеримент в якості еталона внутрішньої валідності в кореляційному дослідженні.
2. Дайте характеристику лабораторному експерименту. Вкажіть його типи та особливості реєстрації результатів. Назвіть вимоги до лабораторних експериментів; його переваги і недоліки.
3. Сформулюйте, в яких випадках використовується гістограмний аналіз.

Варіант 10

1. Охарактеризуйте дослідження уваги як пізнавального процесу. Опишіть модель Р.Бродбента, назвіть структурні компоненти цієї моделі перцептивної уваги. Якими були припущення та експериментальна гіпотеза дослідження Бродбента? Визначте роль короткотривалої пам'яті в цьому експерименті.
2. Проаналізуйте сутність та мету природного експерименту. Наведіть приклади.
3. Поясніть, в чому відмінність додаткової змінної від незалежної змінної.

11.

Інструкційні матеріали до семінарських занять

ТЕМИ ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ (ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ)

Семінарське заняття 1

Тема: Експериментальна психологія у системі наукового знання

Мета: перевірити у студентів знання про предмет, завдання, специфіку науки;
розвинути вміння студентів розрізняти основні конструкти експериментальної психології;

стимулювати розвиток умінь студентів правильно формулювати свої відповіді, розвивати допитливість і самостійність.

Завдання:

1. Проаналізувати предмет та завдання експериментальної психології.
2. Розглянути основні передумови виникнення експериментальної психології.
3. Проаналізувати специфіку експериментальної психології.
4. Дати уявлення про структуру та види наукових досліджень.

План:

Питання 1. Експериментальна психологія як наука

Питання 2. Наукове дослідження, його типи

Питання 3. Етапи наукового дослідження

Питання 4. Поняття гіпотези, її основні види

Контрольні питання і завдання до теми

1. Які цілі науки?
2. Що таке науковий закон? Сформулюйте три типи психологічних наукових законів.
3. Чому в сучасній психології потрібні як фундаментальні, так і прикладні наукові дослідження? Порівняйте фундаментальне і прикладне наукові дослідження і проілюструйте їх конкретними прикладами.
4. В яких аспектах повсякденний досвід пізнання світу будь-якою людиною відображає ознаки наукового методу?
5. Як співвідносяться дослідження Вундта, Кеттелла і Еббінгауза? Які типи закономірних співвідношень дослідив кожний з вчених?
6. Чим відрізняється науковий підхід Торндайка і Павлова від підходу Вундта?
7. У чому полягають розбіжності між науковими підходами Торндайка і Павлова?

Література

5. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
6. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
7. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 2

Тема: Методологія наукових досліджень.

Мета: ознайомити студентів з поняттям «методологія науки»;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних методах наукового психологічного дослідження;
стимулювати у студентів прагнення займатись науковою діяльністю.

Завдання:

1. Визначити поняття та функції методології психологічної науки.
2. Розглянути основні методи емпіричного наукового психологічного дослідження.
3. Дати уявлення про методи теоретичного рівня дослідження.

План

Питання 1. Методологія, метод та методика у науці.

Питання 2. Класифікація методів психологічних досліджень

Питання 3. Охарактеризуйте класифікації психол досліджень за

- Г. Пирьовим
- В. Нікандровим
- В. Дружиніним

Контрольні питання і завдання до теми

1. Чому дедуктивний метод частіше використовується в психології, ніж індуктивний?
2. Порівняйте і встановіть розбіжності між теоріями вищого рівня та семіотеоретичним підходом, теоріями середнього та нижнього рівнів? Які критерії використовують зарубіжні та вітчизняні дослідники для визначення рівня теорії?
3. Порівняйте існуючі класифікації психологічних методів і видокреміть критерії, що були покладені в основу кожної з них. Яка з класифікацій Вам здається найбільш повною і обгрунтованою? Чому?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

4. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
5. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 3

Тема: Експериментальна взаємодія та етика психологічних досліджень

Мета: ознайомити студентів з поняттям «експериментальне спілкування»;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в ефектах, які викликають діяльність досліджуваного та експериментатора в експерименті;
виховувати зацікавленість науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити поняття «експериментальне спілкування».
2. Проаналізувати особливості діяльності досліджуваного в експерименті.
3. Розглянути основні типи помилок експериментатора.
4. Дати уявлення про способи контролю впливу соціально-психологічних факторів.

План

1. Експериментальна взаємодія
2. Етичні аспекти психологічних досліджень
3. Згода на участь у психологічному дослідженні
4. Правове регулювання психологічних досліджень
5. Наукове шахрайство та чистота експерименту
6. Етика проведення досліджень з участю людей або тварин

Контрольні питання і завдання до теми

1. Як контролювати вплив факторів спілкування на результат експеримента?
2. В чому полягає психологічний механізм плацебо - ефекта?
3. Чим відрізняється "сліпий досвід", від "подвійного сліпого досвіду?"
4. Як впливає очікування експериментатора на результати дослідження?
5. Якими особистісними відмінностями володіє досліджуваний - доброволець?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 4-5

Тема: Неекспериментальні методи дослідницької роботи

Мета: ознайомити студентів з поняттям спостереження;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в даній темі, та застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності;
виховувати зацікавленість наукою та науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити поняття спостереження.
2. Розглянути основні види спостереження.
3. Проаналізувати організацію та проведення спостереження.
4. Дати уявлення про типові помилки спостерігача.

План

1. Спостереження як метод психологічного дослідження. Переваги та недоліки спостереження
2. Методологія спостереження
3. Форми спостереження
4. Спостереження за об'єктом
5. Різновиди спостереження
6. Бесіда та інтерв'ю. Вимоги до запитань.
7. Анкетування. Складання анкети
8. Біографічний метод у психологічному дослідженні
9. Метод аналізу продуктів діяльності
10. Архівний метод у психологічному дослідженні
11. Стандартизовані опитувальники

Контрольні питання і завдання до теми

1. У чому полягає специфіка інтерпритації результатів неекспериментальних методів у психологічному дослідженні у порівнянні з природничонауковим?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.

3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 6

Тема: ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ВИД ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИКА

Мета: ознайомити студентів з поняттям «експеримент»;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в наданій інформації;
виховувати зацікавленість наукою та науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити місце експерименту в емпіричних методах дослідження;
2. Розглянути специфіку експерименту в психології;
3. Проаналізувати типи експериментів;
4. Дати уявлення про етапи експериментального дослідження;
5. Охарактеризувати основні форми організації та здійснення експериментального дослідження.

План

Питання 1. Поняття психологічного експерименту

Питання 2. Залежна, незалежна та додаткові змінні у психологічному експерименті

Питання 3. Типи експериментів

Питання 4. Специфіка експерименту

Контрольні питання і завдання до теми

1. Поясніть складові психологічного експерименту та дайте його визначення
2. В чому полягає значення залежної, незалежної та додаткової змінної у психологічному експерименті?
3. Наведіть типологію експериментів.
4. Розкрийте специфіку експерименту.

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 7

Тема: Характеристика змінних у психологічному експерименті

Мета: ознайомити студентів з поняттям змінної;

розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних поняттях та застосовувати отримані знання в практичній діяльності;

виховувати зацікавленість наукою та науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити поняття зовнішньої змінної в психологічному дослідженні.
2. Визначити зовнішні змінні та їх особливості.
3. Ознайомитись зі способами контролю зовнішніх змінних.

План

1. Зовнішні змінні та їх особливості.
2. Визначення зовнішньої змінної.
3. Способи контролю зовнішніх змінних.

Контрольні питання і завдання до теми

1. Що може бути джерелом побічних (додаткових) змінних в експерименті? Як побічна варіативність пов'язана з помилкою вибірки та із незалежними змінними?
2. Які процедури контролю побічних змінних є найбільш придатними для інтраіндивідуальних експериментальних планів? Що таке контрбалансування? Чому контрбалансування придатне як засіб контролю побічної варіативності для кросіндивідуальних планів?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 8

Тема: Експериментальна вибірка

Мета: ознайомити студентів з поняттям експериментальна вибірка;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних правилах і стратегіях формування вибірки;
виховувати зацікавленість наукою та науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити особливості досліджуваних та проблему валідності експерименту.
2. Розглянути основні правила формування експериментальної вибірки.
3. Проаналізувати репрезентативність експериментальної вибірки.
4. Дати уявлення про генеральну сукупність.
5. Охарактеризувати стратегії відбору досліджуваних в експериментальну вибірку

План

1. Вибір об'єкта дослідження
2. Експеримент з одним випробуванням
3. Різновиди конструювання експериментальних груп
4. Правила формування вибірки досліджуваних
5. Репрезентативність вибірки
6. Чисельність експериментальної вибірки

Контрольні питання і завдання до теми

1. У чому полягає різниця між статичною і науковою значущістю результатів експерименту? Який із видів значущості є більш важливий і чому?
2. Що таке вибірка? Які існують засоби для зменшення вірогідності такого типу помилок?
3. Коли попарний дизайн можна вважати більш доцільним, ніж рандомізований відбір досліджуваних? Наведіть приклади.

Література

1. Галян О.І. Експериментальна психологія: навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів / О.І.Галян, І.М.Галян. – Київ: Академвидав, 2012. - 400 с.
2. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник / В.В. Горбунова. - К.: «ВД «Професіонал», 2009. — 208 с.
3. Максименко С.Д. Експериментальна психологія. Підручник /С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 360 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 9

Тема: Валідність та надійність психологічного експерименту

Мета: ознайомити студентів з поняттям «валідність»;

розвинути вміння студентів орієнтуватися в факторах, які загрожують внутрішній та зовнішній валідності;

виховувати зацікавленість науковим дослідженням.

Завдання:

1. Дати уявлення про «ідеальний експеримент» та його основні характеристики.
2. Визначити поняття «валідність» та охарактеризувати її основні види.
3. Розглянути фактори, що загрожують внутрішній та зовнішній валідності.

План

Питання 1. Типы експеримента, их валидность и надежность.

Питання 2. Надійність експеримента

Питання 3. Внутрішня валідність. Фактори, що загрожують внутрішній валідності.

Питання 4. Зовнішня валідність. Фактори, що загрожують зовнішній валідності.

Контрольні питання і завдання до теми

1. Навіщо застосовується контрольна група?
2. Для чого потрібні процедури балансування і контрбалансування?
3. В чому відмінність додаткової змінної від незалежної змінної?
4. Які фактори порушують внутрішню валідність експеримента, а які - зовнішню?
5. Які методи відбору і розподілу досліджуваних по групам застосовуються при організації експеримента?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 10

Тема: Експериментальні плани

Мета: ознайомити студентів з поняттям планування психологічного експерименту;
розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних поняттях, та застосовувати
набутті знання на практиці;
виховувати зацікавленість до дисципліни.

Завдання:

1. Визначити поняття про планування психологічного експерименту.
2. Розглянути план Р. Соломона.
3. Проаналізувати простий план та його різновиди, та складний(факторний) план.
4. Дати уявлення про план для кількох рандомізованих груп.
Охарактеризувати планування за латинським і греко-латинським квадратом.

План

Питання 1. Понятіе експериментального плана и его разновидности

Питання 2. Планы для одного испытуемого.

Питання 3. Доекспериментальні, квазіекспериментальні та плани справжніх експериментів

3.1. Систематизированные признаки доэкспериментальных, квазиэкспериментальных планов и планов истинных экспериментов

3.2. Доэкспериментальные планы

3.3. Квазиэкспериментальные планы

3.4. Планы истинных экспериментов для одной независимой переменной

Питання 4. Факторные экспериментальные планы

Контрольні питання і завдання до теми

1. Чим відрізняється змістовне і формальне планування психологічного експерименту?
2. Які параметри покладенні в основу класифікації планів експерименту? Наведіть приклади.
3. Які види простих планів виокремлюють у психологічному експерименті? Наведіть приклади.
4. Які джерела артефактів дають змогу контролювати план Соломона?
5. Чим відрізняються факторні експериментальні плани від однофакторних? Дайте визначення понять "основний ефект" і "ефект взаємодії змінних". Наведіть приклади різних варіантів взаємодії. Проілюструйте їх графічно.

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 11

Тема: Представлення результатів експериментального дослідження

Мета:

- ознайомити студентів з інтерпретацію результатів експерименту;
- розвинути вміння студентів орієнтуватися в рівнях інтерпретації: змістовий і формальний;
- навчити студентів правильного написання наукової статті
- виховувати зацікавленість наукою та науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити поняття про інтерпретацію результатів експерименту.
2. Розглянути основні рівні інтерпретації: змістовий і формальний.
3. Проаналізувати типові помилки, їх причини та засоби мінімізації.
4. Дати уявлення про вимоги, структуру, зміст та оформлення наукової статті.
5. Розглянути види результатів дослідження (графічне, символічне і вербальне).

План

1. Поняття про інтерпретацію результатів експерименту. Рівні інтерпретації: змістовий і формальний.
2. Проблема узагальнення результатів дослідження. Типові помилки, їх причини та засоби мінімізації.
3. Представлення результатів дослідження: графічне, символічне і вербальне.
4. Вимоги до наукової статті.
5. Структура і зміст наукової статті.
6. Оформлення наукової статті.

Контрольні питання і завдання до теми

1. Які обмеження генералізації висновків і результатів експериментальної роботи?
2. Якою повинна бути орієнтована структура наукової статті?
3. Які вимоги до оформлення наукової публікації пред'являється?
4. Як інтерпретується "негативний" результат експеримента?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с..
4. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
5. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 12

Тема: Інші види планів.

Мета: ознайомити студентів з іншими видами планів;

розвинути вміння студентів орієнтуватися і поняття, та застосовувати набутті знання на практиці;

виховувати зацікавленість до дисципліни.

Завдання:

1. Розглянути доекспериментальні плани.
2. Проаналізувати структуру квазіекспериментальних планів.
3. Дати уявлення про плани ex-post-facto.

План

1. Експеримент з одним досліджуваним.
2. Контроль факторів задачі, часу та індивідуальних відмінностей в експериментальних дослідженнях
3. Доекспериментальні плани.
4. Проблема надійності і валідності квазіекспериментальних планів.
5. Плани ex-post-facto та їх використання.

Контрольні питання і завдання до теми

1. У яких випадках використовують експериментальні схеми позиційного вимірювання? Наведіть приклади.
2. Назвіть характерні ознаки доекспериментальних планів, що стосуються:
3. а) відбору досліджуваних у групи;
4. б) можливостей контролю загроз зовнішньої та внутрішньої валідності.
5. Які джерела артефактів дають змогу контролювати план Соломона?
6. Чим квазіексперимент відрізняється від експеримента?
7. У чому полягає перевага планування згідно методу "латинського квадрата", в порівнянні з використанням повного факторного плану?

Література

1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 360 с.
2. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник /О.І. Галян, І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2013. – 400с.
3. Мозявр О. Диференціальна психологія. – К.: Кондор, 2017. – 284 с.

Додаткова література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
2. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

Семінарське заняття 13

Тема: Психологічне вимірювання (4 год).

Мета:

- ознайомити студентів з поняттям вимірювальної шкали;
- розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних видах психологічних шкал;
- виховувати зацікавленість наукою та науковим дослідженням.

Завдання:

1. Визначити поняття «вимірювальна шкала».
2. Розглянути основні види психологічних шкал.
3. Проаналізувати основні характеристики шкал.
4. Дати уявлення про тестування як різновид процедури вимірювання властивостей об'єкта.
5. Вправляти у створенні різних моделей тестів

План

1. Вимір у психології.
2. Психологічні шкали.
3. Основні характеристики шкал.
4. Процедура суб'єктивного шкалування.
5. Тестування як різновид процедури вимірювання властивостей об'єкта.
6. Моделі тестів.

Контрольні питання і завдання до теми

1. Які основні типи шкал використовуються в психологічних дослідженнях?

Література

1. Галян О.І. Експериментальна психологія: навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів / О.І.Галян, І.М.Галян. – Київ: Академвидав, 2012. - 400 с.
2. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник / В.В. Горбунова. - К.: «ВД «Професіонал», 2009. — 208 с.
3. Максименко С.Д. Експериментальна психологія. Підручник / С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 360 с
4. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: учеб. для студ. высш. учебных заведений / В.Н.Дружинин. – 2-е изд. – М., СПб., Новгород, Воронеж, Самара, Минск: Питер, 2012. – 319 с.
5. Корнилова Т.В. Введение в психологический эксперимент / Т.В.Корнилова. – М.: МГУ, 2001. – 256 с.
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2009. – 295 с.

13.

Контроль знань до семінарських завдань

Контрольна робота – 1

I варіант

ОО

1. Гіпотеза - це
 - а) думка, яка не потребує доведення;
 - б) наукове припущення, яке ще не доведене і не спростоване;
 - в) математичний аналіз результатів.
2. Наука – це
 - а) сфера людської діяльності
 - б) внутрішньо несуперечлива система знань про частину реальності;
 - в) набір переконань, цінностей та технік, що розділяються членами даного наукового співтовариства.
3. Дослідження, що спрямоване на пізнання реальності без врахування практичного ефекту від застосування знань, називається:
 - а) комплексним;
 - б) фундаментальним;
 - в) прикладним.
4. Який етап наукового дослідження пропущений:
 - а) постановка проблеми;
 - б) аналіз літератури;
 - в) висування гіпотези;
 - г) планування дослідження;
 - д) проведення дослідження;
 - є) спростування чи доведення гіпотези.
5. Встановіть відповідність між поняттям (лівий стовпчик) та його визначенням (правий стовпчик)

1.Критичне дослідження	А) Точне повторення експерименту для визначення надійності отриманих результатів
2.Пошукове дослідження	Б) Спроба розв'язати проблему, яку ніхто не висував або не розв'язував таким методом
3.Уточнююче	В) З метою спростування існуючої теорії, моделі, гіпотези тощо
4.Відтворююче	Г) Установка границь, в межах яких теорія прогнозує факти та емпіричні закономірності
6. При якому виді спостереження експериментатор сам стає членом групи, за якою спостерігає?
 - а) відкритому;
 - б) включеному;
 - в) сторонньому;
 - г) прихованому.
7. Для опитування головним є:
 - а) невтручання в діяльність досліджуваного;
 - б) втручання в діяльність досліджуваного, але у звичних умовах;
 - в) втручання в діяльність досліджуваного, але у незвичних умовах;
 - г) відповіді на запитання.
8. Для бесіди важливим є:
 - а) вербальний діалог;
 - б) відповіді на письмово задані питання;
 - в) після розв'язання завдань досліджуваній отримує статистично нормативну оцінку;

- г) відповіді досліджуваним формуються вільно.
9. Помилка центральної тенденції – це:
- а) прагнення давати позитивну оцінку поведінки, яка спостерігається;
 - б) прагнення давати усереднену оцінку поведінки, яка спостерігається;
 - в) узагальнене враження від об'єкта, ігнорування деталей;
 - г) прагнення спостерігача виокремлювати в об'єктів спостереження риси, протилежні власним.
10. Чим характеризується «архівний» метод дослідження?
- а) цілеспрямованим та планомірним здійсненням фіксації діяльності без впливу на досліджуваного;
 - б) здійснюється вплив на досліджуваного у відповідності з гіпотезою дослідження;
 - в) інформація отримується в результаті аналізу та інтеграції матеріальних та ідеальних об'єктів, створених досліджуваними.

ПА

1. Назвіть основні вимоги до організації спостереження.
2. Назвіть етапи породження проблеми.
3. Дайте визначення поняття “парадигма”.
4. Класифікуйте дані методи, за такими основними групами (за А.Г.Ананьєвим):
а) організаційні; б) емпіричні; в) методи обробки даних; г) інтерпретаційні;
Спостереження, експеримент, порівняльний метод, лонгитюдний, моделювання, класифікація, генетичний, архівний метод, психодіагностичні методи, опитування
5. Що означає поняття “реактивність” за Я.Стреляу. Яким чином вона вимірюється в спостереженні?

ПС

1. Сформулюйте декілька (4 – 5) прямих питань для оцінки **комунікабельності** психолога.
2. Дайте порівняльний аналіз процесів відтворення та впізнавання.

Контрольна робота - 1

II варіант

00

1. Теорія – це
 - а) сукупність знань, отриманих сьогодні науковим методом;
 - б) внутрішньо несуперечлива система знань про частину реальності;
 - в) набір переконань, цінностей та технік, що розділяються членами даного наукового співтовариства.
2. Дослідження, метою якого є точне повторення експерименту називається:
 - а) критичним;
 - б) пошуковим;
 - в) відтворюючим.
3. Парадигма – це
 - а) сукупність знань, отриманих сьогодні науковим методом;
 - б) внутрішньо несуперечлива система знань про частину реальності;
 - в) це загальновизнаний еталон (зразок) наукового дослідження (тобто його правила і стандарти), що включає закон, теорію, їх практичне застосування, принципи, метод, оснащення і т. ін.
4. Який етап породження проблеми пропущений
 - а) нестача знань про частину реальності (“біла пляма”);
 - б) формулювання проблеми в межах наукової дисципліни
5. Встановіть відповідність між поняттям (лівий стовпчик) та його визначенням (правий стовпчик)

1.Фундаментальне дослідження
2.Прикладне
3.Монодисциплінарне
4.Комплексне

А) Проводиться у межах однієї галузі науки
Б) Для розв’язання практичних завдань
В) Пізнання реальності без врахування практичного ефекту від застосування знань
Г) Дослідження максимально можливих аспектів реальності

6. Для лабораторного експерименту головним є:
 - а) невмешательство в діяльність досліджуваного;
 - б) вмешательство в діяльність досліджуваного, але у звичних умовах;
 - в) вмешательство в діяльність досліджуваного, але у незвичних умовах;
 - г) відповіді на запитання.
7. Для тестування важливим є:
 - а) вербальний діалог;
 - б) відповіді на письмово задані питання;
 - в) після розв’язання завдань досліджуваній отримує статистично нормативну оцінку;
 - г) відповіді досліджуваним формуються вільно.
8. При якому виді спостереження експериментатор не є членом групи, за якою спостерігає?
 - а) включеному;
 - б) зовнішньому;
 - в) прихованому;
 - г) сторонньому.
9. Чим характеризується спостереження як метод дослідження?
 - а) цілеспрямованим та планомірним здійсненням фіксації діяльності без впливу на досліджуваного;
 - б) здійснюється вплив на досліджуваного у відповідності з гіпотезою дослідження;
 - в) інформація отримується в результаті аналізу та інтеграції матеріальних та ідеальних об’єктів, створених досліджуваними.
10. Помилка “гало-ефект” – це:
 - а) прагнення давати позитивну оцінку поведінки, яка спостерігається;

- б) прагнення давати усереднену оцінку поведінки, яка спостерігається;
- в) узагальнене враження від об'єкта, ігнорування деталей;
- г) прагнення спостерігача виокремлювати в об'єктів спостереження риси, протилежні власним.

ПА

1. Дайте визначення поняття "гіпотеза".
2. Назвіть джерела наукових проблем.
3. Назвіть основні вимоги до формулювання питань бесіди.
4. Класифікуйте дані методи, за такими основними групами: а) теоретичні; б) емпіричні; в) методи обробки та інтерпретації даних:
Спостереження, синтез, експеримент, дедукція, класифікація, архівний метод, індукція, опитування, аналіз, типологізація
5. Чим відрізняється відтворення від впізнавання?

ПС

1. Як відбувається заміна однієї парадигми на іншу?
2. Для оцінки екстравертованості та інтровертованості особистості складіть декілька (4 – 5) питань анкети селективного типу.

Контрольна робота - 1

III варіант

ОО

1. Експериментальна психологія – це
 - а) сукупність знань, отриманих сьогодні науковим методом;
 - б) уся наукова психологія як система знань, отриманих на основі експериментального вивчення поведінки людини і тварин;
 - в) набір переконань, цінностей та технік, що розділяються членами даного наукового співтовариства.
2. Дослідження, метою якого є спроба розв'язання проблеми, яку раніше ніхто не висував:
 - а) критичним;
 - б) пошуковим;
 - в) відтворюючим.
3. Загальновизнаний еталон (зразок) наукового дослідження (тобто його правила і стандарти), що включає закон, теорію, їх практичне застосування, принципи, метод, оснащення і т. ін. – це
 - а) наука;
 - б) теорія;
 - в) парадигма.
4. Якого компоненту теорії не вистачає
 - а) емпірична основа;
 - б) логіка теорії;
 - в) множинність тверджень.
5. Встановіть відповідність між поняттям (лівий стовпчик) та його визначенням (правий стовпчик)

- 1.Фундаментальне дослідження
- 2.Прикладне
- 3.Монодисциплінарне
- 4.Комплексне

- А) Проводиться у межах однієї галузі науки
- Б) Для розв'язання практичних завдань
- В) Пізнання реальності без врахування практичного ефекту від застосування знань
- Г) Дослідження максимально можливих аспектів реальності

6. Помилка “контрасту”– це:
 - а) прагнення давати позитивну оцінку поведінки, яка спостерігається;
 - б) прагнення давати усереднену оцінку поведінки, яка спостерігається;
 - в) узагальнене враження від об'єкта, ігнорування деталей;
 - г) прагнення спостерігача виокремлювати в об'єктів спостереження риси, протилежні власним.
7. Чим характеризується експеримент як метод дослідження?
 - а) цілеспрямованим та планомірним здійсненням фіксації діяльності без впливу на досліджуваного;
 - б) здійснюється вплив на досліджуваного у відповідності з гіпотезою дослідження;
 - в) інформація отримується в результаті аналізу та інтеграції матеріальних та ідеальних об'єктів, створених досліджуваними.
8. Для природного експерименту головним є:
 - а) невмешательство в діяльність досліджуваного;
 - б) вмешательство в діяльність досліджуваного, але у звичних умовах;
 - в) вмешательство в діяльність досліджуваного, але у незвичних умовах;
 - г) відповіді на запитання.
9. Для проєктивних тестів важливим є:
 - а) вербальний діалог;
 - б) відповіді на письмово задані питання;

- в) після розв'язання завдань досліджуваний отримує статистично нормативну оцінку;
 - г) відповіді досліджуваним формуються вільно.
10. При якому виді спостереження експериментатор сам стає об'єктом дослідження?
- а) внутрішньому;
 - б) включеному;
 - в) прихованому;
 - г) зовнішньому.

ПА

1. Опишіть структуру наукового дослідження.
2. Дайте визначення поняття "теорія".
3. Назвіть недоліки та переваги методу експерименту.
4. Охарактеризуйте поняття «наукова проблема».
5. Класифікуйте дані методи, за такими основними групами (за А.Г.Ананьєвим):
а) організаційні; б) емпіричні; в) методи обробки даних; г) інтерпретаційні;
Спостереження, експеримент, порівняльний метод, лонгитюдний, моделювання, класифікація, генетичний, архівний метод, психодіагностичні методи, опитування

ПС

1. Що таке реактивність і яким чином виглядає процедура систематичного спостереження у дослідженні цього явища?
 2. Для дослідження агресивності учня розробіть анкету, що складається з декількох (4 – 5) питань-шкал.
- .

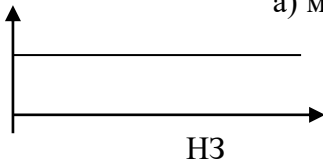
Контрольна робота - 3

I варіант

I рівень О.О. модульної контрольної – 5 балів.

1. Про який критерій формування вибірки йде мова: «Підбір експериментальної групи повинен визначатися предметом і гіпотезою дослідження»:
 - а) критерій репрезентативності;
 - б) критерій еквівалентності;
 - в) змістовний критерій.
2. Чим більше вибірка, тим вище буде:
 - а) статистична значимість наукових результатів;
 - б) наукова значимість;
 - в) як наукова, так і статистична.
3. Стратегія, коли кожному індивідові надається номер і за допомогою таблиці випадкових чисел виробляється формування експериментальної вибірки, називається:
 - а) рандомізація;
 - б) наближене моделювання;
 - в) попарний відбір;
 - г) репрезентативне моделювання.
4. Конструювання груп методом «парного дизайну» - полягає в наступному:
 - а) дослідження проводиться із двома різними групами: експериментальною і контрольною, які ставляться в різні умови;
 - б) дослідження проводиться з однією групою: її поведінка вивчається і в експериментальних й у контрольних умовах;
 - в) для кожного суб'єкта групи підбирається еквівалентний йому (або схожий на нього), і вони розподіляються по різних групах;
 - г) всі групи ставляться в різні умови. При цьому утворюється кілька груп.
5. Який вид зв'язку між змінними виражає графік:

33

- а) монотонно зростаюча;
- б) квазіперіодична;
- в) лінійна;
- г) відсутність залежності.

II рівень П.А. контрольної – 10 балів

1. У яких випадках проводиться експеримент із одним випробуваним?
2. Охарактеризуйте такий спосіб контролю зовнішніх змінних, як «балансування».
3. У чому відмінність експериментальної і контрольної груп.
4. Дайте визначення НП і опишіть її види.
5. Назвіть ознаки ідеального експерименту.
- 6.

III рівень П.С. контрольної - 15 балів.

Розкрийте сутність дослідження «ефекту незавершеної дії».

Для даного експерименту:

Сформулюйте гіпотезу. Визначте незалежні, залежні й зовнішні змінні.

Опишіть свої дії по створенню експериментальної вибірки (кількість випробуваних, які групи будете створювати і яким способом, вік випробуваних і т.д.)

Контрольна робота - 3 II варіант

1. Про який критерій формування вибірки йде мова: «Група осіб, що беруть участь в експерименті, повинна представляти всю частину популяції, стосовно якої ми можемо застосовувати дані, отримані в експерименті»:
 - а) критерій репрезентативності;
 - б) критерій еквівалентності;
 - в) змістовний.
2. Стратегія, коли експериментальна й контрольна групи складаються з індивідів, еквівалентних по значимим для експерименту побічним параметрам, називається:
 - а) попарний відбір;
 - б) наближене моделювання;
 - в) рандомізація;
 - г) репрезентативне моделювання.
3. Метод конструювання груп, коли всі групи ставляться в різні умови й при цьому утворюється кілька груп називається:
 - а) методом «парного дизайну»;
 - б) змішаним;
 - в) дослідженням однієї групи;
 - г) дослідженням з різними групами.
4. Експеримент із один випробуванням проводиться тоді, коли:
 - а) індивідуальними розходженнями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом й включає безліч експериментальних проб;
 - б) всі випробувані об'єктивно різні, відібрані й розподілені по підгрупах за допомогою тієї чи іншої стратегії;
 - в) результати, отримані при його участі, повинні застосовуватися до інших об'єктів.
5. Який вид зв'язку між змінними виражає графік:

НЗ

- а) монотонно зростання;
- б) квазіперіодична;
- в) інвертованого типу;
- г) монотонно зниження

II рівень П.А. контрольної – 10 балів

1. Охарактеризуйте такий спосіб контролю зовнішніх змінних, як «контрбалансування»
2. Дайте визначення ЗП і опишіть її види.
3. Охарактеризуйте таку стратегію підбора експериментальної групи як «складання репрезентативної групи».
4. Дайте визначення зовнішньої валідності
5. Назвіть ознаки гарного експерименту

III рівень П.С. контрольної - 15 балів.

Розкрийте сутність дослідження «феномена заміщення».

Для даного експерименту:

Сформулюйте гіпотезу.

Визначте незалежні, залежні й зовнішні змінні.

Опишіть свої дії по створенню експериментальної вибірки (кількість випробуваних, які групи будете створювати і яким способом, вік випробуваних і т.д.)

14.

Питання до іспиту

ПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ “ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”

1. Предмет і завдання експериментальної психології.
2. Розвиток експериментальної психології як науки.
3. Наука та її методологія.
4. Роль парадигми для науки, концепція парадигми Т.Куна.
5. Структура і принципи наукового дослідження.
6. Типи наукових досліджень.
7. Поняття про теорію, її основні компоненти та види
8. Наукова проблема.
9. Поняття про гіпотезу, види гіпотез.
10. Класифікація методів психологічного дослідження.
11. Метод спостереження.
12. Типові помилки спостереження за А.А.Єршовим.
13. Метод опитування та його характеристика.
14. Метод аналізу продуктів діяльності. Розробка Г.Лассуелом, Ч.Осгудом, Б.Берельсоном методу контент-аналізу.
15. Тестування як різновид процедури вимірювання.
16. Особливості проєктивних тестів.
17. Характеристика експерименту як методу психологічного дослідження.
18. Типи і різновиди експериментів.
19. Соціально-психологічні аспекти експерименту.
20. Джерела артефактів за Р.Розенталем, Л.Бергером.
21. Етапи психологічного експериментального дослідження.
22. Ідеальний і реальний експерименти: внутрішня валідність.
23. Фактори, що порушують внутрішню валідність за Д.Кемпбеллом.
24. Реальний експеримент і “експеримент повної відповідності”: зовнішня валідність.
25. Причини, що порушують зовнішню валідність.
26. Експериментальна вибірка та правила її формування.
27. Стратегії підбору досліджуваних.
28. Незалежна змінна її види.
29. Залежна змінна. Її характеристика та основні параметри.
30. Типи взаємозв'язків між основними змінними.
31. Зовнішні змінні. Процес контролю змінних за МакГіганом.
32. Генеральна сукупність і експериментальна вибірка.
33. Репрезентативність експериментальної вибірки.
34. Правила формування експериментальної вибірки.
35. Стратегії відбору досліджуваних в експериментальну вибірку.

36. Планування експерименту.
37. Експериментальні плани з однією незалежною змінною. Плани Р.Фішера, Р.Соломона.
38. План для кількох рандомізованих груп.
39. Факторні плани.
40. Плани експериментів для одного досліджуваного.
41. Типи експериментальних схем, що використовуються у процесі вивчення психіки одного досліджуваного.
42. Стратегія експериментування Б.Ф.Скіннера, Ф.-Дж.МакГігана.
43. Доекспериментальні плани.
44. Квазіекспериментальні плани (Т.Д.Кук, Д.Т. Кембелл) .
45. Експеримент ex-postfacto. Перспективи розвитку планування психологічного дослідження
46. Теорія кореляційного дослідження К.Пірсона.
47. Види зв'язку в кореляційних дослідженнях.
48. Типи кореляційних досліджень.
49. Особливості проведення та обробки результатів кореляційного дослідження.
50. Психологічне вимірювання, його основні процедури.
51. Елементи теорії шкал (С.Стівенс, П.Суппес, Дж.Зінес).
52. Типи шкал.
53. Етичні принципи проведення дослідження на людині.
54. Характеристика етичних проблем експериментатора.
55. Поняття про інтерпретацію результатів експерименту.
56. Рівні інтерпретації: змістовий і формальний.
57. Проблема узагальнення результатів дослідження.
58. Типові помилки, їх причини та засоби мінімізації.
59. Представлення результатів дослідження: графічне, символічне і вербальне.
60. Вимоги до наукової статті.

Практичні питання

1. Вимірювання сприйняття.
2. Основні психофізичні методи та їх застосування.
3. Методи дослідження простого навчання.
4. Методи експериментального дослідження вербального навчання і пам'яті.
5. Експериментально-психологічні дослідження мотиваційної динаміки.
6. Ефект незавершеної дії.
7. Дослідження феномену заміщення.
8. Дослідження феномену психічного перенасичення.
9. Дослідження рівня домагань.
10. Методи експериментальних досліджень у соціальній психології.
11. Дослідження афіліації.
12. Формування позитивних стосунків і атракцій.
13. Дослідження агресії.
14. Дослідження альтруїзму.

15. Дослідження соціального впливу.
16. Вивчення когнітивного дисонансу.
17. Дослідження процесів відтворення і впізнавання
18. Залежність утримання інформації від наявності інтерферуючої діяльності.
19. Дослідження процесу заучування.
20. Діагностика реактивності студентів.
21. Дослідження оптимальної психологічн. Приспособленості
22. Дослідження порядку народження та інтелекту
23. Дослідження оптимальної психологічн. Приспособленості
24. Експерименти, що дублюють реальний світ
25. Експерименти на представницьких вибірках

16.

Методичний матеріал до самостійних робіт студентів

16.1 Індивідуальні завдання для самостійної роботи

Самостійна робота студентів з дисципліни «Експериментальна та диференціальна психологія» займає важливе місце у навчальному процесі ВНЗ при підготовці фахівців з психології. Ефективна організація навчально-виховного процесу в системі професійної підготовки майбутніх практичних психологів неможлива без належної організації самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студентів, в цілому, відіграє важливу роль в підвищенні якості навчального процесу. Вона сприяє систематизації та закріпленню теоретичних знань, розвитку пізнавальних здібностей та творчої ініціативи, самостійності, відповідальності та організованості, формуванню самостійності мислення, розвитку дослідницьких умінь.

Виконання студентом індивідуального завдання сприятиме свідомому та творчому засвоєнню теоретичних основ експериментальної психології, формуванню стійкого інтересу до психологічних знань та розвитку умінь ефективно їх застосовувати в практичній діяльності психолога. Завдання для спрямовані на те, щоб найбільшою мірою сприяти розвитку у студентів пізнавальної активності і самостійності в їх учбовій діяльності та активуванню процесу самоосвіти в ході професійного становлення в цілому.

Самостійна робота з виконання індивідуального завдання спрямована на формування навичок саморегуляції пізнавальної діяльності, на розвиток стійкого позитивного ставлення до процесу пізнання в цілому та розширенню обізнаності в проблемах психології малих груп, зокрема.

Для виконання індивідуального завдання студентам пропонується підготувати наукову доповідь відповідно до обраної тематики (див. нижче).

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ

1. Перші джерела експериментальних досліджень у психології.
2. Становлення нормативів експериментального дослідження.
3. Застосування методу опитування у психологічному дослідженні.
4. Вивчення продуктів діяльності досліджуваного
5. Спостереження та експеримент. Соціально-психологічні аспекти експерименту.
6. Спостереження за поведінкою дитини в умовах морального конфлікту
7. Загальнонаукові критерії, що пред'являються для організації дослідження
8. Експериментатор та досліджуваний: їх особистість та діяльність в експерименті.
9. Ефект незавершеної дії (ефект Б. Зейгарник)
10. Експеримент Б. Зейгарник
11. Експеримент М. Овсянкіної
- 12.

перенасичення

13. Дослідження рівня домагань
14. Експерименти, що дублюють реальний світ

Дослідження феномену психічного

15. Дослідження оптимальної психологічн. пристосованості
16. Дослідження порядку народження та інтелекту
17. Формування позитивних стосунків і атракцій.
18. Дослідження агресії
19. Дослідження альтруїзму

Оцінювання наукових доповідей. Тривалість доповіді – від 7 до 10 хвилин. Доповідь представляється в письмовій та усній формі. За доповідь максимально можна отримати 10 балів. Оцінювання доповіді див. у табл.1.

Таблиця 1

Розподіл балів за наукову доповідь

Вимоги	Бали
Доповідь повністю висвітлює тему, студент вклався у час, використані або 1) результати лише сучасних наукових досліджень (монографії, наукові статті, інтернет-ресурси), починаючи з 2000 року, або 2) доповідач висловив і обґрунтував свою власну позицію. Студент доповідає, не заглядаючи у конспект.	9-10
Доповідь повністю висвітлює тему, студент вклався у час, використані або 1) результати лише сучасних наукових досліджень (монографії, наукові статті, інтернет-ресурси), починаючи з 2000 року, або 2) доповідач висловив і обґрунтував свою власну позицію. Студент доповідає, заглядаючи у конспект.	7-8
Доповідь повністю висвітлює тему, студент вклався у час, використані результати наукових досліджень (монографії, наукові статті, інтернет-ресурси) до і після 2000 року. Студент доповідає, не заглядаючи у конспект.	5-6
Доповідь повністю висвітлює тему, студент вклався у час, використані результати наукових досліджень (монографії, наукові статті, інтернет-ресурси) лише до 2000 року. Студент доповідає, заглядаючи у конспект.	3-4
Доповідь недостатньо повно висвітлює тему, студент не вклався у час, використані результати наукових досліджень (монографії, наукові статті, інтернет-ресурси) лише до 2000 року. Студент доповідає, заглядаючи у конспект.	1-2
Доповідь не відповідає темі виступу	0

16.2 Індивідуальні науково-дослідницьке завдання

Експеримент, що дублює реальний світ

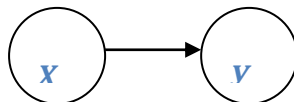
Обрати один із трьох варіантів та виконати його, згідно поставлених завдань.

Варіант № 1

Тема: Визначення незалежної та залежної змінних як основних характеристик психологічного експерименту.

Вступні зауваження. Психологи розглядають експеримент як сплановане дослідження, в ході якого дослідник безпосередньо маніпулює деяким фактором (X-впливом), підтримує інші фактори незмінними та спостерігає за змінами об'єкту (Y).

Отже, експеримент являє собою дослідження, в якому вивчається вплив X на Y. Експеримент можна розглядати як засіб перевірки каузальних гіпотез про причинно-наслідкові відношення між X та Y.

За Г. Вудвортсом, X є незалежною змінною. Вона являє собою експериментальний вплив чи експериментальний фактор (X-вплив). Ця змінна функціонально контролюється експериментатором і може бути представлена на 2-х чи більше рівнях, наприклад: 1 – є вплив, 0 – немає впливу.

Незалежна змінна може мати кількісний (наприклад, зміна інтенсивності світлового подразника тощо) та якісний (наприклад, стать; наявність чи відсутність відволікаючих факторів тощо) вираз.

Y – це залежна змінна, вимірювана в експерименті. Її зміни причинно обумовлені дією незалежної змінної. Наприклад, вимірювані поведінкові реакції виступають залежною змінною. Ці поведінкові реакції можуть залежати від рівнів незалежної змінної.

Серед залежних змінних виділяють базисні змінні. На думку Р. Готтсданкера, базисна змінна – це та змінна, на яку (і тільки на неї), згідно теоретичним припущенням, здійснює свій вплив незалежна змінна.

Мета: навчитись операціонально визначати незалежну та залежну змінні, аналізуючи експерименти за наступними питаннями:

1. Сформулюйте гіпотезу дослідження.
2. Що виступало в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів?
3. Що виступало в ролі залежної змінної?
4. Як вимірювалась залежна змінна?

Завдання № 1: Проаналізуйте наступний експеримент Е. Лофтус (E. Loftus, 1975) з серії експериментів “Наші пригадування”.

Опис експерименту:

Більшість досліджень Е. Лофтус в області пам'яті пов'язані з судовими свідченнями свідків.

Дослідження Е. Лофтус продемонстрували, що при відтворенні пам'ять використовує нову та вже існуючу інформацію для заповнення прогалин у наших пригадуваннях. Пригадування – нестійкі та можуть змінюватись з часом.

Е Лофтус прагнула показати, що словесне формулювання питань, що задаються свідкам, може змінювати їх пригадування про події, коли їм задають інші питання про ці ж події через деякий час.

150 студентів невеликими групами дивились фільм про автомобільну аварію, в якій зіштовхнулись послідовно одна за одною 5 машин. Катастрофа трапилась тому, що водій машини А ігнорував стоп-сигнал та виїхав на пожвавлену дорогу. Сама подія тривала всього 4 секунди, а весь фільм йшов менше хвилини.

Після перегляду фільму досліджуваним роздали опитувальні листи, що містили 10 питань.

У половини досліджуваних першим стояло питання: “Наскільки швидко рухалась машина А, коли вона проїжджала стоп-сигнал?”

У другої половини піддослідних перше питання було таке: “Як швидко їхала машина А, коли вона повернула направо?”

Інші питання практично не представляли інтересу для дослідника, за винятком останнього. Воно було однаковим для обох груп: “Ви бачили стоп-сигнал для машини А?”

В групі, якій першим було задане питання із згадуванням стоп-сигналу, 53 % відповіли, що бачили його. В той же час в групі, де першим було питання про правий поворот, тільки 35 % сказали, що бачили стоп-сигнал.

Відмінності були статистично значимими.

Завдання № 2: Проаналізуйте наступний експеримент С. Аша (S. E. Asch, 1946) з серії експериментів “Створення доброго враження”.

Опис експерименту:

С. Аш визнавав, що звичайно ми маємо, по меншій мірі декілька характеристик, на основі яких формується враження. Однак ми сприймаємо людину не як набір різних індивідуальних рис. Замість цього створюється загальне враження про особистість в цілому. С. Аш помітив, що різні характеристики, які ви спостерігаєте у інших людей, мають неоднакову вагу в процесі формування враження. Ті, що мають найбільший вплив, називають центральними якостями, а ті, що менш важливі, - периферійні якості.

С. Аш поставив задачу з'ясувати, яким чином наш розум організує ці різні окремі характеристики в єдине враження.

В дослідженні прийняли участь студенти університету. В групі А було 90 піддослідних, а в групі В – 76 піддослідних. Їм було запропоновано уважно вислухати зміст тексту з прикметників, які характеризують людину, і на цій основі спробувати сформулювати про цю людину своє враження.

Групи почули наступні списки:

Група А: інтелігентний, освічений, працюючий, теплий, рішучий, практичний, передбачливий.

Група В: інтелігентний, освічений, працюючий, холодний, рішучий, практичний, передбачливий.

Списки були ідентичними, за винятком єдиного слова: теплий змінено на холодний.

Далі піддослідні отримали 2 завдання:

- 1) написати короткий нарис характеру даної людини;
- 2) виділити в кожній з 18 пар прикметників-антонімів той термін, який точніше відповідає даній людині:

1. Благородний-неблагородний.	10. Безжалісний-гуманний.
2. Хитрий-мудрий.	11. Гарний-непривабливий.
3. Нещасний-щасливий.	12. Постійний-непостійний.
4. Дратівливий-добродушний.	13. Легковажний-серйозний.

5. Гумористичний-без почуття гумору.	14. Стиманий-балакучий.
6. Товариський-нетовариський.	15. Егоцентричний-альтруїстичний.
7. Визнаний-невизнаний.	16. Мрійливий-практичний.
8. Ненадійний-надійний.	17. Сильний-слабкий.
9. Важливий-незначний.	18. Нечесний-чесний.

3) розташувати всі прикметники за мірою їх важливості для визначення свого враження.

Піддослідні, які чули слово “теплий”, в своїх описах робили людину благородною, мудрою, щасливою, добродушною; такою, що має почуття гумору; товариською, визнаною, гуманною, альтруїстичною, мрійливою.

Піддослідні, що чули слово “холодний”, наділяли людину протилежними якостями.

В той же час людину, що характеризувався словом “теплий”, не вважали значно більш надійною, важливою, гарною, постійною, серйозною, стриманою, сильною чи чесною.

В групі А 49 % піддослідних розташували слово “теплий” на І чи на ІІ місці з семи. В групі В 48 % піддослідних поставили слово “холодний” на І чи на ІІ місці.

Завдання № 3: Проаналізуйте наступний експеримент “Чи дійсно більш м’яке покарання за виконання будь-якого вчинка знижує привабливість такої поведінки сильніше, ніж суворе покарання?”

Ці припущення вперше перевірили Е. Аронсон та Дж. Мерілл Карлсміт (Aronson&Carlsmith, 1963).

Опис експерименту:

Дослідники намагались вплинути на установки дітей-дошкільнят. Ці установки не мали значення для суспільства, але були дуже важливі для дітей – дослідники змінювали надання переваги іграшкам різного типу.

Спочатку експериментатор попросив оцінити привабливість декількох іграшок. Далі він показав на іграшку, одну з тих, які подобались дітям більше всього і сказав дитині, що їй чи йому грати з нею забороняється.

Половині дітей загрожувало легке покарання за непослух, а іншій половині – досить суворе покарання.

Далі експериментатор виходив з кімнати на декілька хвилин, щоб дати дітям час та можливість грати з іншими іграшками і щоб вони відчули спокусу пограти із забороненою іграшкою. Ніхто з дітей із забороненою іграшкою грати не став.

Експериментатор повернувся в кімнату і попросив кожну дитину оцінити, як їй чи йому сподобались іграшки.

Дослідники прийшли до таких висновків: 1. Для обмеження поведінки у дітей, яким загрожує більш суворе покарання, є достатньо виправдань. Вони розуміють, чому не грали з привабливою іграшкою і у них немає причин змінити свою установку по відношенню до неї. Ці діти продовжували вважати заборонену іграшку бажаною. 2. Діти в ситуації слабкої загрози покарання (тобто зовнішніх виправдань для того, щоб не грати з іграшкою недостатньо) шукали внутрішнього виправдання. Вони переконували себе, що вони не грали з іграшкою, тому що вона їм не подобалась. Вони оцінювали заборонену іграшку як менш привабливу, ніж на початку дослідження.

Завдання № 4: Проаналізуйте наступний експеримент Фінкельштейна та Рамі (Finkelstein and Ramey, 1977) “Можна навчитись бути безпорадними”.

Опис експерименту:

Групи маленьких дітей, лежачи в ліжках, спостерігали за іграшками-мобіле для малюків, які знаходились над ними. У однієї групи дітей були спеціальні “чутливі” подушки, і, рухаючи своїми головками, діти могли впливати на колові рухи іграшок.

Над ліжками іншої групи дітей знаходились такі ж іграшки, але було запрограмовано, що їх обертання не піддавалось контролю дітей.

Обидві групи дітей протягом 2-х тижнів кожний день по 10 хвилин лежали в ліжках з іграшками, що рухались над головами.

Діти з групи, у якої були подушки, що давали можливість контролю, стали дуже спритно маніпулювати іграшками, рухаючи головками.

Самі важливі спостереження були зроблені, коли група дітей, яка раніше не мала можливості впливати на рух іграшок, отримала ті ж самі “чутливі” подушки і навіть більше часу на те, щоб навчитися контролювати рух іграшок, ніж мала перша група. Ці діти виявились повністю нездатними навчитись контролювати рух іграшок. Отриманий в першій ситуації досвід навчив їх, що від їх поведінки рухи іграшок не залежать, і це знання перейшло в нову ситуацію, коли можливість такого контролю була реальна.

В експерименті з іграшками, що рухаються, діти навчились бути безпорадними.

Завдання № 5: Проаналізуйте наступний експеримент Норберта Шварца та його колег (Schwarzetal., 1991) “На основі чого люди оцінюють власні особливості?”.

Як зазначає зарубіжний вчений Х.Р. Маркус (H.R. Markus, 1977), досить часто люди не мають фіксованих схем, що стосуються їх особливостей, і тому можуть робити судження про себе, засновані на тому, наскільки легко їм вдається пригадати приклади власної поведінки.

Норберт Шварц та його колеги провели наступний експеримент.

Опис експерименту:

В одному випадку вони просили людей пригадати 6 епізодів, коли ті діяли рішучо. Для більшості людей зробити це виявилось досить легко.

В другому випадку дослідники просили людей пригадати 12 епізодів, коли ті діяли рішучо. Це завдання виявилось набагато більш складнішим.

Далі всіх учасників просили оцінити, наскільки рішучі, на їх погляд, вони є в дійсності.

Люди, яких просили пригадати 6 епізодів, вважали себе відносно рішучими, оскільки їм було просто пригадати таке число прикладів.

Люди, яких просили пригадати 12 епізодів, вважали себе відносно нерішучими, оскільки їм було важко пригадати таку кількість прикладів.

Інших людей просили пригадати 6 чи 12 епізодів, коли вони поводити себе нерішучо, і були отримані схожі результати. Ті, кого просили пригадати 6 епізодів, вважали себе відносно нерішучими.

Завдання № 6: Наведіть власні приклади незалежних та залежних змінних.

Варіант № 2

Тема: Визначення сили ефекту від експериментального X-впливу

Вступні зауваження. Експериментатору необхідно вміти визначати відносну силу ефекту, що викликається експериментальним X-впливом.

Згідно Дж. Коену (J. Cohen, 1988), сила ефекту дорівнює величині мінливості залежної змінної, що викликається незалежною змінною.

Сила ефекту (d) за Дж. Коеном є одним з найбільш розповсюджених способів оцінки сили ефекту. Для того, щоб вирахувати **d**, необхідно знайти різницю між значеннями середнього арифметичного та поділити її на передбачаєме стандартне відхилення в популяції, значення якого знаходиться для обох груп.

$$d = \frac{(\bar{X}_1 - \bar{X}_2)}{S}$$

Де:

$\bar{X}_1$ – середнє арифметичне в групі А;

$\bar{X}_2$ – середнє арифметичне в групі В;

S – стандартне відхилення в популяції.

Середнє арифметичне значення підраховується за наступною формулою:

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

Де:

$\bar{X}$ – середнє арифметичне значення;

$\sum$ – сума;

X – окрема оцінка показника;

N – загальна кількість оцінок.

Щоб знайти передбачаєме стандартне відхилення в популяції, необхідно скласти значення дисперсії для двох груп та з отриманого значення здобути квадратний корінь.

Нагадаємо, що дисперсія являє собою число, що отримується в ході обчислення стандартного відхилення, зразу перед знаходженням квадратного кореня.

Стандартне відхилення (СВ) підраховується за такою формулою:

$$СВ = \sqrt{\frac{\sum (X - \bar{X})^2}{n - 1}}$$

Згідно загальним принципам, запропонованими Дж. Коеном, силу ефекту можна поділити на малу (близько 0,2), середню (близько 0,5), велику (близько 0,8).

Знак “мінус” можна не враховувати: він показує яке із значень середнього арифметичного стоїть першим в чисельнику.

Мета: навчитись визначати силу ефекту від експериментального Х-впливу та аналізувати помилки в експериментах за наступними питаннями:

1. Про що свідчить сила ефекту від Х-впливу?
2. Сформулюйте гіпотезу дослідження.
3. Що виступало в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів?
4. Що виступало в ролі залежної змінної? Як вимірювалась залежна змінна?
5. Що можна сказати про валідність дослідження: 1) внутрішню; 2) зовнішню; 3) операціональну; 4) конструктну?
6. Що можна сказати про надійність дослідження?
7. Як виправити помилки в даному експерименті?

Завдання № 1: Оцініть силу ефекту, спричиненого експериментальним Х-впливом для випадку:

№ досліджуваного	Оцінка показника в контрольній групі	№ досліджуваного	Оцінка показника в експериментальній групі
1.	24	1.	33
2.	18	2.	19
3.	16	3.	15
4.	27	4.	29
5.	28	5.	22
6.	19	6.	36
7.	15	7.	21
8.	21	8.	19
9.	24	9.	28
10.	31	10.	30

Завдання № 2: Знайдіть помилки в наступному експерименті:

Студент-психолог, вирішивши провести власне дослідження, спирався на такі теоретичні припущення: згідно Джилберту (1991), люди спочатку вірять всьому, що вони чують та бачать. Далі вони починають оцінювати, істинно чи ні в дійсності те, що вони почули та побачили, і якщо необхідно, “не приймають” цю інформацію. Друга і третя частини цього процесу, коли люди оцінюють та не приймають інформацію, вимагає часу та зусиль. Якщо люди втомлені чи чимось стурбовані, ці частини процесу стають важко здійсненими, а це підвищує ймовірність того, що люди будуть приймати хибну інформацію за істинну.

Студент-психолог пропонував досліджуваним читати хибну інформацію про злочинця, яка чи пом’якшувала його провину чи ускладнювала. Інформація подавалась на екрані комп’ютера. Хибні твердження були виділені жовтим кольором, а всі інші – синім. Крім того, досліджувані повинні були обов’язково натискати на кнопку “L” будь-який раз, коли на екрані комп’ютера з’являлись цифри “4”, “9”, “7”.

Після того як досліджувані закінчували читання цих повідомлень, їх просили визначити для злочинця тюремне покарання строком від 0 до 30 років.

Виявилось, щодосліджувані рекомендували більш суворі покарання.

Завдання № 3: Знайдіть помилки в наступному експерименті:

Студент-психолог вирішив перевірити гіпотезу: високий рівень дратівливості в більшій мірі сприяє розв'язанню простої задачі та в меншій мірі сприяє розв'язанню складної задачі.

18 осіб (3 чоловіків та 15 жінок), що мали високий рівень дратівливості, та 31 особи (12 чоловіків та 19 жінок), що мали низький рівень дратівливості, отримали по 5 простих задач. Регіструвався час, який був необхідний для їх розв'язання. Група з високим рівнем дратівливості розв'язала задачі швидше, ніж інша група. Дослідник зробив висновок, що гіпотеза підтвердилась.

Завдання № 4: Знайдіть помилки в наступному експерименті:

Студент-психолог вирішив показати в експериментальному дослідженні, що наявність перешкоди призводить до агресивної поведінки.

Піддослідні (молоді чоловіки – 45 осіб) були розподілені на 2 групи. Для кожної групи була створена одна з двох ситуацій:

- 1) Пропонувалось розв'язати задачу, яка в дійсності не мала розв'язання. Поруч знаходився інший студент (помічник експериментатора).
- 2) Пропонувалось розв'язати задачу, що має розв'язання. Але інший студент (помічник експериментатора) намагався заважати піддослідному під час розв'язання задачі.

Після цього кожному піддослідному пропонувалось зіграти роль вчителя для другого студента (помічника експериментатора), якому пропонувалось розв'язати 4 задачі. Вчитель повинен був винагороджувати учня оцінкою за 5-бальною шкалою за правильне виконання завдання та карати його, даючи штраф від 1 до 7 балів.

В основному учасники експериментів, що пройшли через ситуацію № 2 штрафували “учня” більше, ніж ті, що пройшли через ситуацію № 1. Виявилось, що сила ефекту $d=0,8$.

Завдання № 5: Знайдіть помилки в наступному експерименті:

Студент-психолог вирішив показати ефект впливу голоду на зміну агресивності щурів. Він взяв 6 щурів, посадив їх в окремі клітки та застосував до них режим харчової депривації. Через 2 тижні щури важили 85 % від їх нормальної ваги. Далі дослідник садив щурів в пари на 10 хвилин та спостерігав за їх поведінкою. На основі отриманих результатів дослідник зробив висновок, що голод збільшує агресивність щурів. Виявилось, що сила ефекту $d=0,5$.

Варіант № 3

Тема: Факторний експеримент

Вступні зауваження. Факторний експеримент будується за факторним планом: в ньому враховуються зміни більше, ніж однієї незалежної змінної.

В факторних експериментах перевіряються складні гіпотези про взаємозв'язки між змінними. Експериментатор висуває комплексну гіпотезу, що має наступний вигляд: “Якщо $X_1, X_2, \dots, X_n$, то Y ”.

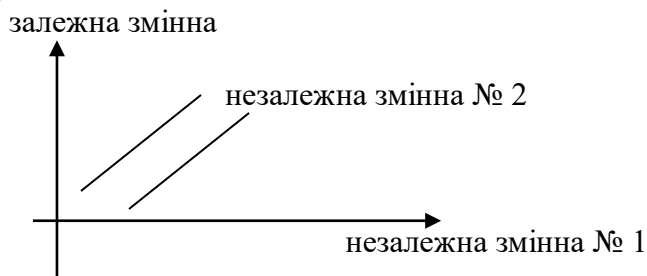
В факторному експерименті всі рівні незалежних змінних повинні сполучатись один з одним. Число експериментальних груп повинно дорівнювати числу сполук рівнів всіх незалежних змінних.

Факторний експеримент дає можливість розв'язати головну проблему – визначення взаємодії двох змінних.

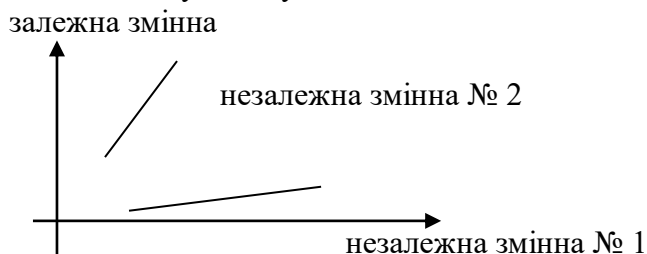
Розрізняють декілька типів взаємодій змінних: нульова; та, що розходиться; та, що сходиться; та, що перетинається.

Їх вигляд можна представити графічно наступним чином:

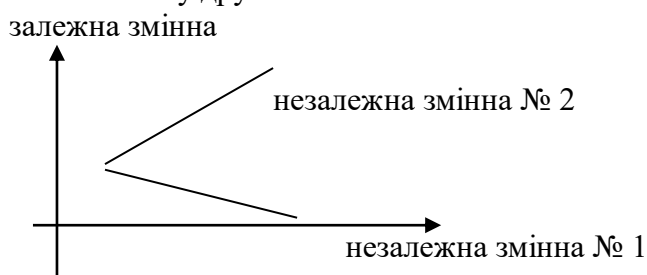
- 1) Нульова взаємодія: взаємодії змінних немає.

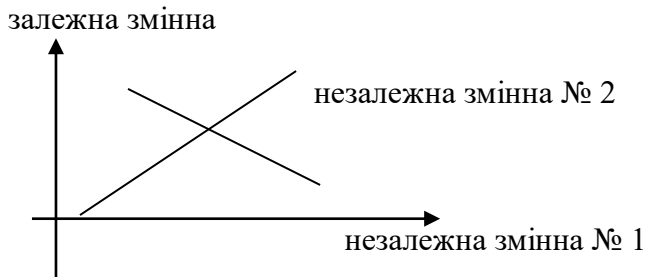
- 2) Взаємодія, що розходиться: друга незалежна змінна посилює вплив першої незалежної змінної на залежну змінну.

- 3) Взаємодія, що сходиться: збільшення значення першої незалежної змінної призводить до зменшення впливу другої незалежної змінної на залежну змінну із зміною знака залежності.

4) Взаємодія, що перетинається.

Вплив кожної незалежної змінної, чи основний результат дії (ОРД) фактора, розраховується аналітично чи графічно як різниця середніх значень залежної змінної між умовами, що відрізняються за даним фактором.

Мета: навчитись визначати ОРД незалежної змінної та тип взаємодії змінних в факторних експериментах, а також аналізувати експерименти за наступними питаннями:

1. Сформулюйте гіпотезу дослідження.
2. Що виступало в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів?
3. Що виступало в ролі залежної змінної? Як вимірювалась залежна змінна?
4. Що можна сказати про валідність дослідження: 1) внутрішню; 2) зовнішню; 3) операціональну; 4) конструктну?
5. Що можна сказати про надійність дослідження?
6. Що можна сказати про експериментальну вибірку та популяційну валідність дослідження?
7. Які фактори можуть загрожувати внутрішній та зовнішній валідності?

Завдання № 1: Проаналізуйте наступний експеримент С. Уорчела (S. Worchel, 1974) “Неможливість отримати бажані задоволення як чинник агресії”.

Опис експерименту:

В цьому дослідженні молоді люди, студенти університету, знали, що за участь в експерименті вони отримають одну з трьох можливих винагород:

- 1) певну кількість залікових балів;
- 2) флакон одеколону;
- 3) п'ять доларів.

Спочатку піддослідні оцінювали, наскільки ці винагороди для них привабливі.

Далі експериментатор варіював міру передбачення піддослідними задоволення від отримання винагороди: високий, середній та низький рівні.

Одній третині піддослідних було запропоновано представляти собі задоволення, яке вони будуть відчувати, отримавши дану конкретну винагороду (група з високим рівнем передбачення задоволення).

Другій третині було сказано, що вони отримають ту винагороду, яка ними була оцінена як найбільш приваблива, але ніяк не спонукали думати про винагороду (група з помірною мірою передбачення винагороди).

Інших піддослідних просто інформували, що помічник експериментатора видасть їм одну з трьох можливих винагород, не уточнюючи, яку саме (група без передбачення винагороди).

Встановивши ці відмінності в мірі передбачення винагороди, експериментатор потім викликав у піддослідних розчарування різного рівня.

Піддослідні виконували ряд задач, а потім помічник експериментатора “розраховувався” з ними, видаючи кожному одну з винагород.

В кожній з трьох груп одна третина піддослідних отримувала винагороду, оцінену ними як найбільш привабливу, друга третина – другу винагороду за мірою привабливості, а іншим була видана винагорода, оцінена ними раніше як найменш приваблива.

Експериментатор визначив ворожість піддослідних, попросивши їх оцінити, наскільки добре його помічник провів експеримент.

Виявилось: чим менш привабливою для піддослідних була винагорода, тим більш ворожо вони були настроєні по відношенню до людини, що видавала винагороду, але особливо сильно це виражалось, коли учасники експерименту передбачали задоволення від отримання винагороди, якій вони надають перевагу.

Завдання № 2: Сплануйте експеримент за факторною схемою: 2×2 . Розпишіть групи досліджуваних.

Завдання № 3: Проаналізуйте наступний експеримент Л. Берковіца, С. Кохран (L. Berkowitz, S. Cochran, M. Embree, 1981) “Чи сприяють агресії несприятливі умови середовища?”

Опис експерименту:

Даний експеримент є доказом того, що роздратована чи розгнівана людина може бути дуже суворою по відношенню до випадкових людей, в основному тому, що хоче завдати шкоди комусь іншому.

Піддослідним повідомили, що експеримент присвячений вивченню того, як “несприятливі умови оточуючого середовища” впливають на діяльність контролера.

Піддослідні знаходились в незвичній ситуації: вони повинні були тримати одну руку в баці з водою. При цьому половина піддослідних повинні були протягом 6 хвилин тримати руку в дуже холодній воді – приблизно плюс шість градусів за Цельсієм, в той час як у іншій половині піддослідних температура води була більш комфортною (приблизно рівною до кімнатної).

Піддослідним було сказано, що вони є контролерами та повинні видавати “робітниці” нагороди та покарання залежно від своєї оцінки якості розв’язання кожної задачі. Піддослідні могли нагороджувати, карати чи ігнорувати розв’язання задачі натисканням відповідної кнопки на пульті. В якості винагороди за “добрі” варіанти розв’язання вони могли видавати “робітниці” від 1 до 5 п’ятицентових монет, а в якості покарання – від 1 до 5 шумових ударів.

В кожній з 2-х груп половині піддослідних пояснювали, що покарання, ймовірно, повинно погіршити результати “робітниці”, в той час як іншій половині казали, що покарання повинно бути корисним, мотивуючи “робітницю” працювати ефективніше.

Виявилось: якщо у піддослідних не було неприємних відчуттів (тобто вода в баці була кімнатної температури) і при цьому вони думали, що покарання погіршить результати “робітниці”, то видавали їй більше винагород та менше карали. Студентки, які мали неприємні відчуття через холодну воду та думали, що покарання шкодить “робітниці”, звичайно частіше карали та менше винагороджували.

Завдання № 4: Сплануйте експеримент за факторною схемою: $3 \times 3 \times 3$. Розпишіть групи досліджуваних.

Завдання № 5: Розрахуйте ОРД факторів та ефект їх взаємодії, представте графічно результати:

НЗ № 2	НЗ № 1	
	63	12
	21	36

Визначте тип взаємодії факторів.

Завдання № 6: Сплануйте експеримент за факторною схемою: $2 \times 2 \times 2$. Розпишіть групи досліджуваних.

Завдання № 7: Розрахуйте ОРД факторів та ефект їх взаємодії, представте графічно результати:

НЗ № 2	НЗ № 1	
	45	32
	19	24

Визначте тип взаємодії факторів.

Завдання № 8: Сплануйте експеримент за факторною схемою: 4*4*4. Розпишіть групи досліджуваних.

16.3

Додаток 2

Карта самостійної роботи студента

217 групи

II курсу

спеціальності Психологія

з дисципліни Експериментальна та диференціальна психологія

Кредит та тема	Академічний контроль (форма представлення)*	Кількість балів (за видами роботи)**	Кількість балів всього за кредит	Термін виконання (тижні)***	Викладач (підпис)
Кредит № 1 «Експериментальна психологія як наука» Семінар 1 Експерименталь на психологія у системі наукового знання	1. До Л 1. СР 1. Здійснити порівняльний аналіз прислів'їв (донаукове трактування феномену) із результатами психологічних досліджень тих самих феноменів (наукове трактування) Н-д, «С глаз долой – из сердца вон» (дослідження впливу разлуки на ступінь закоханості). Два приклади.	10	100	2.09 - 7.09	
	2. Відповідь на семінарі	5		2.09 - 7.09	
	3. До Л 1. СР 2. Знайти в інтернеті курсові або кваліфікаційні роботи та дати оцінку коректності формулювань об'єкта та предмета дослідження. У разі некоректного формулювання запропонувати власне. Два приклади.	10		2.09 - 7.09	
	4. Відповідь на семінарі	5		9.09 – 14.09	
	5. До Л 1. СР 3. Знайти в інтернеті курсові або кваліфікаційні роботи та	10		9.09 – 14.09	

	дати оцінку коректності формулювань гіпотез дослідження. У разі некоректного формулювання запропонувати власне. Один приклад.				
Тема 2. Методологія наукових досліджень	6. До. Л 2. Конспект питань, які виносяться на самостійне опрацювання	15		16.09 – 21.09	
	7. Відповідь на семінарі С2.	5		16.09 – 21.09	
Семінар 3. Експериментальна взаємодія та Етика психологічних досліджень	8. Відповідь на семінарі	10		23.09 - 28.09	
	9. Конспект до С3.	5		23.09 - 28.09	
	10. СР4. Навести та охарактеризувати реальні приклади фальсифікацій, плагіату та інших викривлень психологічних експериментів	15		23.09 - 28.09	
	11. Контрольна робота 1.	10		30.09 – 5.10	
Кредит 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження Семінар 4. Неекспериментальні методи дослідницької роботи	12. Конспект до С4 // глосарій	5 // 5		7.10 – 12.10	
	13 Відповідь на семінарі С 4	10		7.10 – 12.10	
	14. СР 5. Розробка анкети за темою викладача.	15		7.10 – 12.10	
Семинар 5 (продовження теми) Неекспериментальні методи дослідницької роботи	15. Відповідь на семінарі С 5	10		14.10 – 19.10	
	16. Конспект до С5 // глосарій	5// 5		14.10 – 19.10	
	17. СР 6. Описати 2 конкретних приклади використання біографічного методу у галузі «Політична психологія» АБО методу аналізу продуктів діяльності у галузі «Психологія обдарованості»	15		14.10 – 19.10	
Семінар 6. ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ВИД ПРАКТИЧНОЇ	18.. До Л 3. СР 7 Охарактеризувати будь-який експеримент з точки зору залежної, незалежної та	20		21.10 – 26.10	

ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИКА	додаткової змінної (описати експеримент та виділити залежну, незалежну та додаткові змінні)				
	19. Відповідь на семінарі С6.	5		21.10 – 26.10	
Кредит 3. Процедура експерименту Семінар 7. Характеристика змінних у психологічному експерименті	20. Конспект до С7	10		28.10 – 2.11	
	21. Глосарій	5		28.10 – 2.11	
	22. Відповідь на семінарі	5		28.10 – 2.11	
Семінар 8 ЕКСПЕРИМЕНТ АЛЬНА вибірка	23. СР 8. Запропонувати тему дослідження та прописати особливості добору експериментальної вибірки.	20		4.11 – 9.11	
	24. Конспект до С8	10		4.11 – 9.11	
	25. Відповідь на С8	10		4.11 – 9.11	
Семінар 9 Валідність та надійність психологічного експерименту	26. СР 9. Охарактеризувати один з найвідоміших експериментів (за власним вибором) з точки зору валідності та надійності.	20		11.11 – 16.11	
	27. Глосарій	5		11.11 – 16.11	
	28. Відповідь на С9	5		11.11 – 16.11	
	29. Контрольна робота 2.	10		18.11 – 23.11	
Кредит 4. Планування експерименту Семінар 10. Експериментальні плани	30 Відповідь на С10	10		25.11 – 30.11	
	31. Глосарій	10		25.11 – 30.11	
	32. СР10. Навести один з найвідоміших експериментів та охарактеризувати його з точки зору експериментального плану.	20		25.11 – 30.11	
Семінар 11. Експериментальні плани (продовження)	33.СР11. Навести один з найвідоміших експериментів та навести у вигляді формули його експериментальний план.	20		2.12 – 7.12	
		10		2.12 – 7.12	

	34. Відповідь на С11					
	35. Глосарій	10		2.12 – 7.12		
	36. Контрольна робота	20		2.12 – 7.12		
Кредит № 5 Тема «Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження» Семінар 12 Представлення результатів експериментального дослідження	37. Конспект до С 12	10		9.12 – 14.12		
	38. Відповідь на С 12	10		9.12 – 14.12		
Семінар 13. Кількісний та якісний аналіз в психологічних експериментах	39. Конспект до С 13	10		16.12 – 21.12		
	40. Відповідь на С 13	10		16.12 – 21.12		
Семінар 14. Наочна презентація результатів експериментального дослідження	41. ІНДЗ ««Експеримент, що дублює реальний світ»	40		16.12 – 21.12		
	42. Мультимедійна презентація «Наочна презентація результатів експериментального дослідження»	20		23.12 – 28.12		
Всього балів за самостійну роботу		500 балів				
ВСЬОГО за семестр - 500 год.						

Карту отримав

(підпис)

(ПІБ студента)

(дата)

16.4 Графік контролю за самостійною роботою студентів

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор МНУ імені В. О. Сухомлинського
_____ В. Д. Будак

ГРАФІК КОНТРОЛЮ ЗА САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ
ФАКУЛЬТЕТУ ПСИХОЛОГІЇ
НАПІВРІЧЧЯ 2018-2019н.р.
Спеціальність: Психологія

Курс	Назва дисципліни (кількість кредитів)	03.09-08.09	10.09-15.09	17.09-21.09	24.09-29.09	01.10-06.10	08.10-13.10	15.10-20.10	22.10-27.10	29.10-03.11	05.11-10.11	12.11-17.11	19.11-24.11	26.11-01.12	03.12-08.12	10.12-15.12	17.12-22.12
П курс	1.Експериментальна та диференціальна психологія (4кр.)	Ко	КП	Кр1	Р	Кр2	Ко	Р	Ко	Кр3	Ко	Пр	Ко	Кр4	КП	Ко	ІНДЗ

Курс	Назва дисципліни (кількість кредитів)	24.12-29.12	31.12-05.01	07.01-12.01	14.01-19.01	21.01-26.01	28.01-02.02	04.02-09.02	Іспит/Залік
П курс	1.Експериментальна та диференціальна психологія (4кр.)	Кр5		С	С	К	К		Залік

РКР – ректорські контрольні роботи Кр. – зарахування кредиту Ко – колоквіум і т.д.
Пр – практична робота. Ес – написання есе М – мультимедійна презентація С – екзаменаційна сесія
КР – контрольна робота Інд. – індивідуальне завдання ПФ – перегляд фільму НК – наукові конференції
К – канікули Т – тестування КП – конспект першоджерел ТВ - творче завдання
Р – захист реферату Д – дослідницька робота П – практика

17.

Завдання заочникам

Контрольні питання і завдання до теми №1

1. Які цілі науки?
2. Що таке науковий закон? Сформулюйте три типи психологічних наукових законів.
3. Чому в сучасній психології потрібні як фундаментальні, так і прикладні наукові дослідження? Порівняйте фундаментальне і прикладне наукові дослідження і проілюструйте їх конкретними прикладами.
4. В яких аспектах повсякденний досвід пізнання світу будь-якою людиною відображає ознаки наукового методу?
5. Як співвідносяться дослідження Вундта, Кеттелла і Еббінгауза? Які типи закономірних співвідношень дослідив кожний з вчених?
6. Чим відрізняється науковий підхід Торндайка і Павлова від підходу Вундта?
7. У чому полягають розбіжності між науковими підходами Торндайка і Павлова?

Контрольні питання і завдання до теми №2

1. У чому полягає важливість формулювання теорій в психології? Чому важливо, щоб теорія була доступна перевірці?
2. На підставі аналізу теорії Халла - Спенса, що описує формування умовних рефлексів, моделі пам'яті Аткинсона -Шифріна, теорії мотивації Маслоу проаналізуйте, як в кожній з цих теорій використовується основні поняття, які розглядаються у цьому розділі, а саме: мова спостереження, дефініція, закон, емпіричні дані, базис теорії і т.ін.
3. На підставі аналізу теорії мотивації А. Маслоу визначте емпіричну основу цієї теорії (факти, закономірності), базис теорії (умовні припущення), правила логічного висновку, якими користується автор, множинність стверджень, що базуються на теорії.
4. Як дослідник формулює експериментальну гіпотезу? Які джерела інформації він може використовувати?
5. Чим відрізняється альтернативна гіпотеза від нульової? Чому обидва вида гіпотез необхідні? Чи можлива ситуація, щоб одночасно підтвердилась нульова и альтернативна гіпотези? Чому "так" або чому "ні"?

Контрольні питання і завдання до теми №3,4

1. Чому дедуктивний метод частіше використовується в психології, ніж індуктивний?
2. Порівняйте і встановіть розбіжності між теоріями вищого рівня та семіотетичним підходом, теоріями середнього та нижнього рівнів? Які критерії використовують зарубіжні та вітчизняні дослідники для визначення рівня теорії?
3. Порівняйте існуючі класифікації психологічних методів і видокреміть критерії, що були покладені в основу кожної з них. Яка з класифікацій Вам здається найбільш повною і обґрунтованою? Чому?

Контрольні питання і завдання до теми №5

1. У чому полягає специфіка інтерпретації результатів емпіричних спостережень в психологічному дослідженні у порівнянні з природничонауковим?

Контрольні питання і завдання до теми №7

1. Як контролювати вплив факторів спілкування на результат експеримента?
2. В чому полягає психологічний механізм плацебо - ефекта?
3. Чим відрізняється "сліпий досвід", від "подвійного сліпого досвіду"?
4. Як впливає очікування експериментатора на результати дослідження?
5. Якими особистісними відмінностями володіє досліджуваний - доброволець?

Контрольні питання і завдання до теми №8

1. Навіщо застосовується контрольна група?
2. Для чого потрібні процедури балансування і контрбалансування?
3. В чому відмінність додаткової змінної від незалежної змінної?
4. Які фактори порушують внутрішню валідність експеримента, а які - зовнішню?
5. Які методи відбору і розподілу досліджуваних по групах застосовуються при організації експеримента?

Контрольні питання і завдання до теми №9

1. Що таке незалежна змінна? Скільки існує типів незалежних змінних? (Наведіть приклади, проаналізувавши будь-яке наукове дослідження). Що вважають залежною змінною? Як вона співвідноситься з незалежною змінною? Наведіть класифікації типів залежних змінних та засобів їх вимірювання (реєстрації).
2. Чому важливо чітко визначити і описати в термінах операційних дефініцій феномени, які дослідник збирається вивчати в експерименті? Які фактори необхідно врахувати, обираючи засоби вимірювання експериментального ефекту? Наведіть декілька прикладів адекватно відібраних і добре визначених операційних залежних змінних?

Контрольні питання і завдання до теми №10

1. Що може бути джерелом побічних (додаткових) змінних в експерименті? Як побічна варіативність пов'язана з помилкою вибірки та із незалежними змінними?
2. Які процедури контролю побічних змінних є найбільш придатними для інтраіндивідуальних експериментальних планів? Що таке контрбалансування? Чому контрбалансування придатне як засіб контролю побічної варіативності для кросіндивідуальних планів?

Контрольні питання і завдання до теми №11

1. У чому полягає різниця між статичною і науковою значущістю результатів експерименту? Який із видів значущості є більш важливий і чому?

2. Що таке вибірка? Які існують засоби для зменшення вірогідності такого типу помилок?
3. Коли попарний дизайн можна вважати більш доцільним, ніж рандомізований відбір досліджуваних? Наведіть приклади.

Контрольні питання і завдання до теми №12,13

1. Чим відрізняється змістовне і формальне планування психологічного експерименту?
2. Які параметри покладенні в основу класифікації планів експерименту? Наведіть приклади.
3. Які види простих планів виокремлюють у психологічному експерименті? Наведіть приклади.
4. Які джерела артефактів дають змогу контролювати план Соломона?
5. Чим відрізняються факторні експериментальні плани від однофакторних? Дайте визначення понять "основний ефект" і "ефект взаємодії змінних". Наведіть приклади різних варіантів взаємодії. Проілюструйте їх графічно.

Контрольні питання і завдання до теми №14

1. У яких випадках використовують експериментальні схеми позиційного вимірювання? Наведіть приклади.
2. Назвіть характерні ознаки доекспериментальних планів, що стосуються:
3. а) відбору досліджуваних у групи;
4. б) можливостей контролю загроз зовнішньої та внутрішньої валідності.
5. Які джерела артефактів дають змогу контролювати план Соломона?
6. Чим квазіексперимент відрізняється від експеримента?
7. У чому полягає перевага планування згідно методу "латинського квадрата", в порівнянні з використанням повного факторного плану?

Контрольні питання і завдання до теми №16

1. Які основні типи шкал використовуються в психологічних дослідженнях?

Контрольні питання і завдання до теми №17

1. Які обмеження генералізації висновків і результатів експериментальної роботи?
2. Якою повинна бути орієнтована структура наукової статті?
3. Які вимоги до оформлення наукової публікації пред'являється?
4. Як інтерпретується "негативний" результат експеримента?

17.2

Ректорська контрольна робота (РКР) з експериментальної психології 3 курс

І варіант

І рівень О.О. контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне твердження:

- а) наявність кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- б) наявність кореляції - достатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- в) наявність позитивної кореляції - достатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- г) наявність негативної кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними

2. Чим більше вибірка, тим вище буде:

- а) статистична значимість наукових результатів;
- б) наукова значимість;
- в) як наукова, так і статистична.

3. При описі схем плану проведення експерименту символом R позначається:

- а) рандомізація;
- б) експериментальний вплив;
- в) тестування.

4. Виберіть вірне твердження.

- а) У квазіексперименті застосовується рандомізація.
- б) У квазіексперименті не застосовується рандомізація.
- в) У квазіексперименті не застосовується порівняння.
- г) квазіексперимент ідеальний.

5. План «істинного» експериментального дослідження відрізняється від інших за такою ознакою:

- а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
- б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
- в) наявністю експериментальної і, як мінімум, однієї контрольної групи;

II рівень П.А. контрольної - 30 балів

1. Розкрийте сутність шкали відношень.

2. Які види гіпотез перевіряються в факторному експерименті.

3. Розкрийте типи інтерпретацій наявності кореляційної зв'язку між двома вимірами.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 2?4?2; 3?3
5. Розкрийте сутність плану з попереднім і підсумковим тестуванням.

III рівень П.С. контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

У дослідженні когнітивних карт порівнювалася здатність першокурсників і студентів старших курсів точно вказувати місце розташування будинків у студмістечку. Деякі будинки розташовуються в центрі містечка поблизу від доріг, якими часто ходять студенти, а інші - на периферії студентського містечка. Учасників дослідження попросили оцінити (за шкалою від 1 до 10) ступінь упевненості в тому, що вони правильно вказали напрям, і записати кількість помилок (у відсотках).

II варіант

I рівень О.О. контрольної - 20 балів.

1. Ефект «плацебо» в експерименті базується на механізмах
 - а) навіювання та самонавіювання.
 - б) рівності впливів.
 - в) одномоментності.
 - г) самоконтролю і релаксації.
2. План квазіекспериментального дослідження відрізняється від інших такою ознакою:
 - а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
 - б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
 - в) в якості впливу виступає деяка реальна подія з життя респондентів
3. При описі схем плану проведення експерименту символом Х позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. Найголовніша вимога до вибірці випробовуваних -
 - а) валідність.
 - б) достовірність.
 - в) репрезентативність.
 - г) структурованість.
5. Експеримент з одним випробуванням проводиться тоді, коли:
 - а) індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
 - б) всі випробовувані об'єктивно різні, відібрані і розподілені по підгрупах за допомогою тієї чи іншої стратегії;
 - в) результати, отримані при його участі, повинні застосовуватися до інших об'єктів.

II рівень Ц.А. контрольної - 30 балів

1. Розкрийте види кореляційних зв'язків між змінними.
2. Що таке факторний експеримент і в чому полягає факторне планування.
3. Охарактеризуйте шкалу інтервалів.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 2?3; 3?3?2
5. Розкрийте сутність плану з одноразовим тестуванням після впливу.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

У дослідженні ефективності нових ліків для лікування депресії одні учасники дійсно приймали ліки, а інші – лише вважали, що їх приймають. Третя група учасників не піддавалася експериментальному впливу. Наприкінці програми учасники заповнили Опитувальник депресії Бека, а потім експерти-спостерігачі оцінили (за 10-бальною шкалою) рівень депресії кожного з учасників експерименту.

3 варіант

I рівень О.О.контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне визначення.

- а) елімінація - спосіб контролю основних змінних.
- б) елімінація - спосіб контролю зовнішніх змінних.
- в) елімінація - спосіб посилення впливу зовнішніх змінних.
- г) елімінація – спосіб контролю незалежних змінних

2. Факторні експерименти будуються за:

- а) планом Фішера.
- б) факторним планом.
- в) ситуативним м планом.
- г) планом тимчасових серій.

3. При описі схем плану проведення експерименту символом О позначається:

- а) рандомізація;
- б) експериментальний вплив;
- в) тестування.

4. В експериментах «ex-post-fakto» -

- а) як вплив виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
- б) в якості впливу виступає реальна подія в житті дослідника.
- в) в якості ситуації не виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
- г) як вплив виступає реальна подія в житті досліджуваного.

5. Квазіексперимент:

- а) проводиться тоді, коли індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
- б) не враховують вимог, що пред'являються до плану класичного експериментального дослідження. Причина - незнання цих вимог або неможливість їх врахування при проведенні реального дослідження в конкретних умовах;
- в) є спробою урахування реалій життя при проведенні емпіричних досліджень.

II рівень П.А.контрольної - 30 балів

1. Розкрийте поняття кореляційного дослідження і опишіть стратегію його проведення.
2. Що таке доекспериментальні плани і які існують їх види
3. Розкрийте сутність шкали найменувань.

4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 4?2; 2?2?2
5. Опишіть план Фішера.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

У вивченні обумовлювання, проведеному І. П. Павловим, у голодних тварин вироблявся умовний рефлекс слиновиділення при звуковому сигналі, пов'язаному з одержанням їжі. Одним тваринам, перш ніж видати їжу, пред'являли сигнал, а потім знову виключали його. Інші тварини чули сигнал аж до самої годівлі. Третя група тварин одержувала їжу до включення сигналу. Експериментатори відзначали початок салівації і її обсяг для певного проміжку часу.

4 варіант

I рівень О.О.контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне твердження:

- а) наявність кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- б) наявність кореляції - достатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- в) наявність позитивної кореляції - достатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- г) наявність негативної кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними

2. Чим більше вибірка, тим вище буде:

- а) статистична значимість наукових результатів;
- б) наукова значимість;
- в) як наукова, так і статистична.

3. При описі схем плану проведення експерименту символом R позначається:

- а) рандомізація;
- б) експериментальний вплив;
- в) тестування.

4. Виберіть вірне твердження.

- а) У квазіексперименті застосовується рандомізація.
- б) У квазіексперименті не застосовується рандомізація.
- в) У квазіексперименті не застосовується порівняння.
- г) квазіексперимент ідеальний.

5. План «істинного» експериментального дослідження відрізняється від інших за такою ознакою:

- а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
- б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
- в) наявністю експериментальної і, як мінімум, однієї контрольної групи;

II рівень П.А.контрольної - 30 балів

1. Розкрийте поняття кореляційного дослідження і опишіть стратегію його проведення.
2. Що таке доекспериментальні плани і які існують їх види

3. Розкрийте сутність шкали найменувань.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп):**4?2; 2?2?2**
5. Опишіть план Фішера.

III рівень П.С. контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

У дослідженні когнітивних карт порівнювалася здатність першокурсників і студентів старших курсів точно вказувати місце розташування будинків у студмістечку. Деякі будинки розташовуються в центрі містечка поблизу від доріг, якими часто ходять студенти, а інші - на периферії студентського містечка. Учасників дослідження попросили оцінити (за шкалою від 1 до 10) ступінь упевненості в тому, що вони правильно вказали напрям, і записати кількість помилок (у відсотках).

5 варіант

I рівень О.О. контрольної - 20 балів.

1.Ефект «плацебо» в експерименті базується на механізмах

- а) навіювання та самонавіювання.
- б) рівності впливів.
- в) одномоментності.
- г) самоконтролю і релаксації.

2.План квазіекспериментального дослідження відрізняється від інших такою ознакою:

- а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
- б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
- в) в якості впливу виступає деяка реальна подія з життя респондентів

3.При описі схем плану проведення експерименту символом Хпозначається:

- а) рандомізація;
- б) експериментальний вплив;
- в) тестування.

4.Найголовніша вимога до вибірці випробовуваних -

- а) валідність.
- б) достовірність.
- в) репрезентативність.
- г) структурованість.

5.Експеримент з одним випробуванням проводиться тоді, коли:

- а) індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
- б) всі випробовувані об'єктивно різні, відібрані і розподілені по підгрупах за допомогою тієї чи іншої стратегії;
- в) результати, отримані при його участі, повинні застосовуватися до інших об'єктів.

II рівень П.А. контрольної - 30 балів

1. Розкрийте поняття кореляційного дослідження і опишіть стратегію його проведення.
2. Що таке доекспериментальні плани і які існують їх види
3. Розкрийте сутність шкали найменувань.

4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 4×2 ; $2 \times 2 \times 2$
5. Дайте визначення позитивного кореляційного зв'язку.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

У дослідженні з психолінгвістики розвитку двох-, трьох- і чотирирічним дітям показували ляльок і просили зіграти окремі сценки, щоб визначити, чи здатні діти використовувати певні граматичні правила. В одних випадках дітей просили зіграти сценки, використовуючи активні дієслова (Петро вдарив Аню), а в інші - використовуючи пасивні дієслова (Аня була вдарена Петром). Оцінювалося, чи правильно діти зіграють сценки (дві оцінки) і як швидко вони розпочнуть грати ту чи іншу сценку.

6 варіант

I рівень О.О.контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне визначення.
 - а) рандомізація - спосіб контролю основних змінних.
 - б) рандомізація - спосіб контролю зовнішніх змінних.
 - в) рандомізація - спосіб посилення впливу зовнішніх змінних.
 - г) рандомізація - спосіб контролю незалежних змінних
2. Квазіекспериментальні експерименти будуються за:
 - а) планом Фішера.
 - б) факторним планом.
 - в) ситуативним планом.
 - г) планом тимчасових серій.
3. При описі схем плану проведення експерименту символом X позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. В експериментах «ex-post-facto» -
 - а) як вплив виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
 - б) в якості впливу виступає реальна подія в житті дослідника.
 - в) в якості ситуації не виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
 - г) як вплив виступає реальна подія в житті досліджуваного.
5. Доекспериментальні плани:
 - а) проводяться тоді, коли індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
 - б) не враховують вимог, що пред'являються до плану класичного експериментального дослідження. Причина - незнання цих вимог або неможливість їх врахування при проведенні реального дослідження в конкретних умовах;
 - в) є спробою урахування реалій життя при проведенні емпіричних досліджень.

II рівень П.А.контрольної - 30 балів

1. Розкрийте види зв'язків у кореляційному дослідженні.
2. Що таке квазіекспериментальні плани і які існують їх види.

3. Розкрийте сутність шкали найменувань.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 4^2 ; 2^2 ?
5. Опишіть план Фішера.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів..або..відносин).

У вивченні обумовлювання, проведеному І. П. Павловим, у голодних тварин вироблявся умовний рефлекс слиновиділення при звуковому сигналі, пов'язаному з одержанням їжі. Одним тваринам, перш ніж видати їжу, пред'являли сигнал, а потім знову виключали його. Інші тварини чули сигнал аж до самої годівлі. Третя група тварин одержувала їжу до включення сигналу. Експериментатори відзначали початок саливації і її обсяг для певного проміжку часу.

7 варіант

I рівень О.О.контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне твердження:
 - а) наявність кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
 - б) наявність кореляції-достатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
 - в) наявність позитивної кореляції - достатня умова для висновку причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
 - г) наявність негативної кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними
2. Чим більше вибірка, тим вище буде:
 - а) статистична значимість наукових результатів;
 - б) наукова значимість;
 - в) як наукова, так і статистична.
3. При описі схем плану проведення експерименту символом О позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. Виберіть вірне твердження.
 - а) У планах істинних експериментів застосовується рандомізація.
 - б) У планах істинних експериментів не застосовується рандомізація.
 - в) У планах істинних експериментів не застосовується порівняння.
 - г) план істинного експерименту ідеальний.
5. План факторного експериментального дослідження відрізняється від інших за такою ознакою:
 - а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
 - б) встановлення відносини між кількома незалежними і однією залежною змінною;
 - в) наявністю експериментальної і, як мінімум, однієї контрольної групи;

II рівень П.А.контрольної - 30 балів

1. Розкрийте сутність шкали відношень.
2. Які види гіпотез перевіряються в факторному експерименті.

3. Розкрийте типи інтерпретацій наявності кореляційної зв'язку між двома вимірами.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 2?4?2; 3?3
5. Розкрийте сутність плану з попереднім і підсумковим тестуванням.

III рівень П.С. контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів..або..відносин).

У дослідженні з психолінгвістики розвитку двох-, трьох- і чотирирічним дітям показували ляльок і просили зіграти окремі сценки, щоб визначити, чи здатні діти використовувати певні граматичні правила. В одних випадках дітей просили зіграти сценки, використовуючи активні дієслова (Петро вдарив Аню), а в інші - використовуючи пасивні дієслова (Аня була вдарена Петром). Оцінювалося, чи правильно діти зіграють сценки (дві оцінки) і як швидко вони розпочнуть грати ту чи іншу сценку).

8 варіант

I рівень О.О. контрольної - 20 балів.

1. Виберіть вірне твердження.
 - а) У планах істинних експериментів застосовується рандомізація.
 - б) У планах істинних експериментів не застосовується рандомізація.
 - в) У планах істинних експериментів не застосовується порівняння.
 - г) план істинного експерименту ідеальний.
2. План «ex-post-facto» відрізняється від інших такою ознакою:
 - а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
 - б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
 - в) в якості впливу виступає деяка реальна подія з життя респондентів
3. При описі схем плану проведення експерименту символом R позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. Найголовніша вимога до вибірці випробовуваних -
 - а) валідність.
 - б) достовірність.
 - в) репрезентативність.
 - г) структурованість.
5. Експеримент з одним випробуванням проводиться тоді, коли:
 - а) індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
 - б) всі випробовувані об'єктивно різні, відібрані і розподілені по підгрупах за допомогою тієї чи іншої стратегії;
 - в) результати, отримані при його участі, повинні застосовуватися до інших об'єктів.

II рівень П.А. контрольної - 30 балів

1. Розкрийте види кореляційних зв'язків між змінними.
2. Що таке факторний експеримент і в чому полягає факторне планування.
3. Охарактеризуйте шкалу відношень.

4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 3?3; 2?3?2
5. Розкрийте сутність плану дискретних тимчасових серій.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів...або...відносин).

У дослідженні здібності до запам'ятовування лабіринту одні пацюка протягом 30 спроб одержували корм після проходження лабіринту, інші корму не одержували, третіх не годували протягом перших 15 спроб, але годували наприкінці наступних 15 разів, а останню групу пацюків годували перші 15 разів і не годували останні 15 спроб. Дослідник відзначав всі зроблені помилки (неправильні повороти) і час проходження лабіринту.

9 варіант

I рівень О.О.контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне визначення.
 - а) елімінація - спосіб контролю основних змінних.
 - б) елімінація - спосіб контролю зовнішніх змінних.
 - в) елімінація - спосіб посилення впливу зовнішніх змінних.
 - г) елімінація – спосіб контролю незалежних змінних
2. Істинні експерименти будуються за:
 - а) планом Фішера.
 - б) факторним планом.
 - в) ситуативним м планом.
 - г) планом тимчасових серій.
3. При описі схем плану проведення експерименту символом Х позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. В експериментах «ex-post-fakto» -
 - а) як вплив виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
 - б) в якості впливу виступає реальна подія в житті дослідника.
 - в) в якості ситуації не виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
 - г) як вплив виступає реальна подія в житті досліджуваного.
5. Експеримент з одним досліджуваним:
 - а) проводиться тоді, коли індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
 - б) не враховують вимог, що пред'являються до плану класичного експериментального дослідження. Причина - незнання цих вимог або неможливість їх врахування при проведенні реального дослідження в конкретних умовах;
 - в) є спробою урахування реалій життя при проведенні емпіричних досліджень.

II рівень П.А.контрольної - 30 балів

1. Розкрийте поняття кореляційного дослідження і опишіть стратегію його проведення.

2. Що таке квазіекспериментальні плани і які існують їх види.
3. Розкрийте сутність шкали інтервалів.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): **3?2; 2?2?3**
5. Опишіть план Соломона.

ІІ рівень П.С.модульної контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

У дослідженні, присвяченому вивченню готовності до надання допомоги, до відвідувачів торгового центра підходить або гарно вдягнений студент, або неохайний і запитує, де знаходиться туалет або найближчий магазин "Фуршет". Експериментатор, що знаходився неподалік, відзначав, чи була надана допомога.

10 варіант

І рівень О.О. контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне твердження:

- а) наявність кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- б) наявність кореляції - достатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- в) наявність позитивної кореляції - достатня умова для висновку причинно-наслідковий зв'язок між змінними.
- г) наявність негативної кореляції - недостатня умова для висновку про причинно-наслідковий зв'язок між змінними

2. Чим більше вибірка, тім вище буде:

- а) статистична значимість наукових результатів;
- б) наукова значимість;
- в) як наукова, так і статистична.

3. При описі схем плану проведення експерименту символом R позначається:

- а) рандомізація;
- б) експериментальний вплив;
- в) тестування.

4. Виберіть вірне твердження.

- а) У квазіексперименті застосовується рандомізація.
- б) У квазіексперименті не застосовується рандомізація.
- в) У квазіексперименті не застосовується порівняння.
- г) квазіексперимент ідеальний.

5. План «істинного» експериментального дослідження відрізняється від інших за такою ознакою:

- а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
- б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
- в) наявністю експериментальної і, як мінімум, однієї контрольної групи;

ІІ рівень П.А. контрольної - 30 балів

1. Розкрийте поняття вимірювальної шкали.

2. Що таке квазіекспериментальні плани і які існують їх види.
3. Розкрийте сутність порядкової шкали.
4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 2²2; 3²3²2
5. Опишіть план Фішера.

III рівень П.С. контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

Дослідник підібрав три групи досліджуваних; досліджуваним однієї з них перед випробуванням дали кофеїн (у вигляді пігулки), другої - плацебо, а досліджуваним третьої не давали пігулок. Досліджувані всіх трьох груп виконували тести на перевірку ефективності диференціації певних сигналів при їх зоровому сприйнятті. Освітлення у приміщенні для всіх груп було однаковим.

11 варіант

I рівень О.О. контрольної - 20 балів.

1. Ефект «плацебо» в експерименті базується на механізмах
 - а) навіювання та самонавіювання.
 - б) рівності впливів.
 - в) одномоментності.
 - г) самоконтролю і релаксації.
2. План квазіекспериментального дослідження відрізняється від інших такою ознакою:
 - а) встановлення причинної залежності між двома змінними («якщо А, то В»), в якому відсутня попередня процедура зрівнювання груп;
 - б) встановлення відносини між кількома незалежними і кількома залежними змінними;
 - в) в якості впливу виступає деяка реальна подія з життя респондентів
3. При описі схем плану проведення експерименту символом Х позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. Найголовніша вимога до вибірці випробовуваних -
 - а) валідність.
 - б) достовірність.
 - в) репрезентативність.
 - г) структурованість.
5. Експеримент з одним випробуванням проводиться тоді, коли:
 - а) індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
 - б) всі випробовувані об'єктивно різні, відібрані і розподілені по підгрупах за допомогою тієї чи іншої стратегії;
 - в) результати, отримані при його участі, повинні застосовуватися до інших об'єктів.

II рівень П.А. контрольної - 30 балів

1. Розкрийте поняття вимірну шкалу.
2. Що таке квазіекспериментальні плани і які існують їх види.
3. Розкрийте сутність порядкової шкали.

4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 2?2; 2?3?2
5. Опишіть план Фішера.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів..або..відносин).

Припустимо, ви збираєтесь дослідити вплив інформації агресивного характеру на емоційний стан дітей молодшого віку. Певний час у літературі стверджувалося, що діти до 8 років нібито емоційно нечутливі до агресивно забарвленої інформації. Це твердження базувалося на інтерв'ю з дітьми та їхніми батьками після того, як діти дивились відповідні мультфільми..

12 варіант

I рівень О.О.контрольної - 20 балів.

1. Вкажіть вірне визначення.
 - а) балансування - спосіб контролю основних змінних.
 - б) балансування - спосіб контролю зовнішніх змінних.
 - в) балансування - спосіб посилення впливу зовнішніх змінних.
 - г) балансування – спосіб контролю незалежних змінних
2. Істинні експерименти будуються за:
 - а) планом Фішера.
 - б) факторним планом.
 - в) ситуативним планом.
 - г) планом тимчасових серій.
3. При описі схем плану проведення експерименту символом Х позначається:
 - а) рандомізація;
 - б) експериментальний вплив;
 - в) тестування.
4. В експериментах «ex-post-fakto» -
 - а) як вплив виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
 - б) в якості впливу виступає реальна подія в житті дослідника.
 - в) в якості ситуації не виступає нереальна подія в житті досліджуваного.
 - г) як вплив виступає реальна подія в житті досліджуваного.
5. Доекспериментальні плани:
 - а) проводяться тоді, коли індивідуальними відмінностями можна знехтувати, дослідження надзвичайно велике за обсягом і включає безліч експериментальних проб;
 - б) не враховують вимог, що пред'являються до плану класичного експериментального дослідження. Причина - незнання цих вимог або неможливість їх врахування при проведенні реального дослідження в конкретних умовах;
 - в) є спробою урахування реалій життя при проведенні емпіричних досліджень.

II рівень П.А.контрольної - 30 балів

1. Розкрийте види зв'язків у кореляційному дослідженні.
2. Що таке доекспериментальні плани і які існують їх види.
3. Розкрийте сутність шкали порядку.

4. Розкрийте сутність таких факторних планів (скільки НП і ЗП, кількість експериментальних груп): 2²4; 3²2²
5. Опишіть план Фішера.

III рівень П.С.контрольної - 40 балів.

У наведеному нижче дослідженні виявите незалежну (незалежні), залежну і зовнішні змінні. Визначте, чи є незалежні змінні керованими або суб'єктивними. Вкажіть, яка використовувалася шкала для вимірювання залежних змінних (найменувань, порядкова, інтервалів або відносин).

Б. Зейгарник провела такий експеримент: обстежуваним пропонували серію завдань, частину яких вони мали повністю завершити, тоді як робота над іншою частиною завдань переривалася. Потім обстежуваним пропонували пригадати все, що вони робили під час дослідів.

Результат: незавершені дії краще запам'ятовуються, тому що в разі перерваної дії мотив, не одержавши розрядки, зберігає актуальність.